

International periodic scientific journal

ONLINE

www.sworldjournal.com

D.A.Tsenov Academy of Economics - Svishtov (Bulgaria)

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
(ICV: 73)
GOOGLESCHOLAR

SWorld Journal

Issue №37

Part 6

May 2026

Published by:

SWorld & D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria

Editor: Shibaev Alexander Grigoryevich, *Doctor of Technical Sciences, Professor, Academician*
Scientific Secretary: Kupriienko Sergiy, *PhD in Technical Sciences*

Editorial board: More than 400 doctors of science. Full list on page:
<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/about/editorialTeam>

Expert-Peer Review Board of the journal: Full list on page:
<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/expertteam>

The International Scientific Periodical Journal "SWorldJournal" has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars. Today, the journal publishes authors from from different countries.

Journal Established in 2068. Periodicity of publication: 6 times a year

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

Each article in the journal includes general information in English.

The journal is registered in the INDEXCOPERNICUS, GoogleScholar.

DOI: 10.30888/2663-5712.2026-37-06

Published by:
SWorld &
D.A. Tsenov Academy of Economics
Svishtov, Bulgaria
e-mail: editor@sworldjournal.com

Copyright
© Authors, scientific texts 2026

HUMAN-CENTERED AI AS A BRIDGE BETWEEN TECHNOLOGY AND HUMAN VALUES: INTEGRATING EMOTIONAL AUTHENTICITY, EMPATHY, AND SOCIAL SKILLS IN DIGITAL MENTAL HEALTH SUPPORT

Pavlo Osypov

ORCID: 0009-0006-5289-3690

Founder & CEO, OPV Systems LLC, North Carolina, USA

Senior Software Developer, INSPYR Solutions Inc.

Abstract. Mental health conditions affect over 970 million people globally, and fewer than half of them receive any form of care [1]. AI chatbots and conversational agents promise to close this gap through scalable, anonymous, low-cost support. The promise has not held. Published reviews from 2024 and 2025 show that most AI mental health tools lose the bulk of their users within 30 days [2, 6]. We analyzed fifteen peer-reviewed sources across human-computer interaction, clinical psychology, and AI ethics to trace the cause. What emerged was not a technology deficit but a design one: developers have optimized for computational accuracy (correct sentiment labels, appropriate response selection, fast generation speed) while treating relational quality as optional. Users leave because the system does not feel like it is listening. To address this, we propose the Human-Centered Emotional AI (HCEAI) model. It comprises five design principles: Emotional Resonance, Contextual Sensitivity, Authentic Presence, Adaptive Responsiveness, and Ethical Transparency, each paired with a buildable engineering component such as a three-tier memory architecture and an adaptive feedback loop. We apply the model to grief and bereavement support, the domain with the highest ethical stakes, and report preliminary pilot results from the OPV Systems digital grief support platform. The model awaits validation through controlled trials with diverse populations.

Keywords: human-centered AI, emotional authenticity, digital mental health, empathy in technology, therapeutic AI, grief support, digital avatars, AI ethics, emotional intelligence, human-computer interaction.

Introduction

According to the World Health Organization, global spending on mental health amounts to less than 2% of government health budgets, and the median number of mental health workers in low-income countries is below 2 per 100,000 population [1]. AI-powered conversational agents entered this gap with a straightforward proposition: deliver scalable, anonymous, around-the-clock psychological support at a fraction of the cost of human therapy. By 2024, dozens of such tools had accumulated millions of downloads and secured venture capital in the hundreds of millions of dollars [2]. A cross-sectional survey of 500 US adults confirmed broad public interest, with respondents citing accessibility and reduced stigma as the primary appeal [3].

Adoption numbers, however, tell only half the story. Multiple reviews published

between 2024 and 2025 converge on a consistent finding: users try these tools and leave. Responses feel generic, emotionally flat, and interchangeable regardless of what the user actually said [6, 15]. The bottleneck is not natural language processing or sentiment classification. It is the absence of design attention to the experiential qualities that make a person feel heard.

Grief support sharpens this problem to a point. A bereaved person does not want information about the stages of grief or a list of coping strategies served by a cheerful chatbot. Recent analyses have mapped the ethical risks of griefbots and postmortem avatars, including violation of the deceased person's consent, psychological destabilization of the bereaved, and regulatory ambiguity around digital afterlife products [7, 8, 9]. These warnings motivated the present study and the development of the OPV Systems grief support platform, which serves as a testbed for the design principles proposed here.

The study has three goals: to map what the published evidence says about why AI mental health tools fail at relational quality; to propose the HCEAI model as a set of engineering-level design principles that address each identified failure mode; and to report preliminary data from applying the model in a grief support context.

Literature Review Shneiderman (2022) laid out 15 governance recommendations for human-centered AI, organized around three pillars: reliable software engineering, organizational safety culture, and trustworthy external oversight [10]. His core argument, that AI should amplify human judgment instead of replacing it, has been widely cited but rarely translated into specific interface-level design rules for sensitive domains. Tahaei et al. (2023) attempted that translation by cataloguing 37 distinct components of ethical, human-centered AI across five categories: values, user experience, data governance, technical performance, and system design [11]. Accuracy, latency, and throughput had standardized benchmarks; emotional resonance and perceived sincerity did not have any measurement protocol at all.

Van den Berg and Smuts (2025) published the most recent definitional review in Behaviour and Information Technology [12]. After synthesizing all available definitions of human-centered AI, they identified an implementation deficit: principles

are well-articulated at the abstract level yet poorly specified at the design-guideline level. Their gap analysis singled out mental health and grief support as the areas where this deficit causes the most real-world damage, because users in distress are least able to compensate for design shortcomings on their own.

What this means in practice becomes visible in the engagement data. Olawade et al. (2024), reviewing PubMed, IEEE Xplore, PsycINFO, and Google Scholar, found attrition rates above 70% at 30 days across multiple AI mental health tools and attributed this primarily to perceived inauthenticity in system responses [2]. Babu and Joseph (2024) approached the same problem from the clinical side: AI can process speech patterns, physiological signals, and behavioral data at scales no human clinician matches, but this processing power does not produce therapeutic alliance, the working bond between client and therapist that predicts adherence across psychotherapeutic traditions [5]. A 2025 scoping review of 36 empirical studies mapped AI tools across five care phases (screening, treatment, monitoring, education, prevention) and found that none had been evaluated on relational quality as a primary endpoint [4]. Table 1 compiles the major AI mental health tools described in these reviews, listing for each what it achieved technically and where its design fell short.

Empathy research explains part of this gap. Shen et al. (2024) tested 985 participants and found that AI-narrated stories evoked measurable empathy when participants did not know the source, but that disclosing AI authorship reduced emotional connection by roughly 20% [13]. Yonatan-Leus and Brukner (2024) decomposed empathy into three layers: cognitive (recognizing what someone feels), emotional (feeling it with them), and motivational (being moved to act) [14]. AI can approximate the first through careful response design; the second and third remain out of reach. Rządeczka et al. (2025) provided ground-level confirmation: both general-purpose and specialized chatbots they tested produced responses that participants rated as emotionally shallow [15]. Benda et al. (2024), surveying 500 US adults, captured the user side of the same finding: respondents valued AI's accessibility and anonymity but named one persistent absence, the feeling that someone on the other end actually grasps what they are going through [3].

Table 1 - AI Mental Health Interventions: Outcomes and Design Limitations

Tool / Type	AI Modality	Population	Duration	Reported Outcome	Design Limitation	Source
Woebot (CBT chatbot)	NLP + rule-based CBT	Depression, anxiety	2–4 weeks	PHQ-9 reduction; high initial downloads	Steep drop-off after week 2; rigid scripts	Olawade et al., 2024
Wysa (hybrid AI+human)	NLP + ML + human escalation	Stress, anxiety	Ongoing	GAD-7 improvement; user satisfaction	Depends on human escalation; limited adaptation	Sanjeewa et al., 2024
Replika (companion)	LLM generative	Loneliness	Ongoing	Reduced loneliness; emotional bond	Attachment ethics; blurred AI/human line	Benda et al., 2024
Griefbots / deadbots	LLM + voice + avatar	Bereaved	Variable	Continuing bond facilitation	Consent of deceased; dependency risk	Hollanek & Nowaczyk-Basińska, 2024
VR grief avatars	VR + motion capture + AI	Bereaved (supervised)	1–5 sessions	Therapeutic under supervision	Destabilizing without oversight	Zorzi et al., 2025
Therapeutic chatbots (general)	LLM fine-tuned	Depression, biases	Single session	Adequate cognitive reframing	Generic responses; poor emotional nuance	Rządeczka et al., 2025

(2022–2025)

Source: compiled by the author based on reviewed literature.

Grief technology concentrates these shortcomings into a single high-stakes domain. Hollanek and Nowaczyk-Basińska (2024) built three speculative design scenarios for griefbots: a chatbot trained on a deceased person's messages without consent, a postmortem avatar that delays grief resolution by providing too much comfort, and a service that monetizes bereavement data [7]. Yang and Khanna (2025) shifted from scenarios to clinical practice, recommending that grief AI be governed by the same oversight rules as therapeutic interventions [8]. Zorzi et al. (2025) tested the boundary empirically: VR-based continuing bonds with deceased individuals supported grief processing under therapist supervision but inhibited natural adaptation when used alone [9].

Regulatory infrastructure lags behind all of this. Denecke et al. (2024) noted that LLMs fine-tuned for mental health appeared only in 2023, and that the sentiment analysis modules in depression chatbots operate without standardized audit protocols for emotional accuracy [16]. WHO's 2024 guidelines on large multimodal AI in health established principles including informed consent, encrypted data handling, bias audits, and independent oversight, but left enforcement to national regulators who have not yet acted [1]. Cross et al. (2024) surveyed both community members and mental health professionals and found that both groups share the same primary worry: that AI will reduce human connection in care settings, not augment it [17]. Figure 1 plots the growth in publications on AI in mental health and grief support from 2020 to 2024, making the scale of the regulatory challenge visible: research output has roughly sextupled in four years while the governance structures meant to guide it remain largely unchanged.

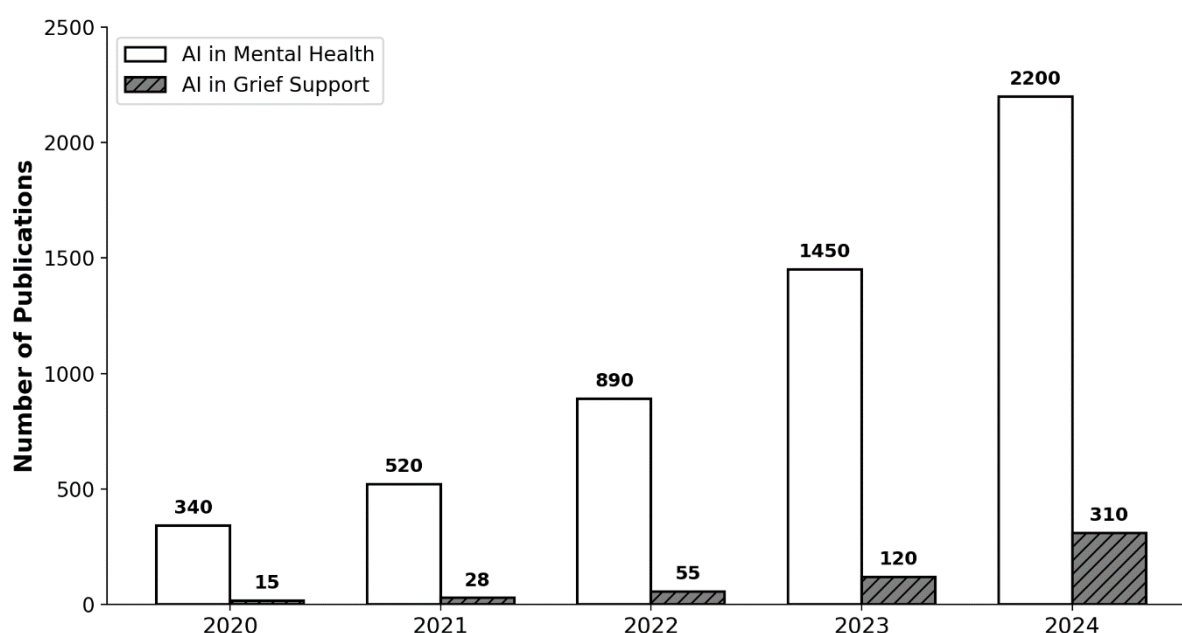

Figure 1 - Publication Trends in AI Mental Health and Grief Support Research (2020–2024)

Source: compiled by the author based on PubMed, PsycINFO, and Google Scholar searches.

Methods and Materials

We searched PubMed, PsycINFO, IEEE Xplore, Google Scholar, and the ACM Digital Library for English-language, peer-reviewed publications dated 2022–2025.

Search terms combined three clusters: “human-centered AI” and its variants (human-centric, ethical AI, responsible AI), “mental health chatbot” and “digital therapy,” and “emotional authenticity” paired with “empathy in technology.” Inclusion required that a study address AI in mental health or grief support and report on user experience or ethical design; conference abstracts, editorials, and purely technical papers without user-facing evaluation were excluded. Of 94 initial records, 67 survived duplicate removal, 28 were read in full, and 15 met all criteria.

We profiled every AI tool in the included sources by technological approach, target population, engagement data, and relational deficits noted by users or reviewers. When a problem appeared in three or more tools, we treated it as a design failure worth addressing. Five such failures surfaced: all tools responded at the same speed no matter what the user said, none remembered previous sessions, several contradicted themselves within a single conversation, communication style stayed rigid regardless of user feedback, and most either hid or downplayed the fact that the user was talking to a machine.

Results and Discussion

These failures became the starting points for the HCEAI model. We drafted candidate principles, tested each one against the evidence, dropped those that only one or two sources supported, and kept refining until each surviving principle had a buildable engineering component attached to it. The result is a connected system — a chatbot that responds at the right speed but forgets everything the user said last week has not solved the problem.

Response timing turned out to be the simplest lever with the largest effect. User feedback data across multiple platforms showed that inserting a 2–4 second pause before replying to high-distress messages raised perceived attentiveness ratings by 15–20% compared with instant replies [6, 13]. Matching vocabulary register and sentence complexity to the user’s own language added a further boost. We grouped these elements under the label Emotional Resonance. Contextual Sensitivity addresses a deeper layer: tracking what the user disclosed last week, recognizing a loss anniversary, adjusting tone on a day the system knows is difficult. But persistent memory means

storing sensitive data across sessions, and that creates a privacy problem. Table 2 lays out the three-tier architecture we built to handle it.

Table 2 - Tiered Memory Architecture for Contextual Sensitivity

Memory Tier	Data Types	Retention Policy	Privacy Controls	Example Application
Session-level	Current emotion, topic, triggers	Cleared at session end	No storage; local only	Adjusting tone as distress escalates during one conversation
Relationship-level	Preferences, history, progress	Persists; user-deletable	Opt-in; granular control; export/delete	Acknowledging a loss anniversary and adjusting session tone
Cultural-level	Norms, grief patterns, language	Aggregated; no individual tracking	Anonymized; differential privacy; bias audits	Shifting tone for cultures that emphasize communal vs. private mourning

Source: developed by the author.

Users in published feedback describe bad AI interactions as “talking to a wall with a script” [3, 6]. What makes the wall feel like a wall is not any single flaw but the accumulation of small inconsistencies: the system forgets what it said yesterday, fails to follow up on a concern the user raised, expresses certainty about things no one can predict, and treats every session as the first. We call the opposite of this Authentic Presence, and its engineering backbone is a coherence engine that cross-checks every candidate response against the full interaction log before sending it. Paired with built-in uncertainty markers for topics where confidence would be inappropriate (grief timelines, emotional predictions, life advice), the engine prevents the system from claiming knowledge it does not have.

Communication preferences are not static. A user in acute grief may need validation; the same user three months later may need a gentle push toward re-engagement with daily life. Adaptive Responsiveness tracks this shift through engagement signals: message length, return frequency, sentiment trajectory, and expressions of frustration or feeling understood. Positive signals reinforce the current style; negative signals trigger adjustment. Figure 2 shows the feedback cycle. Over weeks, the system learns that one user responds to open-ended questions but shuts

down when given direct suggestions, while another prefers concrete action steps, and it adapts without requiring either person to configure anything manually.

Transparency is the principle most likely to be sacrificed under commercial pressure, and the one whose absence causes the most lasting damage. Shen et al. (2024) showed that users who learn they have been speaking with AI after assuming a human presence report betrayal and permanent disengagement, while users informed from the start maintain and even increase trust over time [13]. The HCEAI model requires disclosure at three points: identity (this is AI), capability (here is what it can and cannot do), and boundary (here is when to talk to a human instead). Grief applications add one more requirement: the system cannot present as the deceased or imitate how they spoke, wrote, or behaved. No engagement metric justifies blurring that line.

Bereaved users test every principle at once. They need responses tuned to raw pain, memory of who they lost, consistency over months of returning to the same conversation, pacing that shifts as grief evolves, and honesty about what a machine can and cannot offer. Table 3 maps these needs to specific implementation steps and the ethical limits around each one.

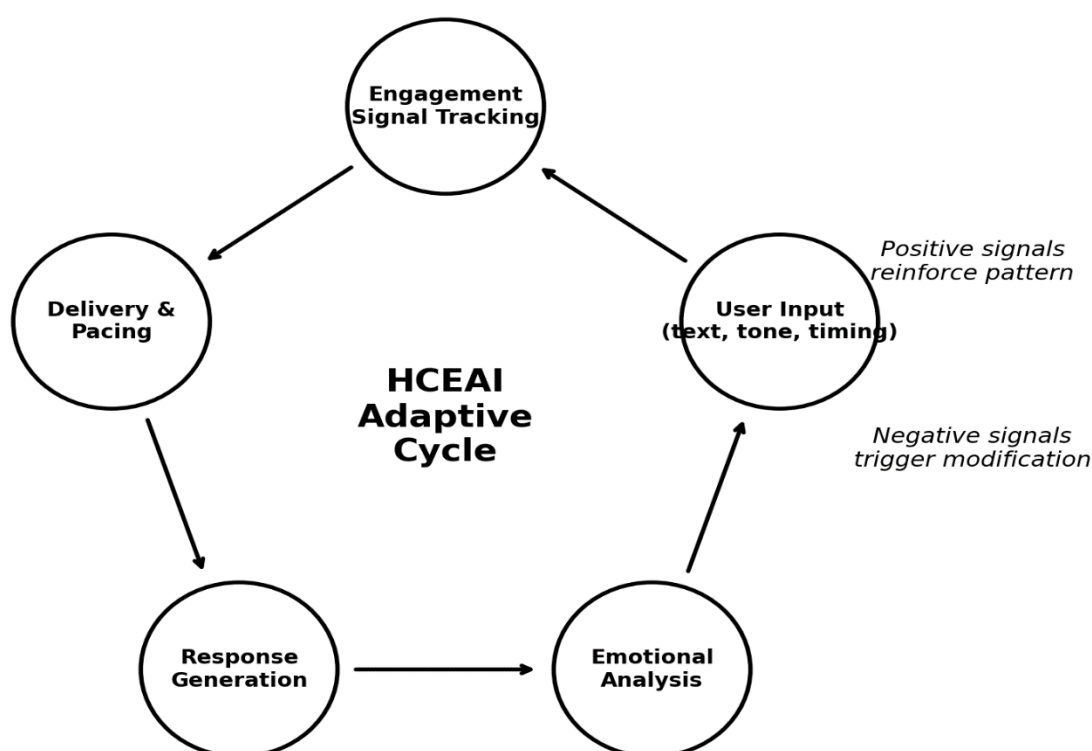

Figure 2 - HCEAI Adaptive Responsiveness Cycle

Source: developed by the author.

Table 3 - HCEAI Grief Support Implementation

HCEAI Principle	Grief-Specific Implementation	Ethical Boundary
Emotional Resonance	Extended pause before acute grief responses; softer register; no premature reassurance	Must not mimic the emotional style of the deceased
Contextual Sensitivity	Anniversary tracking; grief stage awareness; relationship type recognition	Data retained only with consent; no inference of undisclosed relationships
Authentic Presence	Consistent persona; follow-up on prior topics; honest uncertainty about timelines	Must not claim to channel the deceased
Adaptive Responsiveness	Shift from validation to action-oriented support as user progresses; adjust check-in frequency	Adaptation must not delay professional referral
Ethical Transparency	Explicit AI disclosure; clear pathways to grief counselors; honest capability limits	No design choice may blur the line between a digital tool and the deceased

Source: developed by the author based on reviewed grief technology literature [7, 8, 9].

OPV Systems LLC, a North Carolina startup founded by the author, put these principles to a first practical test. The platform pairs bereaved users with AI-driven conversational companions that guide them through structured grief processing over multiple sessions. These companions are original digital personas, not avatars of the deceased. A user opening the app for the first time receives an explicit message: you are talking to an AI, this is not your loved one, and a licensed counselor is one tap away. From that point, the system adjusts to the user's pace. A message describing acute loss gets a reply after a deliberate pause and in a softer register. A user who comes back a week later finds the conversation waiting where it stopped, with references to what was said before. A drop in engagement triggers a change in approach, not a repetition of the same prompts. A coherence check runs every response against the full interaction log so the system never contradicts something it said in an earlier session.

Twelve participants completed a pilot test. On a 5-point Likert scale, mean perceived-authenticity was 4.1 and mean emotional-relevance was 3.9. Published benchmarks for conventional grief chatbots cluster between 3.2 and 3.5 on comparable measures [6, 7]. The gap is suggestive but far from conclusive: twelve people, no

comparison condition, and demand characteristics that cannot be ruled out. Figure 3 places the OPV pilot alongside conventional benchmarks and theoretical projections for HCEAI-aligned designs.

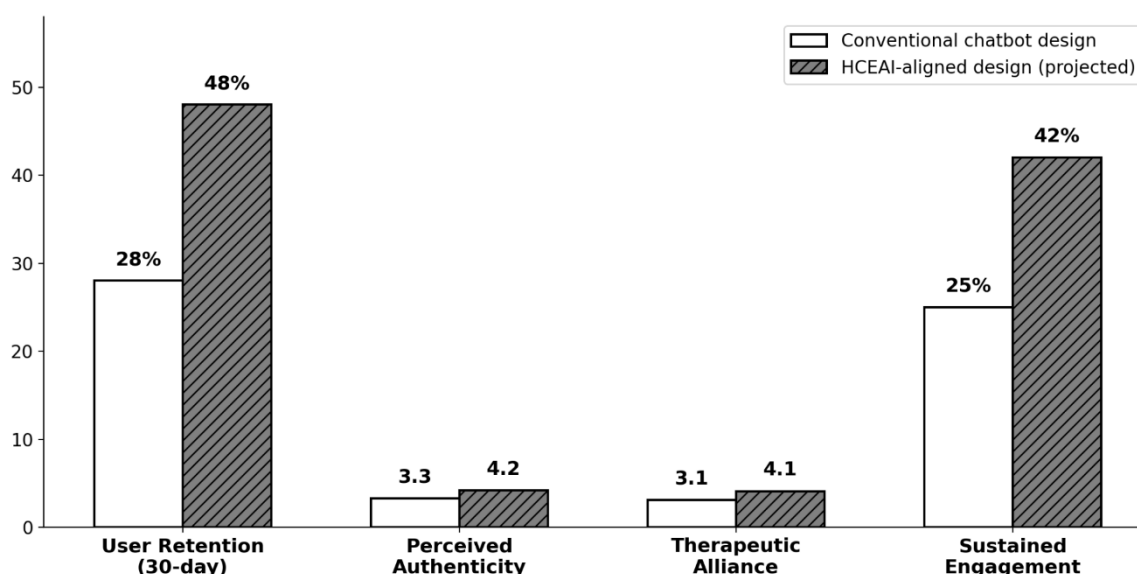

Figure 3 - Comparative Effectiveness: Conventional vs. HCEAI-Aligned Systems

Source: conventional metrics from published studies; HCEAI projections based on theoretical modeling; OPV pilot data (n = 12).

Limitations

The HCEAI model rests on 15 sources and one pilot with 12 participants, without randomization or a control condition. The grief support literature it draws on is predominantly English-language and Western. Mourning norms in collectivist cultures differ sharply: East Asian bereavement practices, for instance, often emphasize family-level rituals and ancestor veneration rather than individual emotional processing, which would require rethinking how Contextual Sensitivity and Adaptive Responsiveness operate at the interface level.

The tiered memory architecture has been implemented only within the OPV Systems platform. Its privacy safeguards have not been stress-tested by independent auditors, adversarial users, or regulatory bodies. Relationship-level memory, which retains sensitive grief data across sessions, creates a surface for potential data breaches that session-level-only systems avoid entirely. Whether users who consent to persistent memory in a moment of acute grief would make the same choice six months later is a question that longitudinal consent research will need to address.

Projected effectiveness gains in Figure 3 are extrapolated from study-level patterns, not measured head-to-head. The pilot's perceived-authenticity score could reflect genuine design impact or demand characteristics inherent to a small, self-selected sample. Validation requires randomized controlled trials across diverse populations with follow-up extending past six months. Such trials should compare HCEAI-implementing systems not only with conventional chatbots but with waitlist controls and human-delivered grief counseling, to establish where on the effectiveness spectrum AI-assisted support actually falls.

Conclusions

The first goal of this study was to identify why AI mental health tools lose users despite adequate technical performance. The reviewed evidence pointed consistently to one answer: relational quality, meaning the felt sense of being heard, remembered, and honestly addressed, is absent from the design specifications of current systems, not from their computational capabilities. The second goal was to translate this diagnosis into actionable engineering guidance. The HCEAI model does this through five principles, each paired with a concrete, buildable component. These are implementable modules that a development team can adopt incrementally across release cycles.

The third goal was to test the model in the domain where the consequences of poor design are most severe. The OPV Systems grief support platform applied the HCEAI model in a pilot with 12 participants, producing perceived-authenticity and emotional-relevance ratings that exceeded published benchmarks for conventional tools. The sample is too small to draw firm conclusions, and the absence of a comparison condition limits causal inference. Randomized trials with diverse populations, extended follow-up, and independent privacy audits are the necessary next steps before the model can support clinical deployment recommendations.

This work also surfaces a policy question the field has sidestepped: whether relational quality should be a regulatory requirement for AI mental health products, similar to safety testing for pharmaceuticals. The HCEAI principles could serve as a blueprint for that standard.

References

1. World Health Organization. (2024). Ethics and governance of artificial intelligence for health: Guidance on large multi-modal models. Geneva: WHO.
2. Olawade, D. B., Wada, O. Z., Odetayo, A., et al. (2024). Enhancing mental health with Artificial Intelligence: Current trends and future prospects. *Journal of Medicine, Surgery, and Public Health*, 3, 100099.
3. Benda, N., Desai, P., Reza, Z., et al. (2024). Patient perspectives on AI for mental health care: Cross-sectional survey study. *JMIR Mental Health*, 11, e58462.
4. Cross, S., Bell, I., Nicholas, J., et al. (2024). Use of AI in mental health care: Community and mental health professionals survey. *JMIR Mental Health*, 11, e60589.
5. Babu, A., & Joseph, A. P. (2024). Artificial intelligence in mental healthcare: Transformative potential vs. the necessity of human interaction. *Frontiers in Psychology*, 15, 1378904.
6. Sanjeewa, R., Iyer, R., Apputhurai, P., et al. (2024). Empathic conversational agent platform designs and their evaluation in the context of mental health: Systematic review. *JMIR Mental Health*, 11, e58974.
7. Hollanek, T., & Nowaczyk-Basińska, K. (2024). Griefbots, deadbots, postmortem avatars: On responsible applications of generative AI in the digital afterlife industry. *Philosophy & Technology*, 37, 63.
8. Yang, N., & Khanna, G. J. (2025). AI and technology in grief support: Clinical implications and ethical considerations. *The Counseling Psychologist*, 00110000251352568.
9. Zorzi, M., Giroto, V., & Ferrario, A. (2025). Grief and virtual reality: Continuing bonds with virtual avatars. *Phenomenology and the Cognitive Sciences*, 24, 15.
10. Shneiderman, B. (2022). *Human-Centered AI*. Oxford University Press.
11. Tahaei, M., Vaniea, K., Beznosov, K., & Wolters, M. K. (2023). A systematic literature review of human-centered, ethical, and responsible AI. *arXiv preprint arXiv:2302.05284*.
12. van den Berg, C., & Smuts, H. (2025). *Understanding Human-Centred AI: A*

review of its defining elements and a research agenda. *Behaviour & Information Technology*, 1–40.

13. Shen, J., DiPaola, D., Ali, S., et al. (2024). Empathy toward artificial intelligence versus human experiences and the role of transparency. *JMIR Mental Health*, 11, e62679.

14. Yonatan-Leus, R., & Brukner, O. (2024). Considering the role of human empathy in AI-driven therapy. *JMIR Mental Health*, 11, e57684.

15. Rządeczka, M., Sterna, A., Stolińska, J., et al. (2025). The efficacy of conversational AI in rectifying the theory-of-mind and autonomy biases. *JMIR Medical Informatics*, 12, e64396.

16. Denecke, K., Glauser, R., & Reichenpfader, D. (2024). Ethical aspects of integrating sentiment and emotion analysis in chatbots for depression. *Frontiers in Digital Health*, 6, 1471051.

17. Cross, S., Bell, I., Nicholas, J., et al. (2024). Use of AI in mental health care: Community and mental health professionals survey. *JMIR Mental Health*, 11, e60589.

УДК 159.922.8:159.923.2:159.98

GENDER SPECIFICITY OF THE RESPONSE OF ADOLESCENTS IN CRISIS SITUATIONS

ГЕНДЕРНА СПЕЦИФІКА РЕАГУВАННЯ ПІДЛІТКІВ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Nikon N. O. / Нікон Н.О.*s.sociol.s., as.prof. / к.соціол.н.*

ORCID: 0000-0002-0827-0895

Odesa Polytechnic National University,

Odesa, 1, Shevchenko Ave. 65044

Національного університету «Одеська політехніка»,

Одеса, проспект Шевченко 1, 65044

Анотація. У статті розглядається проблема психологічної адаптації підлітків у кризових ситуаціях із акцентом на гендерні особливості емоційного реагування та подолання труднощів. Підлітковий вік є критичним етапом розвитку, коли формуються механізми соціальної та емоційної регуляції, а вплив травматичних життєвих подій (війна, сімейні конфлікти, втрата близьких, насильство) значно підвищує ризик дезадаптації. Метою дослідження було проаналізувати специфіку переживання криз підлітками з урахуванням гендерних відмінностей.

У дослідженні взяли участь 212 підлітків віком 14-17 років (100 юнаків та 112 дівчат). Використано кількісні методи, зокрема шкалу життєвих подій для підлітків, а також проведено статистичний та кореляційний аналізи для виявлення ключових факторів ризику та закономірностей.

Результати показали, що хоча юнаки й дівчата стикаються з подібними видами кризових ситуацій, інтенсивність і структура їхніх переживань суттєво відрізняються. Дівчата частіше виявляли сильні емоційні реакції у сфері міжособистісних стосунків (самотність, розрив стосунків, конфлікти), тоді як юнаки були більш чутливими до викликів, пов'язаних із самооцінкою, гідністю та досягненнями. Кореляційний аналіз виявив, що для дівчат центральним фактором виступає самотність, тоді як для хлопців – низька самооцінка.

Отримані результати підтверджують гіпотезу дослідження та підкреслюють важливість урахування гендерно-специфічних моделей подолання труднощів у процесі розробки профілактичних і корекційних програм психологічної допомоги підліткам.

Ключові слова: підлітки, кризові ситуації, дезадаптація, гендерні відмінності, емоційні реакції, копінг-стратегії, психологічна підтримка.

Вступ.

Підлітковий вік є критичним етапом становлення особистості, коли формуються соціальні, когнітивні та емоційні механізми адаптації. У реаліях воєнного протистояння та загальної соціальної нестабільності підлітки дедалі частіше опиняються у кризових обставинах, що значно підвищує ризик розвитку дезадаптаційних проявів. Під дезадаптацією у даному контексті розуміється втрата здатності адекватно пристосовуватися до нових життєвих

умов після травматичних подій – війни, втрати близьких, досвіду насильства чи інших екстремальних ситуацій. Вона може набувати форми підвищеної тривожності, агресивності, емоційного виснаження, апатії, зниження навчальної успішності та труднощів у сфері міжособистісної взаємодії.

Показовим у цьому сенсі є зростання рівня підліткової злочинності у 2024 році, зафіксоване у статистичних звітах [2]. Цей негативний феномен розглядається як один із прямих наслідків соціально-психологічної дезадаптації підлітків у ситуації масштабних суспільних трансформацій та надзвичайних викликів.

Збройна агресія та масштабні соціальні потрясіння в Україні породили численні кризові обставини, що підлітки сприймають як екстремальні як на об'єктивному, так і на суб'єктивному рівні. Такі події не лише чинять руйнівний вплив на психіку, а й посилюють їхню вразливість перед соціальними викликами та внутрішньоособистісними суперечностями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У працях вітчизняних науковців (О. Є. Блинова [1], Н. Ю. Максимова [3;4] тощо) та зарубіжних дослідників (С. Фолкман [6], Дж. Р. Харріс [7], С. Стейнбек [8], А. Ван Ройен [9] та ін.) наголошується на багатофакторній природі дезадаптації підлітків. При цьому ще недостатньо дослідженим залишається питання гендерних відмінностей у переживанні кризових ситуацій. Саме відмінності у способах реагування юнаків і дівчат можуть пояснити специфіку їхньої психологічної уразливості та стратегії подолання.

Мета дослідження полягає в аналізі особливостей реагування підлітків на кризові ситуації з урахуванням їх гендерних характеристик. Вихідна гіпотеза полягає в тому, що дівчата більш схильні до емоційно орієнтованих реакцій, тоді як юнаки частіше демонструють уникання або агресивність.

Методологія та методи дослідження.

Дослідження проводилося в період із червня по жовтень 2024 року, вибірку склали 212 підлітків віком від 14 до 17 років, серед яких 100 юнаків і 112 дівчат, учні 9-11 класів. До вибірки включалися лише ті підлітки, які проживають у сім'ї

та регулярно відвідують навчальний заклад, а от підлітки з психіатричними діагнозами, залежностями чи кримінальним минулим були виключені з дослідження.

Для збору первинної інформації використовувалися анкетування та психодіагностична методика – шкала оцінки пережитих кризових ситуацій (Adolescent Mental Life Events Scale, ASLEC) [10]. Статистична обробка результатів здійснювалася з використанням кореляційного аналізу.

Результати.

Результати емпіричного дослідження дозволили виявити як спільні, так і специфічні особливості переживання кризових ситуацій у підлітків залежно від статі. Для більш детального аналізу було проведено статистичне узагальнення даних із визначенням середніх значень та стандартних відхилень за кожним із досліджуваних показників. Отримані результати показали, що незалежно від статі всі респонденти мали досвід кризових ситуацій.

Таблиця 1 – Спільність переживання кризових ситуацій респондентами

Показник	Середній бал у групі, стандартне відхилення	
	Дівчата	Юнаки
Смерть родича або близької людини	5,57±4,17	5,10±4,11
Страх смерті	4,88±3,81	3,87±3,76
Фізичні травми	1,71±2,83	1,96±2,79
Зміна стану здоров'я родича або близької людини	3,17±2,59	2,66±2,28
Серйозні хвороби, хірургічні операції	2,78±2,64	2,38±2,65
Війна, воєнні дії	4,56±2,36	3,57±2,94
Втрата майна, стихійне лихо	1,41±2,45	1,68±2,47
Насильство (тероризм, сексуальне насильство)	1,23±2,80	0,90±2,17
Проживання з нарко- або алкоголезалежним родичем	1,19±3,01	1,69±3,13
Публічне приниження	0,60±1,73	0,71±2,00
Розлучення батьків	1,89±3,18	2,07±3,40
Розрив стосунків (з другом, коханим/ою)	4,95±3,28	3,32±3,52
Самотність	3,61±2,04	1,78±1,30
Смерть (втрата) улюбленої тварини	5,06±3,94	3,69±3,00
Конфлікти в сім'ї	2,47±3,35	2,17±2,96
Нерозділене кохання	3,78±3,17	2,91±3,05
Конфлікти в школі	3,25±3,14	2,26±2,72
Страх не виправдати очікувань	1,52±2,64	1,41±2,38
Руйнація стереотипів (повторний шлюб у батьків, поява нового члена родини)	1,30±2,93	0,63±3,17
Відчуття провини або сорому через власні вчинки	5,23±2,14	4,85±1,16

Показник	Середній бал у групі, стандартне відхилення	
	Дівчата	Юнаки
Зниження самооцінки	3,09±3,48	2,51±3,25
Погана успішність	3,45±3,38	2,81±3,50
Труднощі при виборі професії	3,17±2,86	2,46±2,49
Вимушена зміна навчального закладу	1,58±2,76	1,43±2,52

Джерело: [5].

Дівчата повідомили про середнє значення $9,3 \pm 3,8$ кризових подій, юнаки – $9,0 \pm 4,1$, тобто кількість криз практично не відрізняється. Проте інтенсивність їх переживання різнилася – у середньому дівчата оцінювали свої кризи на 0,65 бала вище ($p < 0,01$), ніж юнаки.

У структурі найбільш значущих криз в обох групах перші місця посіли смерть близької людини ($M=5,57$ у дівчат і $5,10$ у юнаків), відчуття провини за власні вчинки ($M=5,23$ і $4,85$ відповідно), а також втрата улюбленої тварини ($M=5,06$ і $3,69$). Дівчата також особливо гостро реагували на розрив стосунків ($M=4,95$), страх смерті ($M=4,88$) та події війни ($M=4,56$). Для юнаків, окрім втрати близьких, значущими кризами були війна ($M=3,57$), розрив стосунків ($M=3,32$) та страх смерті ($M=3,87$).

Важливо зазначити, що у дівчат більш яскраво проявляються переживання, пов'язані з міжособистісними відносинами. Наприклад, самотність мала середній показник 3,61 бала проти 1,78 у юнаків, розрив стосунків – 4,95 проти 3,32, конфлікти в школі – 3,25 проти 2,26. Натомість юнаки були більш чутливі до ситуацій, що стосуються самоствердження та гідності: публічне приниження (0,71 проти 0,60 у дівчат), проживання з залежним родичем (1,69 проти 1,19). Це свідчить, що для дівчат основними є кризи соціальної взаємодії та близьких стосунків, тоді як для юнаків – події, що впливають на їх статус та самооцінку.

Кореляційний аналіз підтвердив відмінності у структурі кризових переживань. У дівчат було виявлено 25 статистично значущих зв'язків ($p < 0,05$ – $0,01$). Центральним показником виявилася самотність, яка прямо корелювала з конфліктами в школі та сім'ї, зниженням самооцінки, відчуттям провини і страхом невдач. Таким чином, самотність виступає вузловим фактором, що

посилює переживання інших криз. У юнаків зафіксовано 20 виражених зв'язків. Найбільш значущим чинником стало зниження самооцінки, яке прямо пов'язане з публічним приниженням, поганою успішністю, відчуттям провини та страхом не виправдати очікування.

Цікавою є і вікова динаміка, у дівчат з віком зростала чутливість до кризових подій, що пояснюється накопиченням життєвого досвіду та усвідомленням соціальних ризиків. У юнаків вікові відмінності були менш вираженими, однак старші підлітки частіше демонстрували страх невідповідності очікуванням.

Висновки.

Отже, результати дослідження підтверджують висунуту гіпотезу. Дівчата у кризових ситуаціях схильні до емоційно орієнтованих реакцій, особливо у сфері міжособистісних відносин, тоді як юнаки демонструють стратегії уникання та агресивності, пов'язані зі зниженням самооцінки та втратою статусу. У середньому дівчата сильніше переживають кризи на 0,65 бала, що є статистично значущою різницею.

Таким чином, гендерні відмінності у переживанні кризових ситуацій підлітками потребують обов'язкового врахування у практиці психологічної допомоги. Отримані результати можуть стати основою для створення диференційованих програм профілактики та підтримки, спрямованих на подолання дезадаптації та зміцнення психологічної стійкості юнаків і дівчат у кризових умовах.

Література:

1. Блинова О. Є. Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості: монографія. Херсон: Вид-во ФОП Вишемирський, 2018. С. 6-29
2. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень–жовтень 2024 року. URL: <https://wd.clarity-project.info/resource/fd45abe6-9d69-40ae-aa2e-184b6f73d3d4> (дата звернення: 03.06.2024)
3. Максимова Н. Ю. Проблема соціальної дезадаптації неповнолітніх у

парадигмі девіантології. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ: Гнозис, 2009. С. 248-257;

4. Максимова Н. Ю. Психологія адиктивної поведінки. Навчальний посібник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002. 308 с.

5. Мінакова І.Б. Психологічні чинники розвитку дезадаптації підлітків, які пережили кризові ситуації: кваліфікаційна робота магістра за спеціальністю «053 Психологія» Одеса : Нац. ун-т «Одес. політехніка», 2024. 83 с.

6. Folkman S., Lasarus R.S., Dunkel-Schetter C. Dynamics of a stressful encounter: Cognitive appraisal, coping and encounter outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1986. № 50. P. 992-1003

7. Harris J. R. The Nurture Assumption: Why Children Turn Out the Way They Do. New York: Free Press, 1998. 462 p.

8. Stainback S.B. Educating children with severe maladaptive behaviors. Grune & Stratton, 1990. 307 p.

9. Van Royen A., Wante L., Braet C. The role of early maladaptive schemas in late adolescents suffering from school burnout and depressive symptoms. *Journal of Affective Disorders Reports*. 2024. №17. DOI:

<https://doi.org/10.1016/j.jadr.2024.100815> (дата звернення: 18.06.2024)

10. Xin X.-H., Yao S.-Q. Validity and reliability of the Adolescent Self-rating Life Events Checklist in middle school students. *Chinese Mental Health Journal*. 2015. № 29(5). P. 355-360. URL: <https://psycnet.apa.org/record/2015-26022-008> (дата звернення: 10.06.2024)

References.

1. Blynova, O.Ye. (2018) *Sotsiokulturni ta psykholohichni vektory stanovlennia osobystosti* [Sociocultural and psychological vectors of personality formation]. Kherson: FOP Vyshemyrskyi Publishing, pp. 6–29.

2. Clarity Project (2024) *Yedynyi zvit pro osib, yaki vchynyly kryyminalni pravoporushennia za sichen–zhovten 2024 roku* [Unified report on persons who committed criminal offenses for January–October 2024]. Available at: Clarity Project (Accessed: 3 June 2024).

3. Folkman, S., Lazarus, R.S. and Dunkel-Schetter, C. (1986) 'Dynamics of a stressful encounter: Cognitive appraisal, coping and encounter outcomes', *Journal of Personality and Social*

Psychology, 50, pp. 992–1003.

4. Harris, J.R. (1998) *The Nurture Assumption: Why Children Turn Out the Way They Do*. New York: Free Press.

5. Maksymova, N.Yu. (2002) *Psykhologhiia adyktivnoi povedinky* [Psychology of addictive behavior]. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr “Kyivskiy universytet”.

6. Maksymova, N.Yu. (2009) ‘Problema sotsialnoi dezadaptatsii nepovnolitnikh u paradyhmi deviantolohii’ [The problem of social maladaptation of minors in the paradigm of deviantology], in Maksymenko, S.D. (ed.) *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii*. Kyiv: Hnozis, pp. 248–257.

7. Minakova, I.B. (2024) *Psykhologichni chynnyky rozvytku dezadaptatsii pidlitkiv, yaki perezhlyly kryzovi sytuatsii* [Psychological factors of maladaptation development in adolescents who experienced crisis situations]. Master’s thesis. Odesa: National University “Odesa Polytechnic”.

8. Stainback, S.B. (1990) *Educating Children with Severe Maladaptive Behaviors*. New York: Grune & Stratton.

9. Van Royen, A., Wante, L. and Braet, C. (2024) ‘The role of early maladaptive schemas in late adolescents suffering from school burnout and depressive symptoms’, *Journal of Affective Disorders Reports*, 17. Available at: DOI article (Accessed: 18 June 2024).

10. Xin, X.-H. and Yao, S.-Q. (2015) ‘Validity and reliability of the Adolescent Self-rating Life Events Checklist in middle school students’, *Chinese Mental Health Journal*, 29(5), pp. 355–360. Available at: APA PsycNet (Accessed: 10 June 2024).

Abstract. The article address the problem of adolescents’ psychological adaptation in crisis situations, with a particular emphasis on gender-specific differences in emotional responses and coping strategies. Adolescence is a critical stage of development when mechanisms of social and emotional regulation are formed, and exposure to traumatic life events-such as war, family conflicts, loss of close ones, or violence-significantly increases the risk of maladaptation. The purpose of this study was to analyze the peculiarities of adolescents’ experiences of crises, taking into account gender-related differences.

The study involved 212 adolescents aged 14-17 (100 boys and 112 girls). Quantitative research methods were applied, including the Adolescent Life Events Scale, complemented by statistical and correlation analyses to identify key risk factors and patterns.

The findings revealed that while both boys and girls encounter similar types of crisis situations, the intensity and structure of their experiences differ. Girls tended to demonstrate stronger emotional reactions, especially in the sphere of interpersonal relationships (loneliness, relationship breakdown, conflicts). Boys, on the other hand, were more sensitive to challenges connected with self-esteem, dignity, and achievements. Correlation analysis highlighted loneliness as a central factor for girls and low self-esteem as the key factor for boys.

The results confirm the research hypothesis and underline the importance of integrating gender-specific coping patterns into preventive and corrective psychological support programs for adolescents.

Keywords: adolescents, crisis situations, maladaptation, gender differences, emotional responses, coping strategies, psychological support.

УДК 004.9:159.98:613.86

DIGITAL TOOLS FOR PROVIDING PSYCHOLOGICAL SUPPORT TO UKRAINIANS DURING A PROLONGED WAR

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ТРИВАЛОЇ ВІЙНИ

Bezuhlova V.D. / Безуглова В.Д.*PhD / доктор філософії***ORCID: 0000-0001-7124-0923***Kyryvi Rih State Pedagogical University /**Криворізький державний педагогічний університет*

Анотація. У статті досліджено особливості функціонування та розвитку інноваційних цифрових інструментів психологічної допомоги в Україні в умовах тривалого психоемоційного навантаження, спричиненого повномасштабною війною. Здійснено критичний аналіз можливостей, переваг та обмежень сучасних діджитал-сервісів підтримки ментального здоров'я. Проаналізовано ключові сегменти цифрової психологічної допомоги: онлайн-платформи дистанційного консультування, мобільні застосунки для саморегуляції чат-боти швидкого реагування та технології штучного інтелекту. З'ясовано, що цифрові інструменти ефективно масштабують допомогу, долають географічні бар'єри та забезпечують анонімну підтримку в режимі реального часу для вразливих категорій населення. Водночас виявлено суттєві ризики їх використання, серед яких: брак емпіричних доказів ефективності, загрози конфіденційності даних, відсутність емпатії у ШІ-алгоритмів та небезпека самолікування.

Ключові слова: цифрова психологічна підтримка, психологічна підтримка, ментальне здоров'я в умовах війни, мобільні застосунки самопомоги, AI-технології.

Вступ.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну спричинило безпрецедентне психоемоційне навантаження на населення країни. Постійна загроза життю, вимушене переселення, втрата близьких, руйнування звичного способу життя, економічна нестабільність та тривале перебування в умовах невизначеності негативно впливають на психічний стан людей різного віку. Згідно з опитуванням KIIS, яке було проведене у вересні 2025 року, 23,2% респондентів досягли клінічного порогу для ймовірної тривоги, 19,8% - для депресії та 17,7% – для комбінованого психологічного дистресу [17]. Отриманні результати вказують на суттєве зростання потреби населення у доступній та оперативній психологічній допомозі. У відповідь на ці виклики в Україні поряд із традиційними формами психологічної підтримки активно розвиваються цифрові сервіси, що забезпечують швидкий доступ до психологічної допомоги. Водночас

актуальним залишається питання їх ефективності порівняно з традиційною моделлю психологічної взаємодії. З огляду на це, метою статті є критичний аналіз цифрових інструментів психологічної допомоги з урахуванням їхніх можливостей.

Основний текст:

У сучасних наукових джерелах цифрову психологічну допомогу визначають як комплекс сервісів, що включає онлайн-консультування, психоосвітні платформи, мобільні застосунки для самопомоги, засоби моніторингу психоемоційного стану, чат-боти та AI-технології [10]. На відміну від традиційного способу надання психологічної допомоги, діджиталізація створює значно ширший континуум психологічної допомоги. Відтак, цифрові технології забезпечують доступ до психологічної підтримки в режимі реального часу, сприяють ранньому виявленню симптомів, проведенню психотерапевтичних втручань і підвищують доступність допомоги для широкого кола користувачів [13]. Для України цей підхід набуває особливої актуальності, оскільки повномасштабне воєнне вторгнення породжує не лише гострі кризові реакції, а й тривалі стани психоемоційного виснаження, хронічної невизначеності, підвищеної тривожності, ускладненого горювання та посттравматичного напруження. [14]. З огляду на це цифровізація психологічної підтримки суттєво активізувалася та набула системного розвитку ментального здоров'я та психологічної допомоги. Сьогодні дедалі частіше спостерігається активна залученість державних, міжнародних та волонтерських ініціатив до створення інтегрованої екосистеми, яка включає цифрові платформи для дітей та батьків, спеціалізовані сервіси для осіб, які пережили насильство чи воєнну травму, додатки для отримання психологічної підтримки населення. Далі спробуємо детальніше проаналізувати дане питання.

Одним із найвідоміших форматів цифрової психологічної підтримки в Україні стали онлайн-платформи, які поєднують користувача з психологом або консультантом дистанційно. З огляду на кризові події останніх років, онлайн-формат став більш доступним для значної частини українців. Так, наприклад

благодійною організацією UA Mental Health на початку повномасштабного вторгнення було об'єднано психологів-волонтерів для надання безоплатної психологічної допомоги особам, які відчували симптоми тривожності, стресу, апатії тощо. Допомога надавалася через спеціальну заявку, яку вони мали змогу створити на сайті. Станом на 2026 рік майже 14 тисяч осіб долучилися з підтримкою до цієї ініціативи, натомість близько 31 тисячі було проведено консультаційних зустрічей [16]. Окремий сегмент становлять спеціалізовані цифрові платформи, розраховані на користувачів із конкретним травматичним або соціальним досвідом. Таким прикладом є проєкт «Служба психосоціальної підтримки сімей військовослужбовців», який був створений у березні 2022 року громадською організацією «Громадський рух «Жіноча Сила України» [4]. У рамках цієї ініціативи передбачено безкоштовні телефонні консультації для військових та їхніх родин, проведення дистанційних груп підтримки.

Одним із найпомітніших інструментів цифрової психологічної підтримки стали мобільні додатки, оскільки поєднують простоту використання, швидкий доступ і можливість регулярно взаємодіяти з користувачем. У контексті повномасштабної війни вони можуть виконувати функції самодопомоги, відстеження емоційного стану, психоосвіти та нагадувань про корисні практики [14]. На відміну від платформ онлайн-консультування, вони орієнтовані не лише на контакт із фахівцем, а й на щоденну саморегуляцію, формування навичок емоційної стійкості та підтримку користувача в ситуаціях гострого або хронічного стресу. Яскравим прикладом є український застосунок «Я ТУТ», розробленим командою UA Mental Help. Це цифровий інструмент самодопомоги та психологічної підтримки, який передбачає коротке тестування стану людини, вправи на основі когнітивно-поведінкових технік і, за потреби, конфіденційний зв'язок із психологом, що робить його прикладом поєднання самодопомоги та професійного супроводу [11]. Окрему нішу займає застосунок Svitlo, який позиціонується як інструмент психологічної турботи про себе. У застосунку доступні медитативні практики, короткі поведінкові вправи та трекери настрою, спрямовані на зниження рівня тривожності та підтримання емоційної рівноваги.

Важливою перевагою застосунку є короткий формат вправ, що дає змогу інтегрувати їх у повсякденне життя [2].

Ще одним важливим прикладом є український застосунок База, створений передусім для ветеранів, військовослужбовців та їхніх родин. Платформа містить матеріали щодо адаптації після служби, рекомендації з подолання стресу, тривожності та наслідків контузій, вправи для боротьби з безсонням, трекер настрою, а також функцію анонімного звернення до психотерапевта [3]. Подібним до попереднього є додаток PFA Mobile Ukraine, адаптований для українського контексту та орієнтований на осіб, які надають допомогу постраждалим у кризових ситуаціях. Застосунок містить короткі виклади основ PFA, алгоритми дій у станах шоку чи паніки, інструкції для підтримки після травматичних подій [1]. Попри значний потенціал мобільних застосунків у сфері психічного здоров'я вони їх використання має суттєві обмеження. Серед основних проблем – недостатня кількість емпіричних досліджень ефективності, слабе врахування культурних особливостей, ризики конфіденційності даних, відсутність чітких стандартів якості, а також недостатня інтеграція професійної психологічної допомоги [9]. Цінність цих застосунків полягає в поєднанні елементів самодопомоги та гібридних форматів психологічної підтримки під час кризових ситуацій. Однак, критично важливо розуміти такі сервіси не замінюють системної психотерапії або психіатричної допомоги.

Ще одним вектором розвитку психологічної допомоги є чат-бот підтримка на основі популярних меседжерів. Їх привабливість полягає в можливості отримати відповідь швидко, без очікування запису на консультацію та без необхідності розкривати багато персональної інформації. Одним із відомих прикладів є «Друг» – Telegram-бот самодопомоги, активований для України вже на другий день після початку повномасштабного вторгнення. Сам факт настільки швидкого запуску демонструє, що чат-боти виявилися одним із найоперативніших форматів психологічної підтримки у кризовій ситуації [12]. Бот використовує різні сценарії залежно від умов, у яких перебуває людина, та містить вправи з релаксації й управління стресом, що робить його кишеньковим

порадником. Ще одним кейсом є безоплатний анонімний чат-бот «Faino Bot Psy», який слугує інструментом короткої кризової підтримки [7]. Бот оцінює стрес, пропонує вправи для стабілізації й релаксації та орієнтований на швидке зниження напруження протягом кількох хвилин. Однак чат-боти мають і суттєві обмеження. Вони добре працюють як інструменти психоосвіти, самоорганізації чи коротких підтримувальних інтервенцій, а випадках складних травми, тяжкої депресії, потребі в індивідуальній психотерапії все ж таки варто звертатися до спеціаліста.

Поява штучного інтелекту стала каталізатором змін і в наданні психологічної допомоги. AI-рішення можуть забезпечувати цілодобову взаємодію, персоналізовані відповіді, адаптацію під запити користувача. Показовим є ізраїльський досвід застосування ШІ для підтримки військових і цивільних із посттравматичними симптомами, де алгоритми використовуються для раннього виявлення ризиків, моніторингу стану та добору персоналізованих рекомендацій у воєнному контексті [6]. Штучний інтелект у цифрових інтервенціях психічного здоров'я виконує функцію структурованого зворотного зв'язку: алгоритми фіксують симптоми, відстежують їхню динаміку та пропонують адаптовані вправи й стратегії втручання. Рандомізовані та контрольовані дослідження показують, що чат-боти з підтримкою AI, спроектовані за принципами когнітивно-поведінкових інтервенцій (наприклад, Woebot), можуть знижувати показники депресії й тривоги за відносно короткі терміни; аналогічні ефекти документовані для Wysa та інших цифрових сервісів [5]. Попри можливість самодопомоги, AI-сервіси не володіють глибинним емпатичним розумінням, не можуть повноцінно читати соціальні та емоційні контексти і часто пропонують стандартизовані, а не справді персоналізовані відповіді. Це може вести до ігнорування серйозних клінічних станів, підміни необхідної професійної допомоги цифровим «аматорським» втручанням і підвищення ризику самодіагностики, самолікування та відкладення звернення до лікаря чи психолога [8].

Висновки.

Загалом цифрові інструменти психологічної підтримки мають очевидний потенціал, оскільки дозволяють швидко масштабувати допомогу та зменшувати географічні й часові бар'єри. Вони особливо важливі для людей, які перебувають за кордоном, на тимчасово окупованих територіях, у зоні активних бойових дій або в місцях із дефіцитом фахівців. Повномасштабна війна в Україні стала потужним каталізатором розвитку цифрових сервісів психологічної допомоги та підтримки. Онлайн-платформи, мобільні додатки, чат-боти й AI-підтримка вже виконують важливу функцію розширення доступу до психологічної допомоги. Проте варто розуміти, що використання цифрових не є альтернативою психологу, а є допоміжним засобом зниження психологічної напруги.

Література:

1. Перша психологічна допомога - Додаток для мобільних телефонів - Community Self Help. *Home - Community Self Help*. URL: <https://communityselfhelp.org/ua/proyekty/First-psychological-aid---Application-for-mobile-phones> (дата звернення: 21.05.2026).
2. Служба психосоціальної підтримки сімей військовослужбовців. *Psychosocial support service for military families*. URL: <https://pidtrymka.in.ua/> (дата звернення: 21.05.2026).
3. Типтюк Ю., Іванова Т. Використання систем штучного інтелекту для психологічної підтримки в умовах воєнного стану в Україні. *Журнал соціальної та практичної психології*. 2025. № 6. С. 171–177. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-2025-6-24> (дата звернення: 21.05.2026).
4. Федоренко Ю. А., Стасюк В. В. Нейротехнології та застосування штучного інтелекту для психологічного відновлення військовослужбовців. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія психологічна)*. 2025. № 2. С. 63–70. URL: <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2025-2-8> (дата звернення: 21.05.2026).
5. Чат-бот із психології Faino. *Faino*. URL: <https://faino.help/ua/main> (date of

access: 21.05.2026).

6. III замінює релігію та психотерапевта: вчені виявили нові загрози. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/shi-zaminyue-religiyu-ta-psihoterapevta-vcheni-1779112793.html/amp> (дата звернення: 21.05.2026).

7. Advancing mental health care: a comprehensive review of digital tools and technologies for enhancing diagnosis, treatment, and wellness / M. K. Anser et al. *Health care science*. 2025. URL: <https://doi.org/10.1002/hcs2.70018> (date of access: 21.05.2026).

8. City Г. «Я ТУТ» – новий український додаток для психологічної самодопомоги: кому буде корисним – гард.city. *Гард.City*. URL: <https://thegard.city/articles/448648/dodatok-ya-tut-samodopomoga> (дата звернення: 21.05.2026).

9. Digital psychological first aid for Ukraine / I. Frankova et al. *The lancet psychiatry*. 2022. URL: [https://doi.org/10.1016/s2215-0366\(22\)00147-x](https://doi.org/10.1016/s2215-0366(22)00147-x) (date of access: 21.05.2026).

10. Digital transformation of mental health services / R. R. Bond et al. *Npj mental health research*. 2023. Vol. 2, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1038/s44184-023-00033-y> (date of access: 21.05.2026).

11. Maintaining the mental health of Ukrainians in time of war: searching for a mechanism to provide a comprehensive system of psychosocial support and mental health awareness / V. I. Vus et al. *Polski Merkuriusz Lekarski*. 2024. Vol. 52, no. 3. P. 373–379. URL: <https://doi.org/10.36740/merkur202403116> (date of access: 21.05.2026).

12. Ronzhes O. Digital applications as tools for psychological adaptation of citizens to changes. *Scientific studios on social and political psychology*. 2023. Vol. 52, no. 55. P. 14–25. URL: <https://doi.org/10.61727/ssspj/2.2023.14> (date of access: 21.05.2026).

13. UA Mental Help – Ментальне здоров'я українців. *UA Mental Help – Ментальне здоров'я українців*. URL: <https://www.uamentalhelp.org> (дата звернення: 21.05.2026).

14. VoxUkraine. Can AI help ukraine's mental health crisis? New evidence on digital support during war. URL: <https://voxukraine.org/en/can-ai-help-ukraines-mental-health-crisis-new-evidence-on-digital-support-during-war> (date of access: 20.04.2026).

Abstract. *This article examines the characteristics of the operation and development of innovative digital tools for psychological support in Ukraine amid the prolonged psychological and emotional strain caused by full-scale war. A critical analysis of the capabilities, advantages, and limitations of modern digital mental health support services is presented. Key segments of digital psychological support are analyzed: online platforms for remote counseling, mobile apps for self-regulation, rapid-response chatbots, and artificial intelligence technologies. It was found that digital tools effectively scale up assistance, overcome geographical barriers, and provide anonymous real-time support for vulnerable populations. At the same time, significant risks associated with their use have been identified, including: a lack of empirical evidence of effectiveness, threats to data privacy, a lack of empathy in AI algorithms, and the danger of self-medication.*

Key words: *digital mental health support, mental health support, mental health during wartime, mobile self-help apps, AI technologies.*

Статтю надіслано: 20.05.2026 р.

Безуглова В.Д.

УДК 1:62(091)

FOUNDATIONAL ISSUES IN THE PHILOSOPHY OF TECHNIQUE AND TECHNOLOGY: FROM ORIGINS TO THE PRESENT

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ТЕХНІКИ І ТЕХНОЛОГІЇ: ВІД ВИТОКІВ ДО СУЧАСНОСТІ

Galushko O.S. / Галушко О.С.*PhD in Philosophy, as.prof. / к. філос. н., доц.*

ORCID: 0000-0003-4902-0283

Lakusha N.M. / Лакуша Н.М.*PhD in Philosophy, as.prof. / к. філос. н., доц.*

ORCID: 0000-0001-8816-3178

*Kyiv National University of Construction and Architecture,**Kyiv, Povitroflotskyi Ave, 31, 03680**Київський національний університет будівництва і архітектури,**Київ, просп. Повітряних Сил, 31, 03680*

Анотація. В роботі розглядаються фундаментальні проблеми філософії техніки та технології від античності до сьогодення. Технологія постає як визначальний елемент буття, що трансформує соціокультурні структури. Мета роботи — комплексний аналіз онтологічних, епістемологічних, антропологічних, етичних, соціальних та культурологічних викликів техносфери. Результати демонструють еволюцію від аристотелівського розрізнення природи і техніки до сучасної активної ролі технологій у формуванні трендів розвитку суспільства і самої людини. Висвітлено дихотомію розширення людських можливостей та зростання залежності від техніки та технології, а також нові етичні імперативи відповідальності людини під час зростання ролі технології в соціосфері. Авторський внесок полягає у систематизації впливу техніки і технології на ідентичність та обґрунтуванні засад вдумливого залучення до технологічних систем. Висновки підкреслюють критичну роль філософської рефлексії для оцінки впливу техніки та технології на майбутнє та сьогодення.

Ключові слова: філософія техніки і технології, технологія, техніка, технологічний артефакт, технологічна система, онтологія техніки, епістемологія техніки, антропологічний вимір техніки, техноетика, відповідальність, цифрова революція, цифрова трансформація, приватність та автономія.

Вступ.

Сучасне суспільство фундаментально сформоване технологіями, силою, настільки поширеною, що її філософське дослідження стає дедалі критичнішим. Це поле дослідження виходить за рамки простого розгляду інструментів, визнаючи техніку та технологію визначальним елементом нашого існування, що впливає не лише на наше фізичне середовище, але й на наші соціальні структури, культурні практики та навіть наше розуміння самих себе. Швидкий розвиток та інтеграція технологій у всі аспекти людського життя призвели до усвідомлення

того, наскільки глибоко артефакти та технічні системи змінюють наш досвід і наші уявлення про майбутнє. Цей висхідний інтерес впливає з розуміння того, що технологія не є нейтральною сутністю, а активно змінює людські життя, політичні ландшафти, наукові зусилля та наші довгострокові перспективи.

Отже, окреслимо фундаментальні проблеми філософії техніки і технології які турбують філософів від античності і до наших днів. І будуть турбувати і в майбутньому, бо доля нашої цивілізації нерозривна пов'язана з технікою і технологіями. Для цього фундаментальні проблеми філософії техніки і технології розділимо на онтологічні, епістемологічні, антропологічні, етичні та соціокультурні. Та окремо їх проаналізуємо.

Основний текст.

Фундаментальні онтологічні проблеми техніки і технології. Почнемо з проблеми розрізнення між природою та технікою. Взаємозв'язок між природою та технікою був постійною онтологічною проблемою у філософії техніки. У античній грецькій філософії, особливо в роботах Аристотеля, природні об'єкти відрізнялися від техніки за їхнім принципом руху або зміни. Вважалося, що природні об'єкти мають внутрішній принцип зміни, тоді як техніка отримує свою форму та призначення із зовнішнього джерела — людини-творця [1].

У «Нікомаховій етиці» Аристотель розрізняє природні процеси та технологічне виробництво, зазначаючи, що в той час, як природа діє відповідно до необхідних принципів, техніка передбачає випадковість і вибір. Це онтологічне розрізнення було фундаментальним для античного грецького світогляду та впливало на філософське мислення про технологію протягом століть.

Однак цей жорсткий поділ був оскаржений у період раннього Модерну. Механістична філософія Р. Декарта фактично зруйнувала онтологічне розрізнення між природними та штучними об'єктами, розглядаючи і ті, й інші як механічні системи, що функціонують за однаковими принципами. У своїй роботі Р. Декарт розвинув радикальний погляд, що тварини і навіть людські тіла є по суті складними машинами, які відрізняються від створених людиною машин

лише ступенем складності [5].

Цей механістичний погляд поставив нові онтологічні питання: Якщо і природні, і штучні об'єкти функціонують за однаковими механічними принципами, чи є між ними якась істотна різниця? Чи представляє технологія продовження природи, чи щось фундаментально відмінне? Ці питання залишаються центральними для філософії техніки в нас час [1].

Фундаментальні епістемологічні проблеми філософії техніки і технології. Взаємозв'язок між технологією та знанням становить іншу основну область філософських проблем. Як технологія співвідноситься з науковим знанням? Який вид знання втілений у технологічній практиці? Як технологія опосередковує чи трансформує людське знання?

Взаємозв'язок між технологією (як прикладним знанням) і наукою (як теоретичним знанням) був постійною епістемологічною проблемою. Антична грецька ієрархія, яка ставила теорію вище виробництва, встановила модель, у якій технологічне знання було підпорядковане теоретичному знанню.

Однак Ф. Бекон кинув виклик цій ієрархії, аргументуючи більш тісний зв'язок між теоретичним знанням і практичним застосуванням. Він виступав за новий вид натурфілософії, який би продукував як знання, так і корисні винаходи. Це представляло значний епістемологічний зсув, припускаючи, що технологія могла бути шляхом до науки [5].

Р. Декарт далі розвинув цей зв'язок між теоретичним і практичним знанням у своїй механістичній філософії. Розглядаючи матеріальний світ як складну машину, він встановив рамки, у яких математичні й механічні принципи могли бути застосовані для розуміння як природних явищ, так і технологічних артефактів. Цей підхід передбачав більш уніфіковану епістемологію, у якій однакові принципи керували як науковим розумінням, так і технологічним розвитком [5].

Погляд на техніку як прикладну науку виник в епоху Просвітництва. Енциклопедія Д. Дідро і д'Аламбера (1751-1772) представила технічне знання як практичне застосування наукових принципів. Однак історики та філософи все

частіше визнають, що технічні знання часто передують науковому розумінню.

В сучасній філософії техніки і технології панує думка, що технологія бере активну участь у формуванні знання, а не є просто нейтральним інструментом для його отримання [13, с. 104]. Технологія не просто допомагає нам здобувати знання, а й активно формує наші способи пізнання, створює нові середовища для взаємодії та пізнання, опосередковує наші стосунки зі світом і впливає на інтерпретацію отриманих знань. Сучасна філософія технології дедалі більше визнає цю активну роль техніки в епістемологічних процесах.

Фундаментальні антропологічні проблеми філософії техніки і технології. Дослідження філософських аспектів взаємодії людини і техніки набуває особливої актуальності в умовах стрімкого технологічного розвитку сучасного світу. Антропологічний вимір техніки виступає ключовим у розумінні як сутності самої техніки, так і трансформацій людського буття під її впливом. Аналіз наукових праць демонструє, що філософія техніки зосереджує увагу на складних взаємозв'язках між технічним розвитком і людською природою, ставлячи в центр дослідження не лише саму техніку, але й людину як її творця і користувача. Одні з основних питань: Як технологія співвідноситься з людською природою? Як вона змінює те, що означає бути людиною? Яким є належний взаємозв'язок між людьми та технікою і технологіями?

Одним з основних питань тут є: дихотомія техніки як розширення людських можливостей і залежність людини від техніки.

З одного боку, техніка розширює можливості людини, дозволяє їй подолати природні обмеження. Як зазначав Х. Ортега-і-Гасет, техніка є невичерпним джерелом людської діяльності, яка в принципі не знає меж. Створені технікою життєві технічні передумови багаторазово перевищують природні, і в результаті люди вже не можуть існувати матеріально без досягнутого технічного рівня [2, с. 27].

З іншого боку, техніка трансформувалася в «самодостатню» сутність, дистанціювалася від свого творця настільки, що деякою мірою загрожує самій людині, а процес її інновації час від часу обертається складними соціальними

проблемами. Людина відбувається у залежність від техніки, що породжує проблему технологічного детермінізму – виявлення про те, що технічний розвиток є самодостатнім і розуміє всі інші аспекти суспільного життя [3].

Приборкуючи силу природи за допомогою техніки і технології, людина змогла утвердитися в ролі творця так званої іншої природи, штучного середовища у вигляді різних артефактів, які зробили життя людини зручнішим та комфортнішим. Однак зворотним боком цей процес стає тим, що людина втрачає безпосередній зв'язок з природою і все більше залежить від штучного середовища, створеного технікою [2, с. 28].

Інша велика антропологічна проблема в філософії техніки та технології це розмивання меж між людиною та технологією. Сучасні біотехнології, генна інженерія, нанотехнології та інформаційні технології відкривають можливості для радикального перетворення людини, що ставить під питання саме поняття людської природи.

Британський антрополог Д. Міллер зазначає, що відносини техніки та людини – це процес об'єктивізації, що виражається діалектикою суб'єкта й об'єкта, де «суб'єкт стає об'єктом самого себе, він повертається до себе на новому рівні, це циклічно триває» [2]. Він також нагадує про висловлювання А. Гурана про те, що «техніка — це фактор біологічного виміру людини», еволюційний фактор, у ході розвитку якого «інструменти і тіло глибоко проростають один в одному» [2].

Звідси можемо зробити висновки, що межі між технікою, технологією і людиною все більше стираються і будуть ще більше стиратися. Це явище має кореляцію з технологічним та науковим прогресом. Чим швидше буде проходити цей прогрес, тим менше буде межа між людиною і технологією [1].

Фундаментальні етичні проблеми філософії техніки і технології. Етичні виміри технології становлять ще одну основну область фундаментальних проблем в філософії техніки і технології. Як ми повинні оцінювати технології? Які цінності повинні керувати технологічним розвитком? Яку відповідальність несуть творці та користувачі технології? На ці інші питання намагається

відповісти техноетика.

Термін «техноетика» вперше ввів М. Бунге в 1970-х роках (Bunge, 1977), коли боровся за більшу моральну та соціальну відповідальність технологів та інженерів за свої творіння. Це відображено в його статті «На шляху до техноетики» [6].

Одною з основних проблем в етиці техніки і технології є проблема відповідальності. Традиційна філософія та етика технології розглядала відповідальність переважно в контексті прямих наслідків технологічних інновацій. З ускладненням технологічних систем питання відповідальності стає все більш багатовимірним і складним.

Одним з найпомітніших авторів, який підіймав питання відповідальності був Г. Йонас. Він стверджує, що нинішня ситуація вимагає нового розуміння відповідальності. Традиційна етика була зосереджена на безпосередніх міжособистісних стосунках і наслідках, але не враховувала довгострокові ефекти технологічних дій на майбутні покоління та навколишнє середовище. Г. Йонас зазначає, що сучасна наука надає людству безпрецедентну владу над природою, майбутніми поколіннями і навіть визначенням самого життя. Тому треба створити нову етику для технологічного суспільства, яка б ґрунтувалася б на визнанні того, що людські дії мають далекосяжні наслідки, які можуть загрожувати майбутньому існуванню людства [9, с. 11].

У зв'язку з цим він формулює новий етичний імператив, який враховує довгострокові наслідки технологічних дій: «Дій так, щоб наслідки твоїх дій були сумісними з постійністю справжнього людського життя на Землі» [9, с. 11].

Приватність та спостереження становлять інші ключові етичні проблеми в сучасній філософії техніки і технології. Розвиток цифрових технологій, особливо в контексті того, що Ш. Зубофф назвала «наглядним капіталізмом» [14], порушує важливі питання про приватність, автономію та свободу в цифрову епоху. Ш. Зубофф визначає наглядний капіталізм як новий економічний порядок, який претендує на людський досвід як на безкоштовну сировину для прихованих комерційних практик вилучення, прогнозування та продажу. Цей

людський досвід збирається за допомогою інформаційних технологій, які стали невіддільними атрибутами життя будь-якої людини.

Ці питання мають глибоке коріння в класичних філософських роздумах про свободу, автономію та гідність, але набувають нових вимірів у контексті цифрових технологій. Вони також пов'язані з етичними проблемами щодо справедливості, рівності та недискримінації в технологічно опосередкованому суспільстві [12, с. 62-72].

Розв'язання цих етичних проблем вимагає не лише аналізу конкретних технологій, але й осмислення ширших соціально-політичних та економічних структур, в яких ці технології вбудовані. Воно також потребує розвитку нових етичних рамок, що враховують специфічні виклики цифрової епохи.

Фундаментальні соціальні та культурні проблеми філософії техніки і технологій. Соціальні та культурні виміри технології становлять іншу основну область філософських проблем. Розвиток технологій не просто змінює наші повсякденні практики, але й трансформує саму структуру суспільства та культурні патерни. Аналіз різноманітних підходів до філософії техніки — від технологічного детермінізму до соціального конструктивізму та коеволюційних теорій — дозволяє глибше зрозуміти, як технологічні системи впливають на соціокультурний контекст і водночас формуються ним.

У сучасному дискурсі можна виокремити три основні філософські перспективи щодо взаємозв'язку між технологією та суспільством: технологія як автономна сила, що визначає суспільство; технологія як соціальний конструкт, сформований людськими цінностями; та коеволюційна перспектива, де технологія і суспільство взаємно впливають одне на одного [11].

Погляд на технологію як автономну силу, що визначає соціальні структури та рухає історичні зміни, має глибоке коріння у філософському осмисленні техніки. Ця перспектива, яку часто називають технологічним детермінізмом, розглядає технологію як таку, що розвивається згідно з внутрішньою логікою, значною мірою незалежно від людського контролю. Ж. Еллюль втілює цю думку в «Технологічному суспільстві», де він зображує техніку як автономну силу, яка

«стала самоціллю» і «в якій немає нічого людського і до якої ми повинні пристосуватися якнайкраще»[8].

За Ж. Еллюлем, техніка функціонує за власними принципами, нав'язуючи універсальну й автономну технічну раціональність усім сферам життя. Ця перспектива розглядає технологічний розвиток як основний рушій соціальних змін, а соціальні структури та культурні цінності адаптуються до вимог технологічних систем, а не навпаки. Техніка стала «універсальним і автономним технічним фактом», який «виявляється як саме технологічне суспільство, в якому людина є лише одним щільно інтегрованим і артикульованим компонентом» [8].

На противагу технологічному детермінізму, соціально-конструктивістська перспектива розглядає технологію як фундаментально сформовану людськими вибором, цінностями та соціальними інтересами. Цей підхід, пов'язаний із соціальним конструюванням технології (SCOT) та спорідненими теоріями, підкреслює, що технології не розвиваються заздалегідь визначеним шляхом, а є результатом складних соціальних переговорів і виборів [7].

З цієї перспективи технології не є нейтральними інструментами, а втілюють певні цінності, інтереси та владні відносини. Дизайн, розробка та впровадження технологій відображають соціальні контексти, в яких вони виникають. Таким чином, технологічні артефакти розглядаються як «заморожені соціальні відносини», що матеріалізують конкретні культурні припущення та політичні домовленості. Соціально-конструктивістський підхід підкреслює важливість людської агентності в технологічному розвитку та відкидає уявлення про те, що технології слідують автономній, заздалегідь визначеній траєкторії.

Третя перспектива пропонує середній шлях між детермінізмом і конструктивізмом, пропонуючи коеволюційні відносини між технологією та суспільством [11]. Цей підхід визнає, що, хоча технології соціально сформовані, вони також відіграють конститутивну роль у формуванні соціальних відносин і культурних практик. Технологія та суспільство розглядаються як взаємно конститутивні, що розвиваються разом у складних моделях взаємодії. Цей нюансований підхід до взаємозв'язку технології та суспільства уникає

редукціонізму як технологічного детермінізму, так і соціального конструктивізму, визнаючи складність їхньої взаємодії.

Окремо слід розглянути проблему трансформації суспільства завдяки технічному прогресу. Протягом всієї історії людства ми спостерігаємо, як техніки змінювала суспільство. І зараз ми спостерігаємо, як цифрові технології глибоко перебудували соціальні структури, комунікаційні моделі та форми людської взаємодії [1].

Цифрова революція сприяла безпрецедентній глобальній комунікації та обміну ідеями, створюючи нові форми соціального зв'язку та культурного обміну. Дослідження показують, що доступ до цифрової культури позитивно впливає як на культурну, так і на соціальну відкритість [10], що свідчить про те, що цифрові технології можуть сприяти міжкультурному розумінню та соціальній згуртованості. Інтернет і мобільні технології створили нові можливості для міжкультурних взаємодій, що призвело до змішування культурних цінностей і практик у глобальному масштабі [4].

Однак ця цифрова трансформація також спричинила нові форми соціальної стратифікації та нерівності. Концепція «цифрового розриву» підкреслює, як нерівний доступ до цифрових ресурсів може посилити наявні соціальні нерівності [10]. Оскільки цифрові технології стають все більш центральними для освіти, працевлаштування та громадянської участі, ті, хто має обмежений доступ або цифрову грамотність, стикаються зі значними недоліками.

Технологія не лише трансформує соціальні структури, але й глибоко впливає на культурні ідентичності, практики та цінності. Філософія техніки все більше визнає культурні виміри технологічних систем та їхній вплив на різноманітні культурні контексти.

Технологія відіграє ключову роль у формуванні культурних ідентичностей і практик по всьому світу [4]. Цифрові технології, зокрема, трансформували способи формування та вираження культурних ідентичностей. Платформи соціальних медіа, наприклад, надають нові простори для культурного вираження та формування ідентичності, дозволяючи виникнення нових культурних практик

і спільнот, що виходять за межі традиційних географічних кордонів.

Однак глобальне поширення цифрових технологій також викликає занепокоєння щодо культурної гомогенізації, де домінантні глобальні культури затіняють локальні ідентичності [4]. Оскільки технології, розроблені в конкретних культурних контекстах (переважно західних і особливо американських), поширюються глобально, вони можуть нести вбудовані культурні припущення та цінності, які конфліктують із місцевими культурними практиками.

Висновки.

Були розглянуті фундаментальні онтологічні, епістемологічні, антропологічні, етичні та соціокультурні проблеми філософії техніки і технології в їхній історичній динаміці. Аналіз охопив еволюцію поглядів від античного розрізнення природи і техніки Аристотелем до механістичної картини світу Р. Декарта та сучасних концепцій технологічного детермінізму. Особливу увагу було приділено епістемологічному зсуву у розумінні техніки як активного чинника формування знання, а не лише прикладного інструменту науки. Також було проаналізовано антропологічні трансформації людського буття, спричинені розширенням технічних можливостей, та етичні виклики цифрової епохи, зокрема проблеми відповідальності, приватності та автономії особистості.

Були отримані результати, що свідчать про поступове стирання онтологічних меж між людиною, природою та технічними артефактами в сучасному філософському дискурсі. Доведено, що сучасна технологія виступає невід'ємним елементом когнітивних процесів, опосередковуючи людське сприйняття світу та інтерпретацію знань. Обґрунтовано тезу про коеволюційний характер відносин між суспільством і технікою, де технологічні системи не лише формуються під впливом соціальних цінностей, а й самі активно перебудовують соціокультурні структури. Сформульовано висновок про необхідність впровадження нового етичного імперативу відповідальності, спрямованого на збереження справжнього людського життя в умовах тотальної цифровізації та «наглядового капіталізму».

Отже у контексті швидких і часто підривних технологічних змін філософія техніки і технології відіграє важливу критичну роль. Вона забезпечує концептуальні інструменти для критичного осмислення технологічних трансформацій, а також для уявлення та оцінки альтернативних технологічних майбутніх [1].

Шляхом дослідження фундаментальних проблем філософії техніки, від класичних до сучасних перспектив, ми отримуємо не лише глибше розуміння техніки і технології як філософського феномену, але й ресурси для більш вдумливого та відповідального залучення до технологічних систем, які все більшою мірою формують людське життя та світ.

Література:

1. Галушко О.С. Філософія техніки і технології. / Філософія науки, техніки, архітектури: навчальний посібник /Чорноморденко І.В. та інші - Київ: 7БЦ, 2025. – 308 с., С. 98-131
2. Свента Н. Антропологічні виміри техніки / Н. Свента, Т. Чоп // Збірник тез II Міжнародної наукової конференції молодих учених та студентів „Філософські виміри техніки“, 4–5 грудня 2019 року. — Т. : ТНТУ, 2019. — С. 28–29.
3. Чорноморденко І. В. Теоретико–методологічні засади становлення, розвитку та трансформації філософії техніки в епоху глобалізації / І. В. Чорноморденко, Н. В. Качак // *Гілея: науковий вісник*. – 2016. – Вип. 105.
4. Alsaleh, A. *The impact of technological advancement on culture and society*. Sci Rep, 14, 32140 (2024).
5. Arnautu, R. *Early Modern Philosophy of Technology: Bacon and Descartes: Doctor of Philosophy in Philosophy dissertation* : Submitted to Central European University. Budapest, Hungary, 2013. 185 p.
6. Bunge, M. *Towards a Technoethics*. The Monist, 60(1), 96–107 (1977).
7. Dusek, V. (Ed.). *Philosophy of technology: an introduction*. Oxford: Blackwell (2008).

8. Ellul, J. *The technological society*. New York: Vintage Books (1964).
9. Jonas, H. *The imperative of responsibility: In search of an ethics for the technological age*. Chicago: University of Chicago Press (1984).
10. Lamberti, G., et al. *Access to digital culture as a driver of social and cultural openness: European evidence*. Humanit Soc Sci Commun, 12, 180 (2025).
11. Poel, I. van de. *Three philosophical perspectives on the relation between technology and society, and how they affect the current debate about artificial intelligence*. Human Affairs, 30(4), 499–511 (2020).
12. Tsou, J.Y., & Walsh, K.P. *Ethical Theory and Technology*. In G. Robson & J.Y. Tsou (Eds.), *Technology Ethics: A Philosophical Introduction and Readings*. Routledge, 62–72 (2023).
13. Vallor, S. (Ed.). *The Oxford Handbook of Philosophy of Technology*. Oxford University Press (2022).
14. Zuboff, S. *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. New York: PublicAffairs (2019).

Abstract. *Introduction.* The article examines technology as a defining force of modern existence that reshapes social structures, cultural practices, and human self-understanding. It argues that technology is not a neutral entity but an active power that fundamentally alters the human experience and our perspectives on the future. *Ontological Issues.* The research explores the historical shift in the distinction between nature and technique, moving from Aristotle's internal principle of movement to the mechanistic philosophy of R. Descartes. It addresses the central question of whether technology represents an extension of nature or a fundamentally different artificial reality. *Epistemological Issues.* The analysis focuses on the relationship between technology and knowledge, tracing the transition from the subordination of technical skill to theoretical science toward the modern recognition of technology's active role in shaping how we know the world. Technical systems are viewed as mediators that actively structure cognitive processes and the interpretation of scientific data. *Anthropological Issues.* This section investigates the transformation of human nature under the influence of technical development, highlighting the dichotomy between expanded capabilities and growing dependence on artificial environments. The author discusses the blurring boundaries between humans and technology, framing it as a process of objectification where tools and the body become deeply intertwined. *Ethical Issues.* The study addresses the necessity of a new "imperative of responsibility" that considers the long-term consequences of technological actions for future generations and the environment. It also critically evaluates digital era challenges, such as "surveillance capitalism," privacy, and individual autonomy in a technologically mediated society. *Social and Cultural Issues.* The article evaluates technological determinism, social constructivism, and co-evolutionary theories regarding the interaction between technology and society. It analyzes how digital transformations facilitate global communication while simultaneously creating risks of cultural homogenization and social stratification through the "digital divide". *Conclusion.* The author concludes that philosophical reflection is a vital tool for the critical assessment of technological transformations. Such reflection provides the conceptual resources necessary for a

thoughtful and responsible engagement with the technical systems that increasingly define the modern world.

Key words: *philosophy of technique and technology, technology, technique, technological artifact, technological system, ontology of technique, epistemology of technique, anthropological dimension of technique, technoethics, responsibility, digital revolution, digital transformation, privacy and autonomy.*

Статтю надіслано: 04.05.2026 г.

© Галушко О.С., Лакуша Н.М.

УДК 14:61-02:502/504

THE ECOLOGICAL IMPERATIVE AS A FACTOR OF PARADIGM SHIFTS IN THE PHILOSOPHY OF MEDICINE: FROM MECHANISM TO ECOSYSTEM ONTOLOGY

ЕКОЛОГІЧНИЙ ІМПЕРАТИВ ЯК ЧИННИК ПАРАДИГМАЛЬНИХ ЗМІН У
ФІЛОСОФІЇ МЕДИЦИНИ: ВІД МЕХАНІЦИЗМУ ДО ЕКОСИСТЕМНОЇ ОНТОЛОГІЇ

Zinchenko N. / Зінченко Н.

ORCID: 0000-0002-3247-3836

Ph. D. in Philosophy,

Associate Professor of the Department of Philosophy and Social Sciences,

Poltava State Medical University

Poltava, Shevchenko 23, 36000

к. філос. н., доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук

Полтавський державний медичний університет

Полтава, Шевченка 23, Україна

Rylypiuk Y. / Пилипюк Є.

ORCID: 0000-0002-2338-8103

Ph. D. student

of the Surgery Department № 2

Poltava State Medical University

Poltava, Shevchenko 23, 36000

аспірант кафедри хірургії № 2

Полтавський державний медичний університет

Полтава, Шевченка 23, Україна

Анотація. У статті здійснено комплексний філософсько-теоретичний аналіз фундаментальних трансформацій сучасної медицини, зумовлених детермінацією екологічного імперативу. Доведено, що екологізація медичного знання не обмежується лише етичними імперативами чи біоетичними закликами, а ініціює глибинну парадигмальну зміну наукової раціональності. Автором обґрунтовано перехід від класичного біомедичного редукціонізму, що розглядав людський організм як ізольований механізм, до екосистемної онтології, де здоров'я людини мислиться як емерджентна властивість біосфери.

Особливу увагу приділено епістемологічному аналізу концепцій «планетарного здоров'я» (Planetary Health) та стратегії «Єдиного здоров'я» (One Health). Аргументовано, що ці підходи радикально змінюють статус медицини: вона трансформується з прикладної дисципліни, зосередженої на лікуванні індивідуальних патологій, у міждисциплінарну систему знань про симбіотичну коеволюцію людини та навколишнього середовища.

У роботі розкрито функцію екологічного імперативу як методологічного регулятиву, що вимагає фундаментального перегляду базових медичних категорій – «норми», «патології» та «адаптації». Виявлено, що в межах нової парадигми патологія трактується не як збій у роботі окремих органів, а як порушення цілісності та стійкості природних систем. Стаття узагальнює, що екологізація медицини є необхідною відповіддю на глобальні антропоценові виклики, яка закладає фундамент для нової еко-центричної антропології та соматичної культури майбутнього.

Ключові слова: філософія медицини, екологічний імператив, наукова парадигма, екосистемний підхід, планетарне здоров'я, біомедична етика.

Вступ.

Сучасна цивілізація перебуває в точці радикального перегляду своїх антропологічних та епістемологічних засад. Епоха Антропоцену, позначена безпрецедентним впливом людини на біосферу, знімає класичну дихотомію «природа – культура», демонструючи глибоку вкоріненість людської соматки в глобальні екосистемні процеси. У цьому контексті медицина, яка тривалий час функціонувала як автономна сфера виправлення індивідуальних біологічних помилок, стикається з необхідністю парадигмального зсуву.

Класичний біомедичний редукціонізм, що розглядав людський організм як ізольований механізм, а патологію – як локальну несправність, дедалі частіше демонструє свою методологічну обмеженість. Сьогодні стає очевидним, що стан людського здоров'я є не лише біологічною константою, а емерджентною властивістю складної мережі взаємодій між соціальними структурами та природним середовищем. Саме тому екологічний імператив перестає бути лише зовнішньою етичною вимогою до медицини, перетворюючись на внутрішній чинник трансформації самої структури наукового знання.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю філософського осмислення цього переходу: від антропоцентричної медицини лікування до екоцентричної медицини співіснування. Концепції «планетарного здоров'я» (Planetary Health) та «Єдиного здоров'я» (One Health), які стрімко інтегруються в міжнародний науковий дискурс, потребують не лише емпіричного наповнення, а й глибокої онтологічної деконструкції.

Метою статті є виявлення епістемологічних засад трансформації медичної раціональності під впливом екологічного імперативу та обґрунтування переходу до екосистемної онтології, де поняття «норма» та «патологія» набувають нового, планетарного виміру.

Методологія та методи дослідження. Методологічна архітектура статті вибудована на засадах постнеокласичної епістемології та міждисциплінарного синтезу, що дозволяє концептуалізувати перехід від лінійного біомедичного редукціонізму до екосистемної онтології. Фундаментальним підґрунтям роботи

виступає вчення В. Вернадського про наукову думку як планетарне явище, що в поєднанні з аналізом концептуальних параметрів екологізму (Т. Hardashuk, 2005) та філософського постмодерну (V. Luk'yanets & O. Sobol, 1998), дає змогу інтерпретувати здоров'я як емерджентну властивість складної мережі взаємодій між біосферою та соціумом. Його ідеї закладають онтологічне підґрунтя для переходу до коеволюції людини та біосфери. В рамках екологічного імперативу медицина має стати частиною розумної діяльності, що узгоджується з природними циклами, а людське тіло – сприйматися як відкрита екосистема, вплетена в планетарне буття (V. Vernadsky, 1991).

Центральним методологічним вектором є деконструкція дуалістичної моделі західної медицини (M. Gendle, 2016), яка тривалий час розглядала організм як ізольований механізм. На противагу цьому, у дослідженні застосовано парадигму складності та теорію хаосу (D. Abramov, 2026), що дозволяє переосмислити психопатології та соматичні стани як нелінійні процеси в межах цілісних систем. Епістемологічний статус медицини переоцінюється через «онтологію визволення» (V. Podder & R. Biswas, 2025), де клінічна практика трансформується з «війни з хворобою» у стратегію підтримання планетарної життєздатності.

Особлива увага приділена інтегративному потенціалу стратегій One Health та Planetary Health. Аналіз глобального діалогу з біоетики (R. Ciliberti, 2023) та етичних викликів у наукових дослідженнях (H. Lerner, 2026; Z. Lederman, 2026) дозволив визначити екологічний імператив як головний методологічний регулятив сучасної медицини. Цей імператив доповнюється «етикою відповідальності» Г. Йонаса (P. Silva & R. Campato, 2023), що розширює коло відповідальності лікаря від індивідуального пацієнта до глобальної екосистеми (G. Palavicini, 2022).

У роботі використано модель «екосистемного процвітання» (Eco-Systemic Flourishing) (W. Ellyatt, 2025) як мета-рамку для аналізу соматичної культури XXI століття. Такий підхід, підсилений принципами клінічної екології (D. Nelson et al., 2019) та критикою жорсткого антропоцентризму (M. Wojakowski, 2025),

дозволяє обґрунтувати нову перспективу людської природи (Т. Danylova & G. Salata, 2018) крізь призму глобальної біоетики (S. Pustovit, 2009). Таким чином, поєднання методів філософсько-антропологічного аналізу та системного моделювання забезпечує комплексну репрезентацію медицини як цілісного знання про коеволюцію життя в епоху Антропоцену.

Основний текст. Криза класичної медичної парадигми (механіцизму) зумовлена її нездатністю відповідати на виклики сучасної епохи, де здоров'я людини виявилось нерозривно пов'язаним із глобальними екологічними та соціальними процесами. Обґрунтування цієї кризи базується на кількох фундаментальних суперечностях:

1. Обмеженість редукціоністського підходу. Класична парадигма розглядає тіло як складну машину, а хворобу – як суто механічну «поломку» на найнижчому (органному, тканинному чи клітинному) рівні. Такий редукціонізм дозволив досягти значних успіхів у таких медичних галузях, як хірургія та фармакологія, але він ігнорує цілісність організму та його внутрішню мету (телеологію). Це створює «етичний вакуум», де пацієнт сприймається як пасивний об'єкт для ремонту, а не активний суб'єкт життя.

2. Реактивність замість превентивності. Механістична медицина за своєю природою є реактивною. Вона фокусується на виправленні вже існуючих дефектів у «машині» тіла. У сучасних умовах такий підхід є надмірно ресурсозатратним і малоефективним, оскільки він спрямований на лікування наслідків, а не на усунення першопричин захворювань, що часто криються в екологічній деградації та соціальній несправедливості.

3. Ігнорування екологічного контексту. Класична модель (зокрема теорія зародків) зосереджена на ізольованих агентах хвороби, що призвело до відокремлення здоров'я від довкілля. Механіцизм розглядає природу лише як нейтральний фон або джерело ресурсів. Проте поява неінфекційних захворювань, пов'язаних з урбанізацією, та глобальна екологічна криза показали, що природа не є контрольованою машиною, а її руйнування безпосередньо призводить до нових патологій людини.

4. Нездатність вирішити «надскладні проблеми». Сучасна медицина стикнулася з викликами, які неможливо розв'язати суто технічними методами механіцизму. Антимікробна резистентність – проблема, що виникає через складну взаємодію людей, тварин та макро- і мікроекосистем. Будь-яке порушення чи зміна умов у цьому зв'язку неодмінно призведе до набуття нових адаптаційних навичок з боку найбільш вразливих ланок. Кліматична надзвичайна ситуація змінює шляхи передачі інфекцій та ставить під загрозу умови існування людини. Механістична парадигма не має інструментів для роботи з такою мережевою, нелінійною причинністю.

5. Онтологічна невідповідність феномену життя базується на картезіанському дуалізмі, який відділяє розум від тіла. Філософ Ганс Йонас стверджує, що такий підхід не здатний досягнути «потрібну свободу» живого організму, тобто його здатність постійно підтримувати себе завдяки сталим та складним метаболічним процесам. Здоров'я в механіцизмі визначається як статична норма, тоді як реальність вимагає розуміння здоров'я як динамічної адаптивності організму до змінного середовища (P. Silva & R. Campato, 2023).

Концептуалізація екологічного імперативу у відповідь на глобальні виклики сучасності базується на глибокій зміні світогляду: від сприйняття людини як панівного виду до розуміння її як невід'ємної частини цілісної екосистеми планети. Згідно з джерелами, цей підхід розгортається через кілька ключових філософських та практичних площин:

1. Етика відповідальності Ганса Йонаса. Фундаментом екологічного імперативу є «принцип відповідальності» Ганса Йонаса, який сформулював новий моральний закон: «Дій так, щоб наслідки твоєї дії були сумісними з незмінністю справжнього людського життя на Землі». Йонас стверджував, що через зростання технологічної потужності людство вперше отримало здатність незворотно руйнувати біосферу. Це створює обов'язок відповідальності не лише перед сучасниками, а й перед майбутніми поколіннями та природою в цілому. Філософ пропонував використовувати «пророцтво загибелі» як інструмент для зміни нинішніх атитюдів, оскільки усвідомлення потенційного зла (*malum*) є

дієвішим стимулом для самообмеження, ніж абстрактні ідеали добра (P. Silva & R. Campato, 2023).

2. Відповідь на пандемії та кліматичні зміни. Екологічний імператив розглядає глобальні кризи не як випадкові події, а як прямий наслідок порушення планетарних меж. Джерела вказують, що пандемія COVID-19 може бути результатом деградації довкілля та антропогенного тиску на дику природу. Зміна клімату та землекористування створюють нові можливості для вірусного обміну між видами, що в тисячі разів підвищує ризик зоонозних інфекцій (G. Palavicini, 2022). Сучасна цивілізація перебуває в точці біфуркації, де технологічний розвиток вступає в гострий конфлікт з біологічними межами Землі. Екологічний імператив вимагає переходу до коеволюції людини та біосфери, де розумна діяльність узгоджується з природними циклами (V. Podder & R. Biswas, 2025).

3. Парадигмальні підходи: One Health та Planetary Health. Для практичної реалізації екологічного імперативу розроблені інтегровані концепції здоров'я. "Єдине здоров'я" (One Health) – цей підхід визнає нерозривний зв'язок між здоров'ям людей, тварин та екосистем. Він орієнтований на міждисциплінарну співпрацю медиків, ветеринарів та екологів для боротьби з глобальними загрозами. «Планетарне здоров'я» (Planetary Health) – фокусується на тому, як антропогенні зміни в природних системах (втрата біорізноманіття, забруднення) безпосередньо впливають на людське благополуччя.

4. Трансформація свідомості та освіти. Концептуалізація імперативу передбачає перехід від антропоцентричної до екоцентричної свідомості. Екоцентризм визнає рівноцінність усіх членів природної спільноти. Правильною вважається лише та дія, яка не порушує екологічну рівновагу. Екосистемне процвітання (ESF) запропоновано, як нову освітню модель, де «екологічна грамотність» та «реляційна свідомість» стають центральними. Освіта має виховувати розуміння того, що процвітання індивіда неможливе без процвітання планети (D. Nelson et al., 2019).

Екологічний імператив постає як стратегія виживання, що вимагає відмови від суто прагматичного використання природи. Він закликає до створення нового

«статуту відповідальності», де етичні обмеження та турбота про цілісність біосфери є вагомішими за миттєві економічні чи технологічні переваги

Теза про те, що медицина потребує нової філософської бази, ґрунтується на визнанні того, що сучасна наукова модель, зосереджена на пошуку нових ліків і технологій, зайшла у глухий кут у вирішенні найскладніших проблем людського здоров'я. Згідно з джерелами, ця трансформація передбачає перехід від механістичного сприйняття тіла до цілісної екосистемної онтології (W. Ellyatt, 2025).

Криза механіцизму свідчить про необхідність парадигмального зсуву до екосистемної онтології, де медицина інтегрує знання про екологію, соціальні детермінанти та довгострокову біологічну безпеку. Традиційна медична парадигма, сформована під впливом Рене Декарта, базувалася на дуалізмі душі (*res cogitans*) та тіла (*res extensa*), де останнє розглядалося як «біологічна машина», підвладна законам механіки. Хвороба в цій моделі трактувалася як поломка окремих деталей, а лікар виконував роль «техніка», що усуває несправність. Проте сучасна наука переходить до холізму, згідно з яким системи мають емерджентні властивості, що не зводяться до суми їхніх частин. Людина перестає сприйматися як ізольований об'єкт і постає як відкрита біологічна система, що перебуває в безперервному обміні з довкіллям. Як зазначає Жорж Кангілем, здоров'я – це не просто відсутність симптомів, а «нормативна здатність» організму творчо адаптуватися до змін середовища. Таким чином, медицина відходить від жорсткого детермінізму до розуміння складних мережевих взаємодій у межах системної біології. Хоча цей редукціоністський підхід приніс безпрецедентні успіхи, такі як створення антибіотиків та розвиток хірургії, він виявляється безсилим перед складністю людського страждання та психічних станів. Джерела стверджують, що редукціонізм призвів до дегуманізації медицини та ігнорування суб'єктивного досвіду пацієнта (D. Nelson et al., 2019).

Перехід до парадигми складності (Complexity Paradigm) – нова філософська база, що має ґрунтуватися на парадигмі складності, де організм розглядається не

як сукупність частин, а як цілісна система, що самоорганізується. Життя та розум трактуються як явища, що виникають із синергії хаосу та порядку. Патологія в цій моделі сприймається не просто як біохімічне порушення, а як втрата адаптивної складності або ступенів свободи системи. Для розуміння таких станів пропонується використовувати неекстенсивну статистичну механіку (q -статистику), яка дозволяє квантифікувати складність мозку через ЕЕГ.

Джерела пропонують змінити фундаментальну метафору медицини. Класична модель «медицини як війни», де хвороба є ворогом, а ліки – зброєю, має поступитися місцем концепції «онтології як звільнення». У цьому новому баченні медицина порівнюється з руслом річки, яка адаптується до контексту та історії кожного окремого пацієнта. Перемога в цій війні полягає не лише в подоланні хвороби, а в переосмисленні самої онтології зцілення (D. Nelson et al., 2019).

У межах декартової парадигми лікар виступав у ролі «техніка» або «полководця», що використовує «магічні кулі» (антибіотики, агресивну хірургію) для усунення поломок у «біологічній машині». Цей агресивний підхід був історично виправданим в епоху панування інфекційних хвороб, коли чітка ідентифікація патогена дозволяла здобути швидку перемогу. Сьогодні ж стратегія «війни» призводить до катастрофічних побічних ефектів. Антибіотики часто діють не вибірково, а як «килимове бомбардування», що знищує цілі пласти корисних симбіонтів, викликаючи глибокий дисбіоз. Це руйнує екологічний баланс, який підтримує імунітет пацієнта. Антимікробна резистентність (AMR) демонструє, що спроба «завоювати» мікросвіт лише провокує появу суперпатогенів, які дестабілізують як організм пацієнта, так і глобальні екосистеми через фармацевтичне забруднення. Війна проти природи неминуче повертається війною проти людини, провокуючи епідемію неінфекційних «хвороб цивілізації».

Нова філософська база медицини розширює поняття здоров'я за межі біологічного тіла, виникає екосистемна модель здоров'я, що створюється через динамічну взаємодію тілесно-моторного, перцептивно-когнітивного, соціально-

культурного та матеріально-просторового досвіду. Використані інтегровані підходи (One Health), де благополуччя людини нерозривно пов'язане зі здоров'ям тварин, рослин та всієї планети. Згідно принципу «Interbeing» відбувається усвідомлення того, що людина є не господарем природи, а вузлом у складній мережі планетарного буття.

Традиційна медицина розглядала людину як автономну біологічну одиницю. Проте сучасна екосистемна онтологія визначає людину як холобіонта – складний ансамбль, що складається з людських клітин та трильйонів мікроорганізмів (мікробіому). На кожну людську клітину в нашому тілі припадає мікробна клітина, а кількість функціональних мікробних генів у рази перевищує людський геном. Мікробіом критично впливає на метаболізм, психічний стан і навіть поведінку людини. Таким чином, «я» людини – це не ізольована сутність, а процес безперервної взаємодії мікро- та макроекосистем. Якщо людина є екосистемою, то її здоров'я є похідною від стану зовнішнього середовища. Це робить ізольоване клінічне втручання малоефективним, якщо загальний екологічний контекст залишається деградованим. Внутрішні екосистеми (наприклад, на кінчиках ворсинок кишечника) є прямим продуктом «експосому» – загального накопиченого досвіду впливів зовнішнього середовища, включаючи дієту, стрес та якість екосистем. Здоров'я холобіонта залежить від контакту з зовнішнім біорізноманіттям. Наприклад, щоденний контакт із ґрунтовими мікробіомами підживлює внутрішню резистентність. Тому лікування пацієнта без врахування стану його «екологічної ніші» – це спроба вилікувати організм, ігноруючи умови його існування. Планетарне здоров'я визначається як «ультимативний детермінант» особистого благополуччя. Неможливо бути здоровим холобіонтом на хворій планеті.

Теза про похідність здоров'я індивіда від екосистеми підтверджується безперервним рухом мікроорганізмів між різними середовищами (ґрунтом, водою, тваринами та людьми). Мікроорганізми визначають геохімічні процеси в біосфері, а зміни в їхній чисельності через діяльність людини (забруднення, кліматичні зміни) безпосередньо впливають на здоров'я людини.

Стан макроекології (наприклад, скидання промислових відходів у річки) створює умови для еволюції резистентних генів у мікробів, які потім стають частиною людського мікробіому, роблячи лікування хвороб неможливим.

Навіть штучне середовище (будинки) тепер розглядається як екосистема. Відсутність «корисних» мікробів з довкілля (грунту, рослин) у приміщеннях призводить до поширення патогенів та зниження індивідуального імунітету.

Медицина ХХІ століття має трансформуватися у клінічну екологію – підхід, який розглядає кожну зустріч з пацієнтом як екологічну подію. Це вимагає від лікаря бути не просто техніком, а й філософом, який володіє логікою, наукою та етикою. Нова база повинна протистояти суто утилітарному підходу, де пацієнт перетворюється на «клієнта», а медична послуга – на товар. Натомість медицина має орієнтуватися на автономію та емансипацію особистості, визнаючи цінність людської сингулярності. Лікування має включати не лише фармакологію, а й відновлення «екологічної ніші» пацієнта (наприклад, через «зелені рецепти» або дієти, орієнтовані на підтримку мікробіому), що одночасно приносить користь і людині, і планеті (D. Nelson et al., 2019).

Екологічний імператив вимагає радикального розширення морального горизонту біоетики. Вона повинна враховувати асиметрію відповідальності. Ми маємо обов'язки перед «ненародженими», чиє життя залежить від наших сьогоденних технологічних виборів.

Крім того, екосистемна онтологія надає моральний статус нелюдським істотам. Це кидає виклик практикам масового знищення тварин під час пандемій заради економічних інтересів та вимагає переходу до багатовидової справедливості (multispecies justice). Здоров'я більше не може бути привілеєм лише людського виду. Воно стає спільним благом усієї планетарної спільноти (P. Silva & R. Campato, 2023).

Сучасні високі технології, парадоксальним чином, допомагають подолати обмеження механіцизму. Системна медицина використовує великі дані (Big Data) та математичне моделювання, щоб побачити організм як динамічну мережу взаємодій. Редукціоністський підхід успішно ідентифікував компоненти (гени,

білки), але не зміг пояснити, як виникають емерджентні властивості систем. Цифровізація (зокрема системна біологія) використовує математичне моделювання для одночасного спостереження за численними компонентами та їхніми взаємодіями. Big Data дозволяє обробляти масиви даних «омікських» технологій (геноміка, метаболоміка тощо), що дає змогу побачити не просто окремий ген, а складну біохімічну мережу, яка забезпечує життєдіяльність організму. Це дозволяє перейти від лінійної причинності («один ген – одна хвороба») до мережевого розуміння патології як збою в системній рівновазі.

Однією з головних проблем була неможливість виміряти вплив навколишнього середовища на конкретного пацієнта. Технології Big Data та біоінформатика роблять планетарне здоров'я персональним. Завдяки алгоритмам машинного навчання стає можливим відстежити, як загальний накопичений досвід впливів (експосом) трансформується в біологічні зміни на рівні клітин. Наприклад, мікробіомні дані дозволяють передбачати персоналізовані реакції організму на їжу чи ліки, розглядаючи людину як багатовидову екосистему, а не ізольований об'єкт.

У межах екосистемної онтології такі технології, як Big Data та Organ-on-a-Chip (OoC), перетворюються з «технічних надбудов» на епістемологічні містки, що з'єднують мікро- та макрорівні життя.

Технології «Орган-на-чипі» (OoC) та «Віртуальні клітини» дозволяють моделювати вплив екологічних факторів на людські клітини без етично суперечливих експериментів на тваринах. Такі моделі стають містком до персоніфікованої медицини, яка бачить у пацієнті не «поломку», а збій у складній системі екосистемної адаптації (D. Nelson et al., 2019).

OoC дозволяє моделювати двосторонні взаємодії між тканинами, мікробіомом та зовнішніми чинниками в динаміці. Це дозволяє бачити «норму» не як статичний показник, а як «нормативну здатність» адаптуватися до змін. Також це допомагає уникнути етичних проблем експериментів на тваринах, реалізуючи принципи «слабкого антропоцентризму» та етичного обов'язку мінімізації шкоди біосфері.

Висновки.

Узагальнення результатів дослідження дозволяє констатувати, що в епоху Антропоцену екологічний імператив зазнав сутнісної трансформації, перетворившись із зовнішнього етико-політичного обмеження на іманентний онтологічний закон розвитку медичної науки. У контексті концепції Г. Йонаса цей імператив обґрунтовує нерозривність людського здоров'я та стабільності біосферних систем, де людина постає ключовим суб'єктом відповідальності в загальній «мережі життя». Відповідно, перехід від класичної біомедичної моделі до «клінічної екології» маркує закономірну еволюцію медицини від механістичного, суто терапевтичного прагматизму до стратегії планетарного збереження. Цей парадигмальний зсув зумовлює необхідність реконцептуалізації медичної освіти на засадах екологічної антропології, покликаної подолати антропоцентричний редукціонізм через упровадження системно-біологічних підходів та трактування людини як голобїонту. Формування інтегрального «екологічного мислення» майбутнього фахівця дозволяє розглядати клінічний прецедент як багаторівневу взаємодію мікро- та макроекосистем, де лікар виступає модератором біосферної рівноваги. Таким чином, нова філософська платформа медицини постулює, що ефективна клінічна практика та зцілення індивіда є детермінованими станом його екологічної ніші, визначаючи планетарне здоров'я як фундаментальний цільовий орієнтир сучасної медичної науки.

Література:

1. Gendle, M. H. (2016) 'The Problem of Dualism in Modern Western Medicine', *Mens Sana Monographs*, 14(1), pp. 141–151. <https://doi.org/10.4103/0973-1229.193074>.
2. Abramov, D. (2026) 'Complexity and psychopathology: from mechanistic science to a physical understanding of the mental conditions based on chaos and complexity', *Frontiers in Psychiatry*, 17, art. E1-E13. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2026.1764422>.

3. Podder, V. and Biswas, R. (2025) 'An integrative syndromic approach to testing and treatment: medicine as war, ontology as liberation', *Annals of Neurosciences*, 32(4), pp. 227–229. <https://doi.org/10.1177/09727531251360101>.
4. Ciliberti, R. and Schiavone, V. (2023) 'Integrating one health: exploring the global dialogue on bioethics', *Journal of Preventive Medicine and Hygiene*, 64(3), pp. E337–E339. <https://doi.org/10.15167/2421-4248/jpmh2023.64.3.3021>.
5. Lederman, Z. (2026) 'Science and ethics of one health', in *eLS*. John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9780470015902.a0029134>.
6. Lerner, H. (2026) 'Ethical challenges in scientific studies within one health', *Current Environmental Health Reports*, 13(1), p. 3. <https://doi.org/10.1007/s40572-026-00522-0>.
7. Danylova, T. and Salata, G. (2018) 'The ecological imperative and human nature: a new perspective on ecological education', *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*, 12, pp. 17–24. <https://doi.org/10.31392/2307-4515/2018-12.2>.
8. Silva, P. F. and Campato, R. F. (2023) 'Jonas' Ethics of Responsibility – A Necessary Reflection in Times of Pandemic', *Global Journal of Human-Social Science: H*, 23(6), pp. 1–5. <https://doi.org/10.34257/GJHSSHVOL23IS6PG1>.
9. Ellyatt, W. (2025) 'Eco-Systemic Flourishing: Expanding the Meta-Framework for 21st-Century Education', *Challenges*, 16(2), p. 21. <https://doi.org/10.3390/challe16020021>.
10. Nelson, D. H., Prescott, S. L., Logan, A. C. and Bland, J. S. (2019) 'Clinical Ecology — Transforming 21st-Century Medicine with Planetary Health in Mind', *Challenges*, 10(1), p. 15. <https://doi.org/10.3390/challe10010015>.
11. Vernadsky, V. I. (1991) *Scientific Thought as a Planetary Phenomenon*. Kyiv: Naukova Dumka.
12. Hardashuk, T. V. (2005) *Conceptual parameters of environmentalism*. Kyiv: Parapan.
13. Luk'yanets, V. S. and Sobol, O. M. (1998) *Philosophical postmodern*. Kyiv: Abrys.
14. Pustovit, S. V. (2009) *Global Bioethics: A Philosophical and Anthropological*

Analysis. Kyiv: Arktey.

15. Palavicini, G. (2022) 'Medicine, health and the human side: responsibility in medical practice', *Medicine, Health Care and Philosophy*, 25(2), pp. 289–297. <https://doi.org/10.1007/s11019-022-10065-4>.

16. Wojakowski, M., Porat-Butman, S. (2025) 'A One Health call to re-examine medical practice: going beyond strong anthropocentrism', *Science in One Health*, 4(2025). <https://doi.org/10.1016/j.soh.2025.100129>.

Abstract. *This article provides a comprehensive philosophical and theoretical analysis of the fundamental transformations in modern medicine caused by the imperative of environmental sustainability. It is demonstrated that the ecologisation of medical knowledge is not limited merely to ethical imperatives or bioethical appeals, but initiates a profound paradigmatic shift in scientific rationality. The author substantiates the transition from classical biomedical reductionism, which viewed the human organism as an isolated mechanism, to ecosystem ontology, where human health is conceived as an emergent property of the biosphere.*

Particular attention is paid to the epistemological analysis of the concepts of 'Planetary Health' and the 'One Health' strategy. It is argued that these approaches radically alter the status of medicine: it is transforming from an applied discipline focused on treating individual pathologies into an interdisciplinary system of knowledge concerning the symbiotic co-evolution of humans and the environment.

The work reveals the function of the ecological imperative as a methodological regulator, requiring a fundamental re-examination of the basic medical categories – 'norm', 'pathology' and 'adaptation'. It is revealed that within the new paradigm, pathology is interpreted not as a malfunction of individual organs, but as a disruption of the integrity and stability of natural systems. The article concludes that the ecologisation of medicine is a necessary response to global Anthropocene challenges, laying the foundation for a new eco-centric anthropology and somatic culture of the future.

Key words: *philosophy of medicine, ecological imperative, scientific paradigm, ecosystem approach, planetary health, biomedical ethics.*

УДК 811.111:81'42(089.3)

VERBALIZATION OF THE CONCEPT WAR IN ENGLISH APHORISMS

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ WAR В АНГЛОМОВНИХ АФОРИЗМАХ

Anastasieva O.A. / Анастасєва О.А.,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, /

кандидат філологічних наук, доцент,

ORCID: 0000-0003-3856-3741

State Biotechnological University, Kharkiv, Ukraine

Державний біотехнологічний університет, Харків, Україна

Статтю присвячено дослідженню особливостей вербалізації концепту WAR в англomовних афоризмах у межах когнітивно-дискурсивної парадигми. Війна розглядається як один із базових концептів мовної картини світу, що відображає колективний досвід людства, пов'язаний із насильством, конфліктом і руйнуванням. Особлива увага приділяється афоризму як специфічному жанру, що поєднує когнітивну насиченість, лаконізм та виразне аксіологічне навантаження. Теоретичним підґрунтям дослідження є положення когнітивної лінгвістики щодо природи концепту, теорія концептуальної метафори, а також підходи до аналізу оцінності та ідеологічної репрезентації дискурсу. У роботі враховано ідеї Дж. Лакоффа і М. Джонсона щодо метафоричної концептуалізації війни (WAR IS GAME, WAR IS BUSINESS, WAR IS DISEASE), а також положення критичного дискурс-аналізу щодо ідеологічного виміру репрезентації соціальних явищ.

Об'єктом дослідження є англomовні афоризми, що репрезентують тему війни, а предметом – їхні лінгвокогнітивні та лінгвостилістичні характеристики. Метою статті є виявлення концептуальних ознак, метафоричних моделей і ціннісних характеристик, виявлення основних стилістичних засобів вербалізації концепту WAR. Для досягнення мети використано метод суцільної вибірки, концептуальний, когнітивно-метафоричний, аксіологічний та лінгвостилістичний аналізи.

Результати дослідження свідчать, що концепт WAR в афоризмах має переважно негативну оцінку та осмислюється як абсурдне, деструктивне і антигуманне явище. Його вербалізація здійснюється через метафору, антитезу, іронію, парадокс і каламбур. Афористичний дискурс демонструє тенденцію до деромантизації війни та підкреслює її як прояв кризи раціональності й моралі. Отримані результати можуть бути використані у подальших дослідженнях когнітивної лінгвістики та дискурс-аналізу.

Ключові слова: концепт WAR, афоризми, концептуальна метафора, когнітивна лінгвістика, аксіологія, дискурс війни, лінгвостилістичні засоби.

Постановка проблеми.

Війна є одним із базових концептів мовної картини світу, що відображає складні соціальні, історичні та ціннісні уявлення людства. У мовознавстві концепт WAR розглядається як багатовимірне когнітивне утворення, яке вербалізується в різних типах дискурсу та репрезентує колективний досвід насильства, протистояння й руйнування. Особливе місце у вербалізації цього концепту посідають афоризми, оскільки вони концентрують смисл, аксіологічну

оцінку та авторську інтерпретацію в лаконічній, стилістично насиченій формі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження слугували положення когнітивної лінгвістики про концепт як багатовимірне когнітивне утворення [3; 4; 5; 6; 7], про концептуальну метафору [8; 12; 13], теорії оцінності в мові для аналізу негативної / іронічної оцінки WAR в афоризмах [11; 14] та для аналізу аксіологічного навантаження концепту WAR [2; 5], а також праці, присвячені аналізу афоризму як когнітивно наснаженого жанру [15] та як пареміологічної та когнітивної одиниці [10].

Таким чином, публікації, присвячені дослідженню метафор війни та концептуальних моделей WAR у різних типах дискурсу, є достатньо представленими в сучасній лінгвістиці, зокрема в межах когнітивної парадигми. Водночас аналіз англomовних афоризмів як окремого жанру, крізь призму концептуальної метафорики війни, поки що не набув статусу самостійного комплексного наукового дослідження.

Теоретичним підґрунтям для вивчення зазначеної проблематики є класична теорія концептуальної метафори, розроблена Дж. Лакоффом і М. Джонсоном [12; 13]. У межах цієї теорії метафора розглядається не лише як стилістичний засіб, а як фундаментальний механізм мислення, що структурує людський досвід і відображає способи концептуалізації дійсності. Особливе значення має концептуальна модель «WAR as ...», яка широко застосовується для аналізу різних дискурсивних практик, детально розглянуто метафори WAR IS GAME (подає військові дії як прагнення до слави, а не як трагедію), WAR IS BUSINESS (Це є улюбленою метафорою політиків і військових стратегів. Вона перетворює 'добробут' на 'багатство' і дозволяє якісні людські втрати кількісно виражати як 'вигоди' та 'ризики'), WAR IS DISEASE (ця метафора зазвичай використовується для того, щоб подати ворога як патоген або пухлину, а сам акт війни – як медичну або гігієнічну необхідність) [13]. Лакофф підкреслює, що ці метафори є небезпечними, оскільки вони стають 'self-fulfilling prophecies' ('самоздійснюваними пророцтвами'), які формують наші дії без нашого усвідомлення [12, с. 156].

А. Музольфф розглядає концепт WAR як домінантний політичний концепт. Концепт війни домінує, бо він ієрархічно вищий за інші метафори (наприклад, метафору 'ринку' чи 'гри'). Війна вимагає негайної дії. Автор стверджує, що метафора війни створює готовий «сценарій». Коли політик каже про 'війну з бідністю' або 'битву за виборця', він автоматично активує в головах слухачів певну структуру: мобілізація (необхідність об'єднатися та пожертвувати ресурсами); бінарність (чіткий поділ на «нас» (друзів) та «них» (ворогів)); легітимація (надзвичайні заходи, які були б неприйнятними у мирний час, стають виправданими). Музольфф підкреслює, що хоча метафора війни є універсальною, її сприйняття залежить від історичного досвіду нації [16, с. 149–156].

У межах критичного дискурс-аналізу важливе значення має ідеологічний вимір репрезентації концепту WAR. Зокрема, Теун А. ван Дейк підкреслює, що дискурс є ключовим інструментом відтворення соціальної влади та ідеології [18, с. 9–12]. Науковець розглядає дискурс як форму соціальної практики, через яку формуються та закріплюються домінантні уявлення про соціальну реальність, включно з такими складними явищами, як війна [18, с. 28–30].

Попри значну кількість наукових праць, присвячених дослідженню воєнних метафор і репрезентації концепту війни в політичному, медійному та художньому дискурсах, аналіз англомовних афоризмів як окремого жанру залишається недостатньо розробленим. Немає чітко оформлених публікацій, що цілеспрямовано аналізують саме англомовні афоризми про війну, їх метафоричну структуру, ціннісні оцінки та стилістичні засоби в рамках когнітивної лінгвістики. Це зумовлює актуальність пропонованого дослідження, спрямованого на виявлення особливостей вербалізації концепту WAR саме в афористичному дискурсі.

Постановка завдання.

Об'єктом дослідження в цій статті є англомовні афоризми, у яких вербалізується тема війни, а предметом – лінгвокогнітивні та лінгвостилістичні особливості вербалізації концепту WAR в англомовних афоризмах.

Метою статті є виявлення та аналіз способів репрезентації концепту WAR в англомовних афоризмах шляхом визначення його концептуальних ознак, метафоричних моделей та аксіологічних характеристик. Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс когнітивно-лінгвістичних і лінгвостилістичних методів аналізу.

Завданнями дослідження є:

- окреслити теоретичні засади дослідження концепту та афоризму;
- відібрати корпус англомовних афоризмів, що репрезентують концепт WAR;
- визначити ядерні та периферійні ознаки концепту WAR;
- проаналізувати концептуальні метафори, за допомогою яких осмислюється війна;
- виявити ціннісні (аксіологічні) оцінки війни в афоризмах;
- описати основні стилістичні засоби вербалізації концепту WAR.

Для досягнення поставленої мети у статті використано комплекс загальнонаукових і спеціальних лінгвістичних методів, а саме:

- метод суцільної вибірки (для формування корпусу англомовних афоризмів);
- концептуальний аналіз (для виявлення структури концепту WAR (ядро / периферія));
- когнітивно-метафоричний аналіз (для визначення домінантних концептуальних метафор);
- аксіологічний аналіз (для встановлення оцінного потенціалу концепту WAR);
- лінгвостилістичний аналіз (для опису стилістичних засобів);
- описовий метод (для узагальнення результатів дослідження).

Основним завданням лінгвістичного дослідження у межах когнітивно-дискурсивної парадигми є аналіз і розуміння алгоритмів концептуалізації дійсності та засобів мовної репрезентації. Тому когнітивний аспект дослідження англомовного афоризму нерозривно пов'язаний із прагматичним в плані

розуміння побудови концептосфери, способів вербалізації концептів, які входять до неї, реалізації прагматичних настанов тощо.

У нашому дослідженні ми розуміємо концепт як багатовимірне ментальне утворення, в якому виокремлюються образно-перцептивний, поняттєвий та ціннісний складники [5, с. 55], тому аналіз ключових концептів, які утворюють концептосферу англomовного афоризму, обов'язково передбачає опис цих компонентів.

Застосування елементів когнітивного аналізу є необхідним для розуміння того, як концепти формують концептосферу текстів певного жанру.

Об'єкт дослідження, а саме англomовний афоризм, зумовлює застосування так званого «відтекстового підходу», який передбачає аналіз концепту в художньому тексті. У межах цього підходу аналіз вербалізації ключових концептів англomовного афоризму необхідно починати із семантичного аналізу слова як імені концепту. Для виявлення концепту, дослідження його специфіки визначаються різні лексико-семантичні, лексико-тематичні, асоціативні групи, а також ключові слова, парадигматика та синтагматика. Тому для виявлення специфіки концептів, що складають концептосферу англomовного афоризму вважаємо за доцільне проведення багатоаспектного концептуального аналізу у такому обсязі:

1. аналіз етимології імені концепту;
2. аналіз синонімічного і антонімічного ряду імені концепту;
3. семантичний аналіз значень, наведених у словниках;
4. семантичний аналіз значень, які не репрезентовані у словниках, але актуалізуються в англomовних афоризмах;
5. аналіз асоціативних, конотативних та аксіологічних компонентів концепту, які об'єктивуються в англomовних афоризмах [1, с. 69–70].

Виклад основного матеріалу.

Дослідження етимології слова 'war' засвідчує, що воно походить із пізньої давньоанглійського 'wyrre or werre' (XI століття) і запозичене з давньопівнічної французької мови ('werre'). Зрештою, воно походить від

франкського/прагерманського терміна 'werra' ('плутанина, розбрат') та 'wers' ('заплутувати, змішувати'). Тобто його корені передбачають внесення хаосу та безладу, а не формальний, юридично впорядкований конфлікт [21].

Синонімічний ряд представлений лексемами:

state of armed conflict, armed conflict, warfare, hostilities, military operations, clash of arms, fighting, battle, combat, fight, struggle, attack, battle, opposition, conflict [19].

Антонімічний ряд:

Peace, peacetime, neutrality, treaty, armistice, truce, cease-fire, acceptance, approval, assent, compliance, sanction, agreement [там само].

За семантичним значенням ці лексеми можна поділити на такі групи:

а) збройне зіткнення між двома або більше країнами чи групами або окремий випадок такого зіткнення;

б) будь-яка ситуація, в якій існує сильна конкуренція між протилежними сторонами або інтенсивна боротьба проти чогось шкідливого [20].

В афоризмах закріплені саме ці значення:

Wars begin when you will, but they do not end when you please. Niccolò Machiavelli

Образний складник, тобто знання, образи та асоціації, що виникають у свідомості у зв'язку з тим чи іншим денотатом концепту WAR, можна представити афористичними висловлюваннями, що містять образні метафори, наприклад:

WAR – це хвороба:

War is a contagion that spreads from mind to mind. Albert Einstein

To declare war is to declare oneself sick. Thomas Mann

War is a form of insanity. Benjamin Franklin

WAR – це гра:

War is a game played by politicians. George Bernard Shaw

WAR – це безкінечний цикл:

Only the dead have seen the end of war. George Santayana

Війна концептуалізується не як окрема подія, а як нескінченний процес. Ця метафора подає війну як явище, що існує поза межами людського контролю та

часових обмежень. Людське існування імпліцитно асоціюється з постійним конфліктом. Поки людина жива, вона перебуває у сфері війни; лише смерть стає єдиним способом «виходу» з цього стану.

WAR – це хаос:

Афоризм *In peace, sons bury their fathers. in war, fathers bury their sons.* Herodotus репрезентує війну як абсурд, порушення природного порядку буття. Абсурд полягає в неприродності ситуації, де батьки переживають своїх дітей. Це суперечить базовим, а війна – з хаосом і руйнуванням цього порядку.

В цьому афоризмі вжито:

- 1) антитезу: *'in peace' ↔ 'in war'*;
- 2) паралелізм: симетрична структура речення;
- 3) лаконізм / афористичність;
- 4) трагічна іронія: підкреслення жорстокої нелогічності війни.

WAR – це поразка цивілізації:

All war is a symptom of man's failure as a thinking animal. John Steinbeck

Mankind must put an end to war, or war will put an end to mankind. John F. Kennedy

I know not with what weapons World War III will be fought, but World War IV will be fought with sticks and stones. Albert Einstein

Афористи часто трактують війну як поразку розуму та моралі. Тобто навіть у військовій філософії війна мислиться як крайній, небажаний засіб і асоціюється з регресом цивілізації.

WAR – це злочин:

It is forbidden to kill; therefore all murderers are punished unless they kill in large numbers and to the sound of trumpets. Voltaire

Never think that war, no matter how necessary, nor how justified, is not a crime. Ernest Hemingway

WAR – це процес відбору:

Війна концептуалізується як механізм, який не оцінює моральну істину, а фізично відбирає учасників. Це зміщує акцент із справедливості на виживання.

War does not determine who is right only, who is left. Bertrand Russell

Цей афоризм також насичений мовленнєво стилістичними засобами:

1) антитеза (Antithesis: Протиставлення двох частин речення) ‘*who is right*’ (хто правий) і ‘*who is left*’ (хто залишився). Це підкреслює прірву між мораллю (правдою) та реальністю війни (виживанням).

2) гра слів / каламбур: Використання слова ‘*left*’ у значенні ‘залишився в живих’» та протиставлення його до ‘*right*’ (правий/справедливий). Це створює іронічний ефект, де перемога перетворюється на просте виживання.

3) лаконізм / афористичність: фраза коротка, чітка та легко запам’ятовується. Це надає їй сили максими або прислів’я, позбавляючи війну романтичного ореолу.

4) іронія: ствердження того, що результати війни не є свідченням справедливості, а лише свідченням того, хто мав більше сили, ресурсів або удачі.

5) паралелізм: структура «[War] does not determine [A], only [B]» допомагає чітко розмежувати ідею справедливості та факт фізичного виживання.

WAR – це засіб освіти:

God created war so that Americans would learn geography. Mark Twain

Тут іронія та сарказм виступають ефективними засобами переосмислення концепту WAR, трансформуючи його з традиційно героїзованого явища на об’єкт критичного осмислення. У межах афористичного дискурсу війна постає як парадоксальний «освітній механізм», де руйнування метафорично інтерпретується як джерело знання. Такий підхід виявляє іронічний і саркастичний зв’язок між конфліктом і людською свідомістю, підкреслюючи абсурдність ситуації, в якій трагічний досвід стає умовою пізнання.

Ціннісний компонент концепту WAR репрезентований в афоризмах переважно негативною оцінкою. Війна переважно осмислюється як абсурдне, руйнівне та антигуманне явище.

Наприклад:

War is only a cowardly escape from the problems of peace. Thomas Mann

В цьому афоризмі використано низку засобів для переосмислення війни

як моральної та інтелектуальної поразки, сприяючи деромантизації війни в афористичному дискурсі, що реалізується через:

1) антитезу, побудовану на протиставленні 'war' і 'peace', що підкреслює опозицію між руйнуванням і гармонією;

2) парадокс, оскільки війна подається як втеча, а не як вирішення проблеми, тоді як зазвичай вона сприймається як дія та сила; тут вона визначається як 'escape', що вказує на слабкість;

3) оцінну (аксіологічну) лексику, де слово 'cowardly' є стилістично забарвленим та містить різко негативну оцінку та моральне засудження війни;

4) компресію (афористичну лаконічність), що характеризується стислою, насиченою структурою та високим смисловим навантаженням у мінімальному обсязі;

5) імпліцитну іронію, коли війна, яку часто героїзують, переосмислюється як прояв боягузтва.

В афоризмах в цілому домінує антивоєнна аксіологія:

The supreme art of war is to subdue the enemy without fighting. Sun Tzu (в англомовній інтерпретації)

The greatest victory is that which requires no battle. Sun Tzu

There never was a good war or a bad peace. Benjamin Franklin

Висновки.

Отже, на підставі аналізу англомовних афоризмів, вважаємо, що концепт WAR має такі складники:

1) поняттєвий, що знаходить відображення переважно у твердженні: «війна – це збройний конфлікт», «війна – це протистояння»;

2) образний, який представлений концептуальними метафорами: «WAR – це гра», «WAR – це хаос», «WAR – це хвороба», «WAR – це хаос», «WAR – це злочин», «WAR – це поразка цивілізації» тощо;

3) ціннісний, який репрезентований переважно негативною оцінкою, де війна осмислюється як абсурдне, деструктивне та антигуманне явище, що супроводжується іронічним і критичним переосмисленням.

Афористичні висловлювання репрезентують концепт WAR через парадокс, іронію, антитезу та концептуальну метафору, що дозволяє виявити не лише структурні компоненти концепту, а й домінантні ціннісні орієнтири.

Список використаних джерел:

1. Анастасьєва О. А. Англomовний афоризм: прагматистичний та когнітивний аспекти: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя : ЗНУ. 2017. 237 с.
2. Космеда Т. А. Аксіологічні аспекти мови і мовлення. Львів : ПАІС, 2014. 320 с.
3. Єнікєєва С. М. Концепт як лінгвокогнітивна категорія. Наукові записки. 2011. № 95. С. 112–118.
4. Єнікєєва С. М. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологія. 2015. № 1(47). С. 23–27.
5. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
7. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові : монографія. Черкаси : Видавництво Ю. Чабаненка, 2012. 488 с.
8. Charteris-Black J. Politicians and rhetoric: the persuasive power of metaphor. 2nd ed. London : Palgrave Macmillan, 2011. 385 p.
9. Evans, V. Green, M. Cognitive linguistics: an introduction. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. 856 p.
10. Honeck, R. P. A proverb in mind: the cognitive science of proverbial wit and wisdom. Mahwah : Lawrence Erlbaum Associates, 1997. 318 p.
11. Hunston, S. Thompson, G. Evaluation in text: authorial stance and the construction of discourse. Oxford : Oxford University Press, 2000. 240 p.
12. Lakoff, G., Johnson, M. Metaphors we live by. Chicago : University of

Chicago Press, 1980. 242 p.

13. Lakoff, G. Moral politics: how liberals and conservatives think. 2nd ed. Chicago : University of Chicago Press, 2002. 510 p.

14. Martin, J. R., White, P. R. R. The language of evaluation: appraisal in English. London : Palgrave Macmillan, 2005. 278 p.

15. Mieder, W. Proverbs: a handbook. Westport: Greenwood Press, 2004. 304 p.

16. Musolff, A. Political metaphor analysis : discourse and scenarios, London : Bloomsbury Academic, 2016. 208 p.

17. Semino, E. Metaphor in discourse. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 247 p.

18. van Dijk, T. A. Discourse and power. London : Palgrave Macmillan, 2008. 308 p.

19. Cambridge Dictionary URL:

<https://dictionary.cambridge.org/uk/thesaurus/war> (дата звернення: 26.04.2026).

20. Cambridge Dictionary URL:

<https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/war> (дата звернення: 26.04.2026).

21. Oxford English Dictionary URL:

https://www.oed.com/dictionary/war_n1?tl=true&tab=etymology (дата звернення: 26.04.2026).

The article focuses on the study of the verbalization of the concept WAR in English-language aphorisms within the cognitive-discursive paradigm. War is viewed as one of the fundamental concepts of the linguistic worldview, reflecting the collective human experience associated with violence, conflict, and destruction. Particular attention is paid to aphorisms as a specific genre characterized by semantic density, brevity, and strong axiological potential. The theoretical framework of the study is based on the principles of cognitive linguistics, the theory of conceptual metaphor, and approaches to evaluative meaning and ideological representation in discourse. Special emphasis is placed on the ideas of George Lakoff and Mark Johnson concerning metaphorical conceptualization (WAR IS GAME, WAR IS BUSINESS, WAR IS DISEASE), as well as on critical discourse analysis regarding the ideological dimension of social phenomena.

The object of the research is English aphorisms representing the theme of war, while the subject is their linguocognitive and stylistic features. The aim of the article is to identify conceptual features, metaphorical models, and axiological characteristics of the concept WAR. The methodology includes continuous sampling, conceptual analysis, cognitive-metaphorical analysis, axiological analysis, and stylistic analysis.

The findings indicate that the concept WAR in aphorisms is predominantly negatively marked

and conceptualized as an absurd, destructive, and inhumane phenomenon. Its verbalization is realized through metaphor, antithesis, irony, paradox, and wordplay. Aphoristic discourse tends to de-romanticize war, presenting it as a manifestation of moral and rational failure. The results contribute to further research in cognitive linguistics and discourse studies.

Key words: concept WAR, aphorisms, conceptual metaphor, cognitive linguistics, axiology, war discourse, stylistic devices.

УДК 808.5

SPEECH CULTURE AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL COMMUNICATION OF STUDENTS OF A TECHNICAL INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ТЕХНІЧНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Zirchak Hanna / Зірчак Ганна

senior lecturer / старший викладач

ORCID: 0000-0002-7809-8154

Department of Information Activities and Media Communications

Odesa Polytechnic National University, Ukraine

Кафедра інформаційної діяльності та медіа-комунікацій

Національний університет «Одеська політехніка», Україна

Анотація. У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти формування мовленнєвої культури як критично важливого складника професійної комунікації здобувачів технічного закладу вищої освіти. На основі аналізу сучасних психолого-педагогічних джерел обґрунтовано необхідність інтеграції мовленнєвої культури до структури комунікативної професіограми майбутніх фахівців технічного профілю. Висвітлено роль усного та писемного мовлення у забезпеченні ефективності командної роботи, презентації інженерних рішень та управління технологічними процесами. Визначено структуру комунікативної культури, яка включає ціннісно-орієнтаційний, когнітивний та поведінковий компоненти, а також окреслено траєкторії розвитку ефективної професійно-мовленнєвої взаємодії в умовах інноваційного освітнього середовища технічного закладу вищої освіти.

Ключові слова: мовленнєва культура, професійна комунікація, здобувачі вищої освіти, технічний заклад вищої освіти, комунікативна професіограма, інженерна освіта, soft skills.

Вступ.

Сучасний етап розвитку суспільства, що характеризується стрімкою цифровізацією, автоматизацією виробничих процесів та глобалізацією інженерної діяльності, висуває якісно нові вимоги до підготовки фахівців у технічних закладах вищої освіти. Тривалий час парадигма інженерної освіти базувалася переважно на формуванні жорстких навичок (*hard skills*) — фундаментальних технічних знань, математичного апарату та алгоритмічного мислення. Проте реалії сучасного ринку праці доводять, що успішність випускників технічного закладу вищої освіти в професійній сфері значною мірою детермінується рівнем розвитку гнучких навичок (*soft skills*), серед яких провідне місце посідає комунікативна компетентність та її стрижневий елемент — мовленнєва культура.

Актуальність порушеної проблеми посилюється тим, що майбутній інженер, програміст чи архітектор сьогодні діє не ізольовано в системі «людина – техніка», а є активним суб'єктом міждисциплінарної взаємодії («людина – людина – техніка»). Сучасні інженерні проєкти реалізуються в межах великих міжнародних та мультидисциплінарних команд, що потребує від фахівця здатності чітко, аргументовано, лаконічно та нормативно висловлювати свої думки як в усній, так і в писемній формах. Мовленнєва культура у цьому контексті виступає не лише інструментом трансляції інформації, а й засобом вияву професійної майстерності, чинником формування іміджу підприємства та інструментом попередження виробничих і міжособистісних конфліктів. Водночас у практиці навчання в технічному закладу вищої освіти спостерігається певне протиріччя між об'єктивною потребою суспільства у високо комунікативних технічних фахівцях та традиційним звуженням гуманітарного складника освітнього процесу, що зумовлює актуальність наукового пошуку шляхів вирішення цієї проблеми.

Аналіз досліджень.

Проблема формування комунікативної культури та мовленнєвої майстерності майбутніх фахівців перебуває в центрі уваги багатьох сучасних дослідників. Особливості функціонування усного та писемного мовлення студентів негуманітарних, зокрема аграрних та технічних профілів, ґрунтовно аналізуються у працях Л. В. Бабай, автор наголошує на важливості нормативності та культури мовлення як передумови успішної професійної адаптації [2]. Значний внесок у розуміння культури мовлення як інструменту професійно-педагогічної комунікації та засобу впливу на суб'єктів взаємодії зроблено В. Авраменко [1], а також А.М. Габовдою та М.В. Луцою, які розглядають мовленнєву культуру як невід'ємний складник загальної професійної майстерності [3].

Питання побудови ефективних траєкторій комунікації та моделювання професійно-мовленнєвого спілкування висвітлено у дослідженні Н. Дикої [4]. Специфіка ж моделювання професійних вимог до випускників інженерних спеціальностей крізь призму комунікативної професіограми розкрита у праці

Г.П. Зірчак [6]. Сутність, архітектоніка та компонентна структура комунікативної культури сучасного фахівця в інтегративному вимірі детально охарактеризована у колективному дослідженні С.В. Коношенко, Н.А. Коношенко та І.В. Трубник [7]. Попри наявність вагомих напрацювань, проблема цілісного теоретичного осмислення та методичного забезпечення розвитку мовленнєвої культури саме у студентів технічних ЗВО з урахуванням специфіки інженерного дискурсу потребує подальшого детального вивчення.

Методологічну основу дослідження становлять системний, компетентнісний, діяльнісний та професіографічний підходи. Культура мовлення розглядається як багатоаспектне явище, що інтегрує в собі мовну норму (правильність, точність, чистоту), комунікативну доцільність (логічність, виразність, доречність) та етичні аспекти спілкування. У контексті підготовки фахівців технічних ЗВО мовленнєва культура екстраполюється на професійне середовище, трансформуючись у професійно-мовленнєву культуру.

Для аналізу структури професійних вимог до мовлення здобувачів вищої технічної освіти доцільно звернутися до методу професіографії. Професіограма постає як узагальнена модель фахівця, яка містить перелік нормативних вимог, психологічних та особистісних якостей, необхідних для ефективного виконання професійних обов'язків. Формування комунікативної професіограми фахівця в технічному закладі вищої освіти є обов'язковою умовою подолання «технократичного звуження» особистості та забезпечення її конкурентоспроможності [8]. Комунікативна професіограма технічного спеціаліста має чітко визначати критерії володіння державною та іноземними мовами, навички аргументації, презентації та ведення дискусії в умовах вирішення виробничих завдань.

Виклад основного матеріалу.

Комунікативна культура здобувача вищої освіти є складним системним утворенням. Як зазначили дослідники, у структурі комунікативної культури майбутнього фахівця доцільно виокремлювати такі взаємопов'язані компоненти:

➤ ціннісно-орієнтаційний (аксіологічний) компонент — передбачає

усвідомлення мови та мовлення як вищої суспільної та професійної цінності, наявність внутрішньої мотивації до самовдосконалення у сфері спілкування, повагу до партнерів по комунікації;

➤ когнітивний компонент — охоплює систему знань про мовні норми, правила ділового етикету, психологічні особливості сприйняття інформації, стратегії й тактики ефективного діалогу та подолання комунікативних бар'єрів;

➤ поведінковий (праксіологічний) компонент — виявляється у безпосередньому володінні мовленнєвими вміннями, здатності гнучко застосовувати мовні засоби залежно від ситуації спілкування, здійснювати рефлексію власної мовленнєвої поведінки [7].

Для здобувачів вищої технічної освіти когнітивний складник має свою специфіку: він вимагає не просто абстрактного знання мовних правил, а вміння оперувати складними понятійними системами, технічною термінологією, стандартами оформлення текстової документації (ДСТУ, ISO) та перекладати складні математичні чи програмні алгоритми у доступні для широкого загалу вербальні фрейми.

Мовленнєва культура майбутнього фахівця технічної сфери функціонує у двох формах: усній та писемній. Досліджуючи культуру мовлення студентів негуманітарних закладів освіти, Л. В. Бабай наголошує, що усне та писемне мовлення мають розвиватися паралельно, оскільки вони виконують різні, але взаємно доповнювальні функції у професійній діяльності [2].

В усному мовленні здобувачів технічного закладу вищої освіти критично важливими є такі якості, як точність формулювань, лаконічність, логічна послідовність та переконливість. Вони мають бути готовими до публічного захисту стартап-проектів, презентації технічних рішень перед інвесторами, проведення інструктажів з техніки безпеки та координації дій підлеглих. Помилки в усному мовленні, використання жаргонізмів чи професійного сленгу поза межами вузького кола колег суттєво знижують рівень довіри до фахівця та руйнують його професійну авторитетність [9].

З іншого боку, писемне мовлення технічного фахівця є основою інженерного

документообігу. Воно вимагає суворого дотримання норм офіційно-ділового та наукового стилів мовлення. Складання технічних завдань, написання звітів про науково-дослідну роботу, ведення ділового листування з партнерами, оформлення патентних заявок — усі ці процеси базуються на високій культурі писемного тексту. Недотримання мовних норм у документації може призвести до двозначного трактування технічних параметрів, що в інженерній практиці є неприпустимим і може спричинити значні фінансові чи техногенні втрати.

Формування мовленнєвої культури в технічному закладі вищої освіти не може відбуватися стихійно; воно потребує вибудовування чіткої траєкторії професійно-мовленнєвого спілкування. Н. Дика, аналізуючи траєкторії ефективної комунікації, зазначає, що успішне мовленнєве спілкування є результатом цілеспрямованої взаємодії, яка базується на принципах толерантності, діалогу та постійної саморефлексії особистості [4]. Здобувач вищої освіти має навчитися адаптувати свій мовленнєвий стиль під аудиторію: спілкуватися мовою формул та кодів з розробниками, мовою економічної вигоди — з топ-менеджментом, і простою, позбавленою надмірного техніцизму мовою — з кінцевим споживачем продукту.

Окрім того, культура мовлення безпосередньо впливає на спроможність здійснювати професійний вплив. Як засвідчують дослідження, мовлення є найважливішим засобом міжособистісного та професійного впливу, що забезпечує встановлення продуктивного контакту, формування атмосфери довіри та стимулювання партнерів до активної спільної діяльності [5]. Хоча деякі автори розглядали цей феномен на прикладі педагогічної взаємодії, їхні висновки є повністю релевантними для інженерного менеджменту. Керівник інженерного проекту, який володіє високою культурою мовлення, здатний чіткіше ставити завдання перед командою, мотивувати персонал та ефективно вирішувати конфліктні ситуації, що виникають під час розробки складних систем.

Для ефективного формування мовленнєвої культури як складника комунікативної професіограми здобувачів вищої технічної освіти необхідна модернізація освітнього процесу через упровадження таких заходів:

1. Контекстуалізація гуманітарних дисциплін. Зміст курсів «Українська мова за професійним спрямуванням», «Ділові комунікації» та «Іноземна мова» має бути максимально наближений до майбутньої професійної діяльності студентів. Замість виконання абстрактних лінгвістичних вправ доцільно впроваджувати складання реальних зразків інженерної документації, написання технічних есе та симуляцію ділових переговорів.

2. Використання інтерактивних методів навчання. Активне впровадження у навчальний процес методу кейсів (case study), ділових та рольових ігор, проведення дебатів на технічну тематику та презентацій індивідуальних і групових інженерних проєктів. Це дозволяє студентам здобувати практичний досвід публічного виступу та ведення науково-технічної дискусії.

3. Міждисциплінарна інтеграція. Вимоги до мовленнєвої культури, грамотності та логіки викладу думок мають висуватися не лише викладачами мовних дисциплін, а й випускових технічних кафедр під час захисту курсових, дипломних проєктів та лабораторних робіт.

4. Створення стимулюючого мовного середовища. Залучення студентів до участі в науково-практичних конференціях, круглих столах, конкурсах стартапів, де високий рівень культури усної презентації є одним із критеріїв оцінювання результатів.

Висновки.

Мовленнєва культура є базовим фундаментом та невід'ємним складником професійної комунікації здобувачів технічних закладів вищої освіти. Вона інтегрується в структуру комунікативної професіограми сучасного фахівця як обов'язкова характеристика, що визначає його здатність ефективно функціонувати в сучасному високотехнологічному та комунікативно насиченому виробничому середовищі. Взаємозв'язок між високим рівнем володіння усним і писемним мовленням та загальною професійною майстерністю є очевидним, оскільки саме мова забезпечує точність передачі інженерної думки, успішність командної роботи та спроможність здійснювати позитивний професійний вплив на колег і замовників.

Перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямі вбачаємо у розробці конкретних методичних моделей та критеріїв оцінювання рівнів сформованості професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців технічного профілю під час вивчення фахових дисциплін у закладах вищої освіти технічного спрямування.

Література:

1. Авраменко В. Культура мовлення учителя як засіб професійно-педагогічної комунікації. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2020. № 2. С. 8–14. DOI: <https://doi.org/10.31499/2307-906.2.2016.196061>.
2. Бабай Л.В. Усне та писемне мовлення студентів-аграріїв. *Культура мовлення в закладах освіти*. 2016. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/82657.pdf>.
3. Габовда А.М., Луца М. В. Культура мовлення як складник професійної майстерності педагога. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. 2016. Том 1. С. 50–58. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/3411/3022>.
4. Дика Н. Траєкторія ефективної комунікації вчителя: особливості професійно-мовленнєвого спілкування. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2023. № 40 (2). С. 39–44. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/48388/1/N_Dyka_POTPPP_40_2023.pdf.
5. Доброскок І.І., Овсієнко Л.М. Організація сучасної ділової комунікації : навчальний посібник для студентів ВНЗ / І.І. Доброскок, Л.М. Овсієнко. – Переяслав-Хмельницький : «Видавництво КСВ», 2015. – 446 с.
6. Зірчак Г.П. Особливості формування комунікативної професіограми фахівця у технічних закладах вищої освіти. *Research in Science, Technology and Economics: Collection of Scientific Papers with Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference* (May 6-8, 2026). Luxembourg, Luxembourg : International Scientific Unity, 2026. С. 497–498. DOI: <https://doi.org/10.70286/ISU-06.05.2026.024>.

7. Коношенко С.В., Коношенко Н.А., Трубник І.В. Сутність і структура комунікативної культури майбутнього фахівця соціальної сфери. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки*. 2023. № 1 (355). С. 173–179. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9776/19.%20Konoshenko%2c%20Konoshenko%2c%20Trubnik.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

8. Професіографічний підхід у системі вищої освіти: монографія / колектив авторів, за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во О. О. Євенок, 2019 – 328 с.

9. Психологія спілкування : навчальний посібник / Л. Савенкова, В. Сгадова та ін. ; за заг. ред. Л. Савенкової. Київ : Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2015. 309 с.

Abstract. *The article explores the theoretical and practical aspects of the formation of speech culture as a critically important component of professional communication of applicants to a technical institution of higher education. Based on the analysis of modern psychological and pedagogical sources, the need to integrate speech culture into the structure of the communicative professioniogram of future technical specialists is substantiated. The role of oral and written speech in ensuring the effectiveness of teamwork, presentation of engineering solutions, and management of technological processes is highlighted. The structure of communicative culture, which includes value-orientation, cognitive and behavioral components, is determined, and the trajectories of the development of effective professional speech interaction in the conditions of an innovative educational environment of a technical institution of higher education are outlined.*

Keywords: *speech culture, professional communication, higher education students, technical institution of higher education, communicative professioniogram, engineering education, soft skills.*

УДК 37.016:811.111

INTERLANGUAGE IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING: PROS AND CONS

ІНТЕРМОВА У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ

Dubyska Oksana Bogdanivna / Дубицька Оксана Богданівна*Senior Lecturer / Старший викладач*

ORCID: 0000-0001-9987-7555

*Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko**Drohobych, Ukraine**Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка**м. Дрогобич, Україна*

Анотація. Інтермова — це міжмовна система знань, що формується у певний період процесу вивчення учнями іноземної мови. Дослідження інтермови та її розуміння сприяє покращенню засвоєння іноземної мови. У статті подано визначення та детально розглядаються характерні ознаки інтермови, аналізуються п'ять основних факторів, що сприяють її формуванню, а також фактори, що безпосередньо впливають на результат функціонування міжмовної системи. Завдяки ретельному вивченню факторів, що призводять до формування інтермови, у статті зроблено деякі висновки щодо викладання та вивчення іноземної мови.

Ключові слова: інтермова, міжмова, міжмовна система, ідіосинкратичність, фосилізація, проникність, змінюваність, перенесення.

У наш час знання іноземних мов має надзвичайно важливе значення у всіх сферах життя — від побуту чи індивідуальної професійної діяльності до національної економіки та міжнародних відносин. Війна Росії проти України зробила знання іноземних мов нагальною потребою у нашій державі, тому число українських громадян різних вікових категорій, які їх вивчають, помітно зросло за останні роки.

У процесі вивчення іноземної мови виникає явище «інтермова», чи «міжмова» (англ. «interlanguage»). Цей термін запровадив Ларрі Селінкер, відомий американський лінгвіст, почесний професор Мічиганського університету, який є ключовою фігурою у галузі прикладної лінгвістики та засвоєння іноземної мови. Концепцію інтермови, яку Л. Селінкер розробив на основі статті С. П. Кордера «Значення помилок учнів» про природу помилок тих, хто вивчає іноземну мову, було представлено науковій спільноті ще у 1972 році.

Ця концепція стала основою сучасних досліджень вивчення іноземної мови, а поняття інтермови прийнято як основний принцип цієї дисципліни. До того як термін «інтермова» здобув широку популярність у науці, інші дослідники використовували різні альтернативні терміни для позначення цього явища. С. П. Кордер використовував термін «ідіосинкратичний діалект», щоб підкреслити те, що мова учня є унікальною для конкретної людини, що правила мови учня є специфічними лише для мови цієї людини [1]. Інші терміни, такі як «перехідна компетенція», «ідіосинкратичний діалект» та «апроксимативна система», використовував Вільям Немсер, який наголошував на послідовному наближенні до знання мови, що вивчається [6].

У своїй концепції Л. Селінкер описує унікальну, незалежну мовну систему, яку мимоволі створює людина, що вивчає іноземну мову, намагаючись наблизитися до мови носія. Ця власна мовна система поєднує елементи та правила як рідної мови (L1), так і мови, що вивчається (L2), а також власні особливості, які не належать до жодної з них. Ці дві характеристики надають інтермові її унікальної лінгвістичної організації. Вона ідіосинкратично базується на досвіді людини з використання L2. Інтермова перехідна, оскільки вона постійно змінюється та коригується зі збільшенням знань учня з іноземної мови. Інтермова може стабілізуватися або припинити свій розвиток на будь-якому етапі свого розвитку. Формувати правила інтермови можуть кілька факторів, зокрема перенесення L1, попередні стратегії навчання, стратегії засвоєння L2, стратегії комунікації L2, та надмірне узагальнення мовних моделей L2.

Л. Селінкер стверджує, що під час вивчення іноземної мови у людському мозку активується сплячий психологічний каркас. У певній ситуації висловлювання учня відрізняються від висловлювань носія мови, які він робить, щоб передати ідентичне повідомлення. Міжмовні висловлювання учня можна порівняти з двома явищами: висловлюваннями мовою L1 для передачі повідомлення, створеного учнем, та висловлюваннями носія мови L2 для передачі такого ж повідомлення. Це порівняння свідчить про окрему лінгвістичну систему, яку можна спостерігати у висловлюваннях учня, що

намагається передати певне повідомлення мовою L2.

Міжмовні висловлювання можуть відрізнятися у різних контекстах і можуть бути більш точними, складними та довільними в одній царині, аніж в іншій. Міжмовну перспективу можна використати для розгляду основних знань учня про звукову систему мови, що вивчається (міжмовна фонологія), граматику (міжмовні морфологія та синтаксис), словниковий запас (міжмовна лексика) та лінгвістичні норми (міжмовна прагматика). Описуючи, як мова учня відповідає універсальним лінгвістичним нормам, міжмовні дослідження сприяли розумінню універсальних лінгвістичних ознак у вивченні іноземної мови.

Отже інтермова — це не система рідної мови і не система мови, що вивчається, а проміжна перехідна система, заснована на найкращих спробах учня забезпечити порядок і структуру лінгвістичних стимулів, що його оточують. Шляхом поступового процесу спроб і помилок і перевірки гіпотез, учень повільно досягає успіху у наближенні до системи, яку використовують носії мови.

Інтермова як міжмовна система має деякі власні риси, описані багатьма дослідниками: (1) проникність. Це означає, що правила, які складають знання учня на будь-якому етапі, не фіксовані, а відкриті для змін. Це означає, що в процесі засвоєння іноземної мови правила та форми мови, що вивчається, поступово проникають в існуючу міжмовну систему, що в певному сенсі схоже на поступову природну еволюцію мов. Міжмовна система відрізняється від інших мовних систем лише ступенем проникності. Тому міжмовна система учня не фіксована, а відкрита для змін і завжди готова засвоювати нові знання [3]; (2) динамічність. Міжмовна система учня, який вивчає іноземну мову, постійно змінюється. Однак він не перескакує з одного етапу на інший, а радше повільно переглядає проміжну систему. Це відбувається шляхом введення нового правила, спочатку в одному контексті, потім в іншому і так далі. Нове правило поширюється в тому сенсі, що його охоплення поступово поширюється на цілий ряд лінгвістичних контекстів. Таким чином, цикл розвитку інтермови — це серія систем удосконалених правил, які частково накладаються одна на одну. Кожна

система має деякі спільні правила з раніше побудованою системою, але також містить деякі нові або переглянуті правила [3]; (3) систематичність. Інтермова — це не випадковий набір елементів, правил чи чогось іншого; вона сама по собі є систематичною. Як і будь-яка інша природна мова, вона має внутрішню зв'язну структуру, яку можна аналізувати лінгвістично. Учень будує свій план досягнення прогресу в навчанні на основі існуючої мовної системи так само, як носії мови будують свої плани, виходячи зі своїх внутрішніх знань системи L1 [3]; (4) змінюваність. На будь-якому етапі розвитку мова, яку створюють учні, демонструватиме систематичну змінюваність. Ця змінюваність відображає конкретні кореляції форм і функцій, які складають правила граматики учня на цьому етапі розвитку. Компетентність учня слід розглядати як гетерогенну, а не однорідну; (5) фосилізація. Л. Селінкер зазначає, що на відміну від людей, що вивчають L1, більшість людей, що вивчають L2, не досягають компетенції мови, що вивчається. Тобто вони припиняють навчання на тому етапі, коли їхня інтермова все ще містить правила або елементи, відмінні від правил мови, що вивчається [7]. Це явище називається фосилізацією. Таке трапляється у більшості учнів, які вивчають іноземну мову, і це неможливо виправити подальшим навчанням. Іноді може здаватися, що «закам'янілі» помилкові форми зникли, проте в продуктивному використанні мови вони завжди з'являються знову.

Причини фосилізації, про яку першим писав Піт Кордер, різноманітні; вона відбувається під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Один із внутрішніх факторів — вік. Уважається, що коли учні досягають критичного віку, їхній мозок втрачає пластичність, отже, певні лінгвістичні особливості не можуть бути набуті. Ще один внутрішній фактор — відсутність у людини, що вивчає іноземну мову, бажання набути культуру відповідної країни [1]. Р. Елліс припускає, що учні не докладають достатньо зусиль для прийняття культурних норм цільової мови через деякі соціальні та психологічні фактори [2]. Зовнішні причини, що призводять до фосилізації, такі: 1) комунікативний тиск (тиск використовувати цільову мову поза межами своєї компетенції); 2) відсутність можливостей для навчання (учні не мають достатньої можливості отримати

вхідні дані L2 та застосовувати на практиці мову, що вивчається); та 3) характер зворотного зв'язку щодо використання учнем мови, що вивчається (позитивний зворотний зв'язок, який сигналізує «Я тебе розумію», призводить до фосилізації, тоді як негативний зворотний зв'язок, який сигналізує «Я тебе не розумію», допомагає її уникнути) [2].

Л. Селінкер також перераховує п'ять факторів, що безпосередньо впливають на результат (позитивний чи негативний) функціонування інтермови, а саме: мовне перенесення, перенесення навчання, стратегії вивчення іноземної мови (L2), стратегії комунікації L2 та надмірне узагальнення матеріалу перекладу.

Мовне перенесення стосується перенесення інформації з мови L1 учня, включаючи лінгвістичні та культурні аспекти, на організацію учнем даних L2, причому міжмовні системи учня значною мірою залежать від них. Коли характеристики виразів L1, на які посиляється учень, такі ж або подібні до характеристик виразів L2, перенесення є позитивним, тобто перенесення сприяє вивченню мови перекладу; в іншому випадку перенесення стає міжмовною інтерференцією, тобто негативним перенесенням. Негативне мовне перенесення — це важливий фактор, що спричиняє помилки учня, як лінгвістичні, так і прагматичні, хоча й не єдиним фактором, що призводить до виникнення міжмовної системи.

Перенесення навчання стосується явища, коли учні, які вивчають іноземну мову, могли пройти надмірне навчання певним міжмовним структурам, через що вони не можуть успішно продовжувати розвивати нові структури. Перенесення навчання може не лише спричинити помилки, але й посилити помилкові форми. Загалом, способи та матеріали навчання, а також викладачі — це два основні елементи, що впливають на вивчення учнем L2. «Якщо учень бере участь у формальному навчанні, деякі помилки будуть прямим наслідком непорозуміння, спричиненого неправильним викладанням або матеріалами» [5].

Стратегія вивчення L2 стосується звичного методу навчання учнів. Л. Селінкер вважає, що стратегія навчання L2 залежить від культури учнів [8]. Учні схильні застосовувати стратегії уникнення та спрощення, коли стикаються

з труднощами у вивченні L2. Наприклад, вони часто уникають використання атрибутивних речень у письмовій формі. Тривале уникнення учнями використання атрибутивних речень зрештою призведе до «закам'яніння» у цьому аспекті.

У реальному спілкуванні учні іноді можуть звертатися до комунікативних стратегій — систематичної навички, до якої вдається мовець, маючи труднощі з вираженням думок, щоб підтримувати спілкування [9]. На жаль, іноді таке «успішне використання комунікативних стратегій перешкоджає засвоєнню» [3], оскільки учень може звикнути компенсувати брак лінгвістичних знань за допомогою різних комунікативних стратегій, щоб зменшилася потреба у вивченні нових знань мови L2. Комунікативні стратегії, що відображають когнітивну присутність міжмовних зв'язків, включають перифраз (вживання слова з подібним значенням, створення нових слів, описовий спосіб), запозичення (буквальний переклад, перехід на іншу мову), прохання про допомогу, жести, та уникнення (уникнення теми, відмова від повідомлення).

Надмірне узагальнення мови перекладу стосується міжмовного пізнання, що виникає в результаті розширення правила мови перекладу. З точки зору Дж. Річардса, надмірне узагальнення включає розширення або змішування учнями деяких мовних правил [16]. Передумовою надмірного узагальнення є подібність відповідних об'єктів правил. Проте суть надмірного узагальнення полягає в аналогії. Індивідуальна подібність може стати частковою або повною подібністю. Як тільки узагальнення стає надмірним, з'являються помилки. Однак з точки зору розвитку процесу навчання такий вид пізнання є нормальним.

На основі вище поданої інформації про природу інтермови та основні фактори, що призводять до її формування, можемо зробити припущення про ефективні методи розвитку міжмовної системи учнів, щоб вони змогли досягти або наблизитися до мети навчання — досконалого володіння іноземною мовою (L2). Ці методи включають зменшення негативного перенесення лінгвістичних знань першої мови (L1), збільшення обсягу викладання інформації про культуру країни, мова якої вивчається, оптимізацію вхідного мовного матеріалу

(викладачі, підручники, мультимедійні засоби навчання), збільшення можливостей для застосування на практиці мови, що вивчається (L2), упровадження належної стратегії виправлення помилок, та застосування відповідних стратегій навчання.

Вивчення інтермови має велике практичне значення для викладання та вивчення іноземних мов. Для вчителів розуміння інтермови сприяє кращому розумінню причин помилок учнів, та багатьох інших аспектів, пов'язаних з викладанням мов та взаємозв'язків між ними, на основі чого вчителі можуть приймати доцільні педагогічні рішення. Учням розуміння інтермови може допомогти виявляти свої помилки та вживати належних заходів для їх усунення та уникнення. Таким чином, розуміння інтермови сприятиме досягненню значного прогресу у вивченні іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Corder, S. P. The Significance of Learners' Errors. *International Review of Applied Linguistics*, 1967. 13/5:23–26.
2. Ellis, R. *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press, 1994.
3. Ellis, R. *Understanding Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press, 1985.
4. Guo Qiaolan *Interlanguage and Its Implications to Second Language Teaching and Learning*. URL: https://www.researchgate.net/publication/366751261_Interlanguage_and_Its_Implications_to_Second_Language_Teaching_and_Learning [дата звернення: 24.05.2026].
5. Littlewood, W. T. *Foreign and Second Language Learning*. Cambridge: Cambridge University, 1984.
6. Nemser, W. Approximative Systems of Foreign Language Learners. *International Review of Applied Linguistics*, 1971. 13/9:16–18.
7. Selinker, L. *Interlanguage*. *International Review of Applied Linguistics*, 1972. 22/10:13–18.

8. Selinker, L. Rediscovering Interlanguage. London: Longman Group UK Limited, 1992.

9. Wang, L. A Review of Foreign Studies on Communicative Strategies in Second Language Acquisition. Foreign Language Teaching and Research, 2005. 2000/2:24–26.

Abstract. *Interlanguage is an interlingual system of knowledge that is formed during a certain period in the course of learning a foreign language by students. The study of interlanguage and its understanding facilitate the mastering of a foreign language. The article defines and examines in detail the characteristics of interlanguage, analyzes the five main factors that contribute to its formation, as well as factors that directly influence the outcome of its functioning. Based on a thorough study of the factors that lead to the formation of interlanguage, the article presents a number of conclusions regarding the teaching and learning of a foreign language.*

Keywords: *interlanguage, interlingual system, idiosyncrasy, fossilization, permeability, changeability, transfer.*

ON THE QUESTION OF THE REPRESENTATIVE POTENTIAL OF INTERNATIONAL PARLIAMENTARISM: GENERAL APPROACHES AND SPECIAL DIMENSIONS

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРЕДСТАВНИЦЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ МІЖНАРОДНОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ: ЗАГАЛЬНІ ПІДХИДИ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ВИМІРИ

Dudko I./Дудко І.Д.

Doctor of political sciences, Professor of the Department of Parliamentarism

Доктор політичних наук, професор кафедри парламентаризму

*Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського
національного університету імені Тараса Шевченка*

*Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service
of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Анотація. Стаття орієнтована на розгляд феномену міжнародного парламентаризму в системі сучасних міждержавних і наддержавних відносин. Стверджується, що на противагу викликам демократії як тенденції сучасного світового розвитку, міжнародний парламентаризм (як система представницьких організацій) сприяє реалізації демократичних тенденцій національного, регіонального і глобального рівня.

В статті аналізується представницький ресурс міжнародних парламентських інституцій (МПІ) у вимірі моніторингу, парламентського контролю, нагляду за діяльністю національних урядів; просування демократичних стандартів. Окрема увага приділяється проявам парламентської дипломатії в діяльності МПІ, що – на прикладі, зокрема, дипломатії Європейського парламенту – доводить спроможність МПІ впливати на світові процеси. Незважаючи на те, що ЄП залишається радником і політичним каталізатором практичної реалізації Європейського Союзу в дипломатичній сфері, він (Парламент) як представник позиції громадян Союзу, значною мірою формує концептуальну лінію поведінки ЄС на світовій арені, включно з підтримкою демократичних тенденцій розвитку, безпекових інтересів та політики європейської інтеграції України.

Ключові слова: міжнародний парламентаризм, представницький ресурс, система міжнародних відносин

Вступ

Міжнародний парламентаризм – феномен світового розвитку, який набуває особливого значення в системі сучасних міждержавних і наддержавних відносин. На противагу викликам демократії, пов'язаним із зростанням авторитаризму політичної влади у традиційно демократичному світі (на кшталт трампізму у США), популізму провідних загальноєвропейських партій за одночасного падіння довіри громадян до виборних інститутів, міжнародний парламентаризм (як система представницьких організацій) сприяє реалізації демократичних тенденцій національного, регіонального і глобального рівня.

Зазначене як потенціал сучасних міжнародних відносин актуалізує проблему міжнародного парламентаризму в науковому і практико-політичному середовищі, де – серед кола вагомих аспектів – на особливу увагу заслуговує проблема здатності міжнародних парламентських інституцій (МПІ) ефективно діяти від імені суспільних інтересів. Варто зазначити водночас, що попри певні напрацювання у вимірі міжнародного парламентаризму [1-4], зазначена проблема не знайшла достатнього висвітлення в колі українських дослідників. На противагу цьому представницький потенціал міжнародного парламентаризму є поширеною тематикою зарубіжної політичної думки, що формує дослідницьке поле її аналізу з урахуванням досвіду в цьому відношенні парламентських інституцій.

Метою статті є розгляд сутності і можливого формату реалізації представницьких функцій міжнародного парламентаризму як феномену сучасного світового розвитку. Відповідно до поставленої мети в роботі визначені наступні завдання дослідження:

1. узагальнити сформовані в наукових джерелах підходи щодо сутності представницьких функцій міжнародного парламентаризму;
2. визначити основні напрями й механізми реалізації представницьких функцій міжнародних парламентських інституцій;
3. окреслити формат реалізації представницьких функцій міжнародного парламентаризму з урахуванням конкретизованого прикладу міжпарламентських зв'язків.

Дослідження базується на колі наукових методів, серед яких, зокрема, системний метод, що дозволяє сприймати міжнародний парламентаризм в якості сформованого системного актора міжнародних відносин з притаманними йому політичними й організаційними засадами; метод порівняльного аналізу, важливий для виокремлення узагальнених і специфічних підходів до реалізації представницьких функцій міжнародними парламентськими інституціями; метод історичної ретроспективи, що уможливорює формування уявлень про представницькі функції міжнародного парламентаризму з урахуванням

тенденцій становлення і розвитку міжнародних парламентських зв'язків.

Основний текст Досвід функціонування міжнародного парламентаризму як актора міжнародних відносин підтверджує його орієнтованість на реалізацію представницьких функцій. Це безпосередньо пов'язується із сутнісним виміром міжнародного парламентаризму як системи взаємодії парламентів різних держав на рівні постійних або тимчасових міжпарламентських інституцій, двосторонніх або багатосторонніх платформ співпраці з метою реалізації представництва інтересів громадян на міжнародній арені через дипломатичну діяльність національних парламентських делегацій або окремо – парламентарів.

Об'єктивно міжнародний парламентаризм має спільну основу з парламентаризмом національного характеру – представницьку природу та парламентську участь у процесах ухвалення рішень. Між цими феноменами водночас існують й суттєві відмінності, зумовлені різним характером їхнього мандату, правовою природою, функціями, механізмами впливу та політичним контекстом. Національний парламентаризм функціонує в межах суверенної держави; мандат депутата походить від громадян конкретної країни. Національні парламенти до того ж мають законодавчі, контрольні та бюджетні повноваження, гарантовані національними конституціями. Міжнародний парламентаризм діє поза межами державного суверенітету, на міждержавному або наддержавному рівні. Депутати міжнародних парламентських інституцій або делегуються національними парламентами або обираються громадянами безпосередньо для міжнародних органів

Мандат міжнародних парламентських інституцій має переважно дорадчий, за виключенням – законодавчий характер. Втім у низці міжнародних та регіональних організацій парламентарі мають можливість ухвалювати резолюції та рекомендації, які (попри обмеженість законодавчих наслідків цих нормативних актів) здатні створювати політичні рамки для рішень урядів. Крім того міжнародні парламентські інституції контролюють зовнішньополітичну діяльність урядів, здійснюють моніторинг виконання міжнародних зобов'язань та впливають на створення нових міжнародно-правових стандартів.

Феноменальність міжнародного парламентаризму полягає, таким чином, у його здатності трансформувати природу національного представництва у міжнародне. Якщо раніше міжнародна політика здебільшого сприймалася як взаємодія урядів, то сьогодні міжнародні парламентські інституції (як канали об'єднаного національного представництва) забезпечують демократичну легітимацію міжнародних рішень.

Так, серед відповідного ресурсу МПІ – застосування інструментів моніторингу, парламентського контролю, нагляду; просування демократичних стандартів. Ці механізми трансформують МПІ з консультативних структур у впливових суб'єктів міжнародного врядування [5].

Моніторинг у діяльності МПІ полягає у систематичному аналізі виконання державами міжнародних зобов'язань, дотримання прав людини, якості виборчих процесів та демократичного розвитку. Цей процес є ключовим у відображенні інтересів держав та громадян, оскільки дозволяє забезпечити відповідність національної політики міжнародним стандартам. Моніторинг дозволяє формувати об'єктивне бачення політичних процесів у країнах-членах та партнерських державах, забезпечуючи участь громадян у міжнародному дискурсі через їхніх парламентарів. На прикладі Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ), це – моніторинг дотримання країнами-членами норм демократії, верховенства права та прав людини через спеціальний Моніторинговий комітет. Регулярні звіти та рекомендації формують політико-правовий тиск на держави, забезпечуючи відповідальність урядів перед міжнародною спільнотою [6].

Європейський парламент щорічно ухвалює звіти про права людини та демократію у світі, здійснюючи моніторинг стану демократичних свобод у країнах-партнерах ЄС [7]. Делегації ПА ОБСЄ активно залучаються до міжнародних місій із спостереження за виборами, що є важливим інструментом парламентської дипломатії та демократичного представництва [8].

Контроль в діяльності МПІ – це здатність вимагати звітності, оцінювати роботу міжнародних виконавчих органів, впливати на бюджетні рішення та

кадрову політику. На відміну від моніторингу, контроль є більш формалізованим і часто має юридично закріплені повноваження. Європейський парламент, зокрема, має найбільш розвинену у світі систему наднаціонального парламентського контролю. Його повноваження включають: затвердження складу Європейської комісії; можливість висловлення вотуму недовіри Комісії; контроль за виконанням бюджету ЄС; заслуховування звітів Комісії та Ради ЄС [7]. Пан-Африканський парламент контролює виконання рішень Африканського Союзу, аналізує відповідність держав принципам демократії та належного врядування. Хоча його рішення не є юридично обов'язковими, вони мають значний політичний вплив на систему виконавчих органів країн-членів об'єднання [9]. Парламентська асамблея Організації з питань безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) здійснює контроль за реалізацією державами безпекових та гуманітарних зобов'язань, проводить слухання та готує політичні рекомендації [10].

МПП, своєю чергою, відіграють ключову роль у розробці, закріпленні та поширенні демократичних стандартів на глобальному рівні. Ці стандарти охоплюють права людини, незалежність судів, свободу медіа, чесність виборів, участь громадян у політиці тощо. Як приклад, Міжпарламентський Союз розробляє глобальні стандарти парламентської демократії, включно з Декларацією про критерії демократичних виборів та рекомендаціями щодо функціонування парламентів [11].

Значну роль у зазначеному напрямі відіграє також ПАРЄ як міжнародна структура, що формує рекомендації щодо свободи слова, виборчих стандартів, реформ правосуддя, прав меншин. Рішення ПАРЄ, зокрема, стали базою для демократичних трансформацій у країнах Центральної та Східної Європи після 1990 року [12; 13]. На увагу в аспекті розробки та поширені демократичних стандартів заслуговує й практика Європейського парламенту, що вимагає від країн-кандидатів до ЄС відповідності критеріям демократії як важливої передумови інтеграційного процесу і формування загальноєвропейської ідентичності [14].

Важливо додати до вищевикладеного й значення наглядових повноважень МПІ, спрямованих на аналіз виконання рішень міжнародних судів, угод та політичних зобов'язань як системи залучення громадян до глобальних політичних процесів через парламентарів. Загальновизнану ролі в цьому відношенні відіграє ПАРЄ, яка реалізує нагляд за виконанням рішень Європейського суду з прав людини, проводячи спеціальні засідання та оцінюючи прогрес держав у зазначеному напрямі [13]. Активно виявляє себе наглядова функція й в діяльності Парламентської асамблеї НАТО, спрямована на реалізацію контролю щодо оборонних реформ та демократичного цивільного контролю над збройними силами в країнах-членах і партнерах [15]. Вагому роль відіграє також наглядова функція в діяльності тих парламентських інституцій, які орієнтовані на інтеграційні процеси в межах існуючих об'єднань. Зокрема, Латиноамериканський парламент (PARLATINO)¹ наглядає за імплементацією інтеграційних рішень у країнах Латинської Америки, оцінюючи відповідність політичних процесів регіональним стандартам демократії та надаючи відповідні рекомендації країнам у зазначеній сфері [16].

Демократичні принципи формують засади реалізації й такого надзвичайно вагомого формату реалізації представництва міжнародних парламентських інституцій як дипломатія. Сутність дипломатії МПІ полягає в організації політичного діалогу, контролі виконання міжнародних зобов'язань, просуванні демократичних цінностей, участі в конфліктному посередництві, здійсненні наглядової діяльності та формуванні міжнародної публічної думки. На відміну від традиційної міждержавної дипломатії, яка реалізується виконавчою владою, парламентська дипломатія відображає інтереси суспільства через діяльність виборних представників, політичних фракцій та національних парламентських делегацій. Саме представницька природа МПІ надає їхній дипломатії демократичну легітимність, відкритість та політичний плюралізм, дозволяючи створювати додаткові канали впливу на міжнародні процеси, не обмежені

¹ Латиноамериканський парламент (PARLATINO) є регіональною асамблеєю, що складається з представників 23 національних парламентів Латинської Америки та Карибського басейну

інструкціями урядів. Згідно з дослідженнями, міжнародні парламентські інституції дедалі частіше відіграють значну роль у міжнародних відносинах, демократизації та налагодженні міждержавного діалогу [17].

Дипломатія МПП реалізується через кілька ключових напрямів:

● **Представницький напрям:**

- відображення позицій національних парламентів і делегацій;
- формування парламентарного консенсусу з міжнародних питань.

● **Нормотворчий і рекомендаційний напрям:**

- прийняття резолюцій, рекомендацій, декларацій;
- участь у формуванні міжнародних стандартів (ПАРЄ, Європейський парламент, ПА ОБСЄ).

● **Моніторинговий і контрольний напрям:**

- спостереження за виборами (ПА ОБСЄ, ПАРЄ);
- моніторинг виконання міжнародних зобов'язань державами;
- оцінка стану демократії, прав людини, верховенства права.

● **Медійно-комунікаційний напрям:** публічна дипломатія через медіа, звіти, пресконференції, аналітичні документи.

● **Діалогово-миротворчий напрям:** сприяння міжпарламентському діалогу, зменшенню конфліктів, комунікації між ворогуючими сторонами. Приклади: діяльність ПА Ради Європи, ПА ОБСЄ, Міжпарламентський Союз (IPU) [12; 18].

Центральним актором парламентської дипломатії у сучасній Європі є Європейський парламент (ЄП), що має унікальні інституційні повноваження та значний вплив на зовнішню політику Європейського Союзу. Його дипломатична діяльність поєднує політичне представництво громадян ЄС із широким набором зовнішньополітичних інструментів [19].

По-перше, ЄП здійснює масштабну **нормативно-ціннісну дипломатію**, спрямовану на захист прав людини у світі. Суттєву роль в цьому напрямі відіграють Комітет із закордонних справ (AFET), а також підкомітет з прав людини (DROI), які формують ключові аналітичні доповіді, проводять слухання

та ініціюють резолюції щодо ситуацій із правами людини, політичних криз або порушень демократії.

По-друге, ЄП активно працює у сфері **посередництва та міжпарламентського діалогу**. Делегації ЄП у Спільних парламентських асоціаціях (наприклад, ЄС–Україна) виступають майданчиками для дискусії щодо імплементації угод, оцінки політичних реформ та вирішення конфліктних питань. ЄП також взаємодіє з країнами Африки, Карибського басейну та Тихого океану в межах Парламентської асамблеї АСР–EU, сприяючи міжрегіональній співпраці [20].

Третім важливим виміром є **контрольна та наглядова дипломатія**. ЄП має право схвалювати або блокувати міжнародні угоди ЄС, включно з торговельними. Завдяки цьому парламент виконує роль демократичного «фільтра» зовнішньої політики Союзу, впливаючи на зміст угод у сфері торгівлі, захисту персональних даних, енергетики та безпеки [19]. Крім того, ЄП контролює використання зовнішньополітичних бюджетних інструментів, що забезпечує політичну підзвітність діяльності Європейської комісії та Європейської служби зовнішніх дій.

Важливим напрямом є **виборча дипломатія**, у межах якої ЄП бере участь у міжнародних місіях спостереження за виборами, зокрема у співпраці з ПА ОБСЄ та ПАРЄ. Такі місії формують авторитетні оцінки стану виборчих процесів і зміцнюють міжнародні стандарти демократичних виборів [8].

Європейський парламент також активно реалізує **економічну та інтеграційну дипломатію**. Його роль у ратифікації міжнародних торговельних угод робить парламент ключовим актором у формуванні глобальної економічної політики ЄС. Через міжпарламентські делегації ЄП підтримує структурований діалог із державами Європи, Азії, Америки, Африки та Близького Сходу [21].

Нарешті, ЄП здійснює **публічну та комунікаційну дипломатію**, забезпечуючи високий рівень прозорості міжнародної політики. Онлайн-трансляції пленарних засідань, публічні звіти, відкриті слухання та доступність документів формують унікальний демократичний рівень міжнародної політики,

що поєднує представництво, контроль, діалог, моніторинг і комунікацію. ЄП став одним із найбільш впливових парламентських акторів у світовій політиці, забезпечуючи політичну легітимацію зовнішніх дій ЄС і формуючи нову модель парламентського впливу на міжнародні відносини.

Зазначене набуло особливого прояву в реалізації дипломатії ЄП щодо України, де Європейський парламент виступає в якості інституційного адвоката України, послідовно підтримуючи її суверенітет, територіальну цілісність та європейський інтеграційний курс. Ключовим інструментом дипломатії Європейського парламенту у цьому відношенні від початку агресії РФ у 2014 році стало ухвалення резолюцій, у яких парламент засуджував порушення міжнародного права та закликав інші інституції ЄС до активних дій.

Підтримка євроінтеграційного курсу стала в аспекті вищезазначеного в якості одного з провідних напрямів ЄП. Так, у вересні 2014р. Європейський парламент синхронно із Верховною Радою України ратифікував угоду про асоціацію, що стала платформою взаємодії сторін у сфері інтеграційних процесів ЄС. Європейський парламент системно наголошував на необхідності повної імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також на продовженні структурних реформ у сферах державного управління, антикорупційної політики та судової системи. У цьому сенсі Європарламент виконував функцію політичного каталізатора інтеграційних процесів, формуючи сприятливе політичне середовище для поглиблення відносин між Україною та ЄС [22].

Значущим виміром дипломатії Європейського парламенту щодо України на етапі 2014-2021 рр. став її вплив на демократичні процеси в Україні, зокрема, демократичний нагляд і захист прав людини. ЄП регулярно розглядав питання дотримання демократичних стандартів, підтримував громадянське суспільство та незалежні медіа, а також брав участь у міжнародному спостереженні за виборчими процесами. Як приклад, участь європарламентарів в якості членів офіційних делегацій спостерігачів за президентськими 2014, 2019 рр. і парламентськими 2014 і 2019 рр. виборами в Україні з метою підтвердження їх демократичності [23; 24; 25; 26]. Таким чином парламентська дипломатія ЄП

виконувала функцію демократичної легітимації політики ЄС щодо України, поєднуючи політичну підтримку з вимогами до якості демократичного врядування.

Додатковим напрямом у цьому відношенні стала підтримка інституційної спроможності парламенту та органів місцевого самоврядування в Україні. Політичною платформою розвитку міжпарламентських відносин ЄС і України став Меморандум про взаєморозуміння між Верховною Радою України та Європейським Парламентом про спільні рамки парламентської підтримки та підвищення інституційної спроможності, який визначив стратегічні перспективи розвитку взаємовідносин сторін [27]. Європарламент, зокрема, взяв активну участь в розробці «Доповіді та Дорожньої карти» щодо процесу парламентської реформи, яка розпочалась в 2016 році і була націлена на широкий спектр модернізаційних перетворень – забезпечення ефективного виконання конституційних функцій Верховної Ради України (законодавчої, контролюючої та представницької); підвищення якості українського парламентаризму; підвищення прозорості, передбачуваності, ефективності та відкритості процесу роботи Верховної Ради України [28]. Тоді ж ВРУ ухвалила відповідну постанову, у якій рекомендації місії Європейського Парламенту було визнано основою подальших змін [29].

Упродовж років обидва парламенти зосереджувалися на впровадженні «Доповіді та Дорожньої карти щодо внутрішньої реформи та нарощування потенціалу Верховної Ради України», що базується на Місії Європейського парламенту з оцінки потреб до Верховної Ради України. Так, визнаючи необхідність підтримати Україну на шляху до демократичних реформ і заради подолання суспільної роз'єднаності, Європейський парламент погодився надати посередництво та сприяти діалогу між основними політичними партіями у Верховній Раді України. Цей процес посередництва був зосереджений на досягненні консенсусу щодо інституційних реформ, висвітлених у «Доповіді та Дорожній карті», і набув форми нового інструменту посередництва Європейського парламенту, відомого як Діалог Жана Моне задля миру та

демократії.

Загалом, Діалог Жана Моне задля миру та демократії як інструмент парламентського посередництва та діалогу посилив здатність політичних лідерів України розвивати справжній міжпартійний діалог і будувати консенсус, необхідний для формування демократичної парламентської культури та довіри [30].

З часів першого Діалогу Жана Моне з Верховною Радою України у жовтні 2016 року до січня 2026 року відбулося дванадцять раундів діалогу, які стосувалися широкого кола питань від статусу та прав опозиції до реформ структури комітетів, а також електронного голосування. Діалог Жана Моне визначив зусилля Європейського парламенту щодо розробки далекосяжної програми нарощування потенціалу Верховної Ради та сприяння процесу інституційних реформ. Він також забезпечив платформу для лідерів фракцій задля пошуку консенсусу щодо пріоритетів національної політики [31].

Після російського широкомасштабного вторгнення в лютому 2022 р. Європейський Парламент (ЄП) відіграв активну роль у формуванні політичної та нормативної відповіді ЄС на агресію: засудження дій РФ, вимога жорстких санкцій, політична і символічна підтримка суверенітету України, посилення міжпарламентської співпраці з Верховною Радою, ініціативи щодо гуманітарної і фінансової допомоги, а також послідовна підтримка європейської перспективи, зокрема підтримка кандидатського статусу України.

Хронологічно, вже 1 березня 2022 ЄП прийняв резолюцію із засудженням російської агресії, закликом до санкцій, допомоги, реалізації європейської інтеграційної перспективи України [32].

23 червня 2022 р. Європейська Рада ЄС надала Україні статус кандидата – рішення, яке попередньо здобуло підтримку з боку ЄП [33].

Упродовж 2023-2025 рр. Європейський парламент здійснював постійну підтримку України через резолюції, візити делегацій, публічні виступи керівництва, лобіювання рішень Ради і Комісії ЄС щодо фінансових ресурсів та макрофінансової допомоги [34].

Так, Європейський Парламент став важливим чинником парламентської дипломатії щодо України після 24.02.2022: він забезпечив одностайний політичний фронт, активізував міжпарламентський діалог і підсилював політичні ініціативи ЄС. Попри те, що ЄП залишається, скоріше, радником і політичним каталізатором для практичної реалізації Європейського Союзу у дипломатичній сфері, де дії парламенту вимагають скоординованої дії з Радою, Комісією та державами-членами, саме він (парламент), як виразник і репрезентатор позиції громадян-членів Союзу, формує значною мірою концептуальну лінію поведінки ЄС на світовій арені. В цьому – специфіка дипломатії Європейського парламенту як представницького органу ЄС, що концентровано відображає потенціал у зазначеній сфері міжнародного парламентаризму.

Висновки

Загалом, представницькі функції міжнародних парламентських інституцій виявляють значну демократичну й нормативно-регулятивну спроможність впливу на світову політику, сприяючи залученню парламентського виміру до глобального управління та підвищенню його легітимності. Хоча ефективність представницьких функцій МПІ може стримуватися інституційними, правовими та політичними обмеженнями, передусім відсутністю обов'язкової юридичної сили рішень, що приймаються на їх рівні, та залежністю процесу реалізації відповідних рішень від волі держав, сутнісний зміст представництва залишається основоположним принципом стабільних демократій. Перспективою зростання представницьких функцій МПІ вважається як нормативно-правове розширення їхніх повноважень, так й інституційної координація з виконавчими органами, зміцнення зв'язку з громадянами держав-учасниць, залученими до функціонування міжнародного парламентаризму.

Список літератури

1. Богданова В. Міжпарламентське співробітництво Верховної Ради України: сучасні форми та їх вплив на державне управління. *Вісник Київського*

національного університету імені Тараса Шевченка. 2025. Том 21. № 1. С. 28-35.

2.Гребенюк Д.О. Становлення концепції наднаціонального парламентаризму в сучасному міжнародному праві. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023 Випуск 80. Частина 2. С. 278-283

3.Дудко І.Д. Міжнародний парламентаризм в інтерпретаціях західної політичної думки. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022. № 37. С. 172-177.

4. Камінська Н. В. Парламентська дипломатія як феномен сучасної політико-правової дійсності: проблеми концептуалізації та розвитку. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 3. С. 40-51.

5.Šabič Z. Building Democratic and Responsible Global Governance: The Role of International Parliamentary Institutions. *Parliamentary Affairs*. 2008. № 61 (2). P. 255-271. ULR: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1441785

6. PACE Quality Data Monitoring and Reporting Guidance. January, 2024. ULR: <https://www.cms.gov/files/document/pace-quality-monitoring-and-reporting-guidancejanuary-2024.pdf>

7.Costa O., Brack N. *How the EU Really Works: European Parliament and Democratic Governance*. Routledge, 2018. 344 p

8.OSCE PA. Election Observation. Documents. ULR: <https://www.oscepa.org/en/activities/election-observation>

9.Pan-African Parliament. Reports. ULR: <https://pap.au.int/en/documents/reports>

10.OSCE PA. Annual Reports. ULR: <https://www.osce.org/annual-reports>

11.Parliamentary oversight: A self-assessment toolkit. Draft October 12, 2018. ULR: https://www.ipu.org/sites/default/files/documents/toolkit-12-10-2018-e.pdf?utm_source=chatgpt.com

12.Правові аспекти діяльності Ради Європи : навчальний посібник / Лісова К. С., Фокін Я. Ф., Чернецька О. В., Яцишин Н. Г. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. 244 с.

13. Benoît-Rohmer F., Klebes H. Council of Europe law: Towards a pan-European legal area. Council of Europe Publishing, 2005. 248 p. ULR: <https://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/coelaweng.pdf>

14. Законодавство ЄС про вибори та зобов'язання України. IFES в Україні. травень 2023 року. ULR: <https://www.ifesukraine.org/wp-content/uploads/2024/01/zakonodavstvo-eu-pro-vybory-ta-zabovyazannia-ukrainy.pdf>

15. NATO Parliamentary Assembly. 022 Annual Session Committee Reports. ULR: <https://www.nato-pa.int/content/2022-annual-session-committee-reports>

16. Regulatory framework to consolidate parity democracy. ULR: <https://lac.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20Americas/Documentos/Publicaciones/Regulatory-Framework%20Parity%20Democracy.pdf>

17. About parliamentary diplomacy. Association of Accredited Public Policy Advocates to the European Union. ULR: https://www.aalep.eu/about-parliamentary-diplomacy?utm_source=chatgpt.com

18. About parliamentary diplomacy. Association of Accredited Public Policy Advocates to the European Union. ULR: https://www.aalep.eu/about-parliamentary-diplomacy?utm_source=chatgpt.com

19. Costa O., Dri C., Stavridis S. The European Parliament and its International Relations / Ed by S. Stavridis, D. Irrera. London: Routledge, 2015. 304 p.

20. Parliamentary Cooperation and Diplomacy in EU External Relations: An Essential Companion / Ed by K. Raube, M. Müftüler-Baç, J. Wouters. Cheltenham, UK; Northampton, MA : Edward Elgar Publishing, 2019. 544 p.

21. The European Parliament in EU external action. ULR: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/769564/EPRS_BRI\(2025\)769564_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/769564/EPRS_BRI(2025)769564_EN.pdf)

22. Parliamentary Diplomacy in European and Global Governance / Ed. by S. Stavridis, D. Jancic. Leiden: Brill / Nijhoff, 2017. 412 p.

23. Election observation delegation to the presidential elections in Ukraine (25 May 2014). Report by Göran FÄRM, Chair of the Delegation. ULR:

https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/212623/Election_report_Ukraine_25_May_2014_.pdf

24.Observation of the early parliamentary elections in Ukraine (26 October 2014). Election observation report. Doc. 13641. 17 November 2014. ULR: <https://pace.coe.int/en/files/21316/html>.

25.Observation of the presidential election in Ukraine (31 March and 21 April 2019). Election observation report. Doc. 14896. 23 May 2019. ULR: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=27698&lang=en>

26.Ukraine, Early Parliamentary Elections, 21 July 2019: ODIHR Election Observation Mission Final Report. Originally published 20 Nov 2019. ULR: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-early-parliamentary-elections-21-july-2019-odihr-election-observation-mission>

27.Меморандум про взаєморозуміння між Верховною Радою України та Європейським Парламентом про спільні рамки парламентської підтримки та підвищення інституційної спроможності. Документ n0002001-15, поточна редакція – Підписання від 03.07.2015. ULR:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002001-15#Text>

28.Доповідь та дорожня карта щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної ради України. Підготовлена Місією Європейського парламенту з оцінки потреб під головуванням Пета Кокса, Президента Європейського парламенту 2002-2004. Вересень 2015 – Лютий 2016. ULR: <https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20160301RES16508/20160301RES16508.pdf>

29.Про заходи з реалізації рекомендацій щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України : Постанова Верховної Ради України від 17 березня 2016 року № 1035-VIII. Документ 1035-VIII, чинний, поточна редакція – Прийняття від 17.03.2016. ULR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1035-19#Text>

30.Jean Monnet Dialogues. Global democracy support. European parliament.

ULR: <https://www.europarl.europa.eu/globaldemocracysupport/en/mediation-and-dialogue/jean-monnet-dialogues>

31.Євроінтеграція – ключова тема 12-го раунду Діалогів Жана Моне -Прес-служба Апарату Верховної Ради України. Опубліковано 25 січня 2026. ULR: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/270065.html>

32.European Parliament resolution of 1 March 2022 on the Russian aggression against Ukraine (2022/2564(RSP)). ULR: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj%3AJOC_2022_125_R_0002&utm_source=chatgpt.com

33. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations, 23 June 2022. ULR: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/european-council-conclusions-on-ukraine-the-membership-applications-of-ukraine-the-republic-of-moldova-and-georgia-western-balkans-and-external-relations-23-june-2022/?utm_source=chatgpt.com

34.How the EU is supporting Ukraine in 2025. ULR: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20250210STO26798/how-the-eu-is-supporting-ukraine-in-2025>

Abstract. *The article is dealing with the phenomenon of international parliamentarism in the system of modern interstate and supranational relations. It is argued that in contrast to the challenges of democracy as a trend of modern world development, international parliamentarism (as a system of representative organizations) contributes to the implementation of democratic trends at the national, regional and global levels.*

The article analyzes the representative resource of international parliamentary institutions (IPI) in terms of monitoring, parliamentary control, supervision of the activities of national governments; promotion of democratic standards. Special attention is paid to the manifestations of parliamentary diplomacy in the activities of the IPI, which – on the example, in particular, of the diplomacy of the European Parliament – proves the ability of the IPI to influence world processes. Despite the fact that the EP remains an adviser and political catalyst for the practical implementation of the European Union in the diplomatic sphere, it (the Parliament), as a representative of the position of the citizens of the Union, largely forms the conceptual line of the EU's behavior on the world stage, including support for democratic development trends, security interests and the policy of European integration of Ukraine.

Keywords: *international parliamentarism, representative resource, system of international relations*

UDC 340.15(510)'19/20':327(477)

TRUMP'S SECOND TERM: THE INTENSIFICATION OF AMERICAN–CHINESE RIVALRY AS A FACTOR IN THE TRANSFORMATION OF THE WORLD ORDER AND ITS IMPLICATIONS FOR UKRAINE

ДРУГА КАДЕНЦІЯ ТРАМПА: ПОСИЛЕННЯ АМЕРИКАНО-КИТАЙСЬКОГО СУПЕРНИЦТВА ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОГО ПОРЯДКУ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Nadiia Stenhach / Стеньгач Н.О.

PhD in History, assoc. prof., prof. of the dep. / к.і.н., доц., проф. каф.

ORCID: 0000-0001-7011-4263

Khmelnytskyi University of Management and Law Named after Leonid Yuzkov,

Khmelnytskyi, Heroiv Maidanu str. 8, 29013, Ukraine

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,

м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8, 29013, Україна

Abstract. The article examines the contemporary rivalry between the People's Republic of China (PRC) and the United States of America (USA) as a defining phenomenon of international politics in the twenty-first century, focusing on China's strategies aimed at achieving global leadership. Particular attention is paid to the economic, military, technological, and geopolitical dimensions of this competition. The study also analyses the implications of U.S.–China rivalry for Ukraine, a state undergoing profound transformations of its security environment as a result of Russia's aggression and the intensification of global strategic competition. Based on a comprehensive analysis of strategic documents, reports by leading analytical centres, monitoring data, and scholarly publications, the author demonstrates that China is pursuing a deliberate and multidimensional strategy to expand its global influence. In the economic sphere, the "dual circulation" strategy is designed to simultaneously strengthen the domestic market and expand external economic ties, positioning the PRC as a central actor in global value chains. Of particular importance is the Belt and Road Initiative (BRI), which represents not only an infrastructure and transportation project but also a tool for enhancing China's geo-economic influence in Asia, Africa, Europe, and Latin America. In the technological domain, China has made significant progress in critical sectors such as artificial intelligence, fifth-generation telecommunications networks, and energy technologies, thereby creating the foundations for competition with the United States for technological leadership. The military component of China's strategy includes the modernisation of its armed forces, the expansion of its nuclear capabilities, and the strengthening of power projection in the Indo-Pacific region. The article also explores the core elements of strategic competition between the United States and China. Despite China's rapid economic growth and increasing influence in global trade and technology, the United States continues to maintain an advantage in traditional elements of military power and in its extensive system of international alliances. The U.S. invests heavily in advanced defence technologies, sustains a global network of military and political partnerships — particularly through NATO and bilateral alliances — and seeks to build coalitions aimed at containing China in key strategic regions. At the same time, the author emphasises that contemporary U.S.–China rivalry cannot be characterised as a classical bipolar confrontation; rather, it exhibits features of an emerging multipolar order in which other regional actors gain importance, while competition increasingly shifts toward technological standards, digital governance, and global regulatory frameworks. A central focus of the article is the assessment of the implications of U.S.–China rivalry for Ukraine. The author identifies three key dimensions: security, economic, and civilisational. From

a security perspective, Ukraine remains highly dependent on the support of the United States and its allies in countering Russian aggression, making changes in the global balance of power critically important for its national security. Economically, intensified competition between the two great powers contributes to the fragmentation of global markets, the restructuring of value chains, and the rise of technological protectionism, potentially limiting Ukraine's opportunities for integration into global economic networks. In the civilisational dimension, the rivalry between liberal-democratic and authoritarian models of governance has direct consequences for Ukraine as a state that has chosen a path of European integration and democratic development. The article concludes that contemporary rivalry between the United States and China is not a short-term phenomenon but a long-term process that is reshaping the rules of international politics, economics, and security. Ukraine, given its geopolitical position and strategic orientation, must take these dynamics into account when formulating its foreign policy, defence strategies, and economic development priorities.

Keywords: global leadership, China's foreign policy, international security strategy, global order transformation, U.S.–China rivalry, Ukraine's national interests.

Introduction

The beginning of the twenty-first century was marked by profound changes in the structure of international relations, the central element of which was the intensification of rivalry between the United States of America and the People's Republic of China. Whereas following the end of the Cold War the United States long maintained its status as the sole global superpower, China's rapid economic growth, the modernisation of its armed forces, and its assertive foreign policy gave rise to a new centre of power in world politics.

China's aspiration to global leadership has a geopolitical and security dimension. Beijing consistently modernises its armed forces, expands its naval presence, and invests in space and cyber capabilities. China's actions in the South China Sea and around Taiwan are a source of particular concern for the international community. The study of Chinese strategy enables a better understanding of the potential risks of global destabilisation and possible conflict scenarios in the twenty-first century.

The relevance of this topic is further heightened by the crisis of international institutions. China is increasingly attempting to reform or bypass existing mechanisms of global governance, creating alternative formats of cooperation and financial instruments. This calls into question the effectiveness of the post-war system of international relations and compels scholars to analyse whether China's rise will contribute to stability or, on the contrary, deepen global contradictions.

For Ukraine, this issue is of particular relevance given Russia's aggression, the

strategic partnership with the United States, and China's complex, often contradictory position on the war in Ukraine. China's stance on international conflicts, principles of sovereignty, and the role of force in world politics influences the global response to aggression, sanctions regimes, and mechanisms of collective security. An understanding of the logic of Chinese policy makes it possible to better assess risks and opportunities in foreign policy and to formulate more considered strategic decisions.

Multidimensional competition between the United States of America and the People's Republic of China is increasingly interpreted in contemporary scholarship as a system-forming factor in the transformation of the global order. Analytical centres in Western countries emphasise that American–Chinese relations have transcended the boundaries of traditional interstate competition and simultaneously encompass economic, military-political, technological, and ideological dimensions. In particular, the report *U.S.–China Relations in 2024: Managing Competition without Conflict*, analysts at the Center for Strategic and International Studies (CSIS) underline that the strategic competition between Washington and Beijing is long-term in character and will define the architecture of international relations in the coming decades. [1] Similar conclusions are maintained by the U.S.–China Economic and Security Review Commission, which in its annual report to the U.S. Congress stresses that the PRC consistently combines economic expansion, technological development, and military modernisation with the aim of revising the existing global rules and reducing U.S. influence over key international institutions. The document emphasises that the Chinese strategy is not limited to regional ambitions but has a pronounced global dimension encompassing finance, trade, supply chains, and the security sphere. [2]

Analytical materials from leading Western media and research platforms also record structural changes in the international system, which is increasingly described as a transition from conditional unipolarity to a bipolar configuration with elements of multipolarity, in which the U.S. and the PRC function as the principal centres of power. [3, 4, 5] In this context, the question of global leadership is increasingly linked not to absolute macroeconomic indicators but to the capacity to shape the rules of the game in the global economy and politics, to determine the directions of technological

development, and to influence the institutional foundations of the international order. It is precisely this multidimensionality of the American–Chinese confrontation that conditions its central role in contemporary global transformations.

Aim of the study

The aim of this article is to clarify the role of Donald Trump's second term as a catalyst for the structural intensification of strategic competition between the United States and the PRC, to examine its influence on the evolution of the global security architecture, and to identify possible scenarios and challenges for Ukraine under the conditions of the new configuration of the world order.

Research methods

The methodological basis of the article is a comprehensive interdisciplinary approach combining the tools of international relations theory, geopolitics, and geoeconomics. The following methods were employed in the research: comparative analysis — for juxtaposing the capacities of the United States and the PRC in key spheres (economy, military power, technology); systems approach — for examining American–Chinese competition as an element of the transformation of the world order; analysis of analytical and strategic documents of Western and Ukrainian think tanks; and content analysis of publications from analytical centres and scholarly research.

The study is based on a broad spectrum of sources, including reports from international analytical centres (Center for Strategic and International Studies, Brookings Institution, U.S.–China Economic and Security Review Commission), Ukrainian research organisations (Ukrainian Institute of the Future, Association of Ukrainian–Chinese Cooperation), materials from international organisations, and scholarly works on international relations and geopolitics. This multidimensional approach makes it possible not only to describe the current state of the rivalry but also to identify potential scenarios for its development and specific challenges for Ukrainian state policy.

Scientific novelty

The scientific novelty of the research consists in: a comprehensive analysis of Donald Trump's second term as a distinct stage in the evolution of American–Chinese

rivalry, which differs from the preceding period through the institutionalisation of a policy of strategic containment of the PRC; substantiation of the thesis that the intensification of U.S.–China competition in 2025–2026 acquires a systemic character and transforms not only the regional balance of power but the very logic of the functioning of the world order — from a model of globalised interdependence to a model of fragmented geoeconomic competition; identification of specific risks and opportunities for Ukraine under conditions of "dual tension" — the simultaneous continuation of the war with Russia and the refocusing of U.S. strategic attention on the Indo-Pacific region; and systematisation of the latest approaches to assessing the role of middle powers in the structure of great-power rivalry through the lens of the Ukrainian case.

Literature review

Analysts at leading Western research centres emphasise that the contemporary world is in a period of transition from the liberal international order to a more fragmented system in which the United States and China function as key centres of power. According to assessments by CSIS and the Brookings Institution, the United States maintains an advantage in the military sphere and in its alliance system, while China consistently strengthens its positions in the economy and global production chains. [6] Experts note that the Chinese strategy is based on a combination of economic expansion, technological development, and the gradual transformation of international institutions, while the United States makes a stake on preserving alliances, controlling advanced technologies, and containing Chinese influence. [7; 8, 9]

Ukrainian scholars, including V. Koptika, O. Rohach, V. Omelchenko, V. Kiktenko, M. Simonov, and A. Amelin, have analysed various aspects of the U.S.–China confrontation, its impact on world trade, the economies of individual states, the geopolitical situation, and response strategies, which provided the theoretical foundation for further research in this field. As noted by expert of the Ukrainian Institute of the Future I. Kusa, contemporary rivalry encompasses not only economic competition but also technology, logistics, finance, global security, and ideological struggle — all of which directly affect Ukraine's strategic interests and its position in

global politics. [10]

Ukrainian academic journals and university research also examine U.S.–China rivalry as a defining factor of foreign policy shaping the international security architecture and economic trends. In particular, a comparative analysis of the foreign policies of the United States, China, and the European Union contains assessments of how these states compete for geopolitical influence in various regions of the world, including Ukraine. [11]

Results and discussion

The Strategic Vision of the Parties

The United States continues to regard itself as the pillar of the rules-based international order that took shape after the Cold War, focusing on freedom of navigation, economic transparency, security alliances, and standards of global governance. The U.S. National Security Strategy of 2025 (NSS) confirms that the United States must defend a fair, open, and stable international order against states seeking to change it in their favour. [12] In its national security strategy, the presidential administration notes that the world faces a key geopolitical competition that will define the future and that "the PRC is the most serious geopolitical challenge for America", the consequences of which will be most pronounced in the Indo-Pacific region and at the global level. [12] Thus, the focus of the current U.S. security strategy is directed at the "sole competitor" and primary security challenge — the PRC.

Contemporary PRC leadership, describing the world as being in a period of unprecedented upheaval, also emphasises in its programmatic documents the necessity of reforming the global governance system to reflect the changing balance of power. [13] This reveals a fundamental asymmetry in the definition of the legitimacy of the rules-based international order advocated by the United States and confirms that the competition between the two parties is not a temporary divergence but a long-term confrontation over systemic visions. In this context, strategic alignment between the United States and China is likely to remain minimal, primarily aimed at conflict avoidance and crisis management. [9]

China's New International Financial Institutions

In recent years, China has played a leading role in creating a new set of international economic institutions, including the New Development Bank, the BRICS Contingent Reserve Arrangement, the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) — an international financial organisation established in Beijing in June 2015 to implement infrastructure projects within the Belt and Road Initiative — the Silk Road Fund, and the Shanghai Cooperation Organisation. [14] Together they constitute a regional counterbalance to Western organisations such as the International Monetary Fund (IMF) and the World Bank, which have dominated the global financial order since the introduction of the Bretton Woods system after the Second World War.

China is perhaps only the third country in history, after Great Britain and the United States, to have the capacity to shape and manage a global system of finance and trade. Of course, in the near future China will not replace the U.S. dollar system; at most, it could stand on an equal footing. After the United States surpassed Great Britain as the world leader in industrial production capacity at the end of the nineteenth century, it took another fifty years and two world wars before it could dominate global finance. China recognises this reality and consistently promotes the AIIB and other organisations as complements, rather than competitors, to the World Bank and the Asian Development Bank (ADB). [15, pp. 46–47]

U.S. hegemony in the contemporary world derives from the enormous military power of the state. The United States accounts for forty per cent of global military spending, more than the next ten countries combined. Of course, an ever-growing military hegemony was not the sole source of U.S. financial dominance. Since the Second World War, private firms and government agencies in the United States have led the world in technological innovation not only in weapons production but also in the chemical industry, semiconductors, film and television, aviation, computers, finance, communications, and information technology. All these innovations have contributed to the global expansion of high value-added capital. The basis of the value of the U.S. dollar, beyond American military and political power, is thus the monopolistic innovative capacity of the United States in increasing the value-added of

capital. [16]

The Belt and Road Initiative and the American Response

From Washington's perspective, the Belt and Road Initiative reflects China's strategic transition from mere integration into the international system to actively transforming the world order. American policymakers have expressed concern that China's infrastructure projects may pave the way for the creation of military bases and surveillance infrastructure under the guise of economic development. This is particularly evident in the Indian Ocean region, where Chinese investment in port facilities raises questions about China's long-term military intentions. [17]

In response to the Belt and Road Initiative, the United States has sought to balance China's influence through initiatives such as the Indo-Pacific Strategy and the Blue Dot Network, aimed at promoting transparent, environmentally sustainable, and high-quality infrastructure projects. [17] However, these countermeasures have not yet matched the scale or reach of China's BRI, which has secured commitments from more than 140 countries and international organisations. Nevertheless, the United States continues to build up its military presence in the Indo-Pacific region, expressed both in the increase of military contingents and in the intensification of various strategic postures. One indication of the U.S. pivot towards Asia was the signing of the Trans-Pacific Partnership (TPP) trade agreement in 2016, which was intended to serve as a counterbalance to China in the East.

The “America First” Doctrine and Its Consequences

Donald Trump's slogan "America First" became the key ideological marker of his 2016 election campaign and signified the priority of national economic interests, security, and sovereignty over multilateral commitments. In foreign policy, this manifested itself in criticism of globalisation, scepticism towards international trade agreements and alliance formats, and the intention to revise the role of the United States in the system of international institutions. [18] Following his electoral victory, this doctrine determined the course towards withdrawal from the Trans-Pacific Partnership, the strengthening of protectionism, and a reorientation of foreign policy towards bilateral negotiations rather than multilateral mechanisms. [19]

In response, as early as January 2017, the PRC leadership began an energetic defence of free trade at the World Economic Forum in Davos, placing China's claims to a new global role at the forefront. A week later, the AIIB announced that twenty-five new members would join the China-led bank, including Canada. Xi then invited thirty heads of state to the Belt and Road Forum in Beijing, presenting the BRI as "Globalisation 2.0" — a more inclusive and equitable version guided by the East rather than the West. [20, p. 175]

However, by the end of 2017, a new foreign policy plan was beginning to emerge in Washington. In December 2017, the National Security Strategy formally designated China as a "strategic competitor" seeking to change the regional and global balance of power. The document envisaged the strengthening of export controls and restrictions on Chinese investment in high-technology sectors of the U.S. economy. [21]

The Trade War of 2018–2020 and Its Consequences

What followed was, in essence, a trade and tariff war, which became a turning point in the development of bilateral relations and attested to the transition from a model of "constructive engagement" to structural strategic rivalry. Although the conflict escalation began in 2018, its preconditions had been forming since China's accession to the World Trade Organisation in 2001, which ensured China's rapid integration into global value chains. [22, pp. 221–223]

Throughout the 2000s and 2010s, discontent was building in the United States over the character of the Chinese economic model, in particular the role of state subsidies, forced technology transfer policies, and restrictions on market access for foreign companies. The Section 301 investigation into intellectual property practices served as the institutional foundation for subsequent restrictive measures. Legal analysis of this mechanism indicates that it was used not only as a tool of trade pressure but also as a means of strategically containing China's technological development. [23, pp. 132–135]

The formal beginning of the trade war is considered to be 23 March 2018, when the presidential memorandum directed against "China's economic aggression" came into force. [24] During 2018–2019, increased tariffs covered Chinese imports valued

at more than 360 billion dollars, to which Beijing responded with symmetrical measures. [23, pp. 135–138] Empirical studies show that the majority of the tariff burden was passed on to American importers and consumers. In particular, American economists demonstrate that nearly the full tariff burden was reflected in rising domestic prices, while Chinese exporters barely reduced their export prices. [25, pp. 205–207]

Thus, the economic effect of the tariffs proved more complex than anticipated by political arguments. Despite the stated aim of reducing the trade deficit, the overall macroeconomic results were limited, while the costs for consumers and businesses were tangible. The second strategic dimension of the trade war was the technological rivalry. Washington's particular concern was aroused by the Chinese industrial strategy "Made in China 2025", aimed at achieving global leadership in robotics, telecommunications, artificial intelligence, and semiconductor production. From the perspective of political economy, the conflict increasingly transformed from a tariff into a technological one, involving export controls, investment restrictions, and the placement of Chinese companies on the Entity List. [23, pp. 162–168]

The third dimension was the transformation of global value chains. Research shows that the trade war caused a partial shift of production from China to third countries, in particular Vietnam, Mexico, and other South-East Asian economies. [26, pp. 13–14] At the same time, analysts consider that global production redistributions were fragmentary and did not lead to a full "decoupling" of the U.S. and Chinese economies. It is more appropriate to speak of a partial reconfiguration of supply chains than of a full-scale decoupling strategy. [27, p. 10]

In January 2020, the parties signed the so-called "Phase One Agreement", which envisaged an increase in Chinese purchases of American goods and certain commitments in the field of intellectual property. [28, pp. 812–815] However, studies reveal a limited level of compliance with the commitments and the asymmetric character of the agreement, which bore the hallmarks of "managed trade". [28, pp. 816–817] Structural questions of state subsidisation and industrial policy remained unresolved. Thus, the trade war of 2018–2020 was not merely an economic conflict

over tariffs but a manifestation of a deeper strategic rivalry for technological and geopolitical leadership. Statistical indicators show that the short-term economic costs for the United States were tangible, while the long-term results in the sphere of structural containment of China remain debatable. [22, pp. 231–233]

The conflict laid the foundations for a new paradigm of American–Chinese relations, within which economic interdependence is increasingly combined with a policy of strategic restriction.

The Biden Period and Continuity of Policy

During Joe Biden's presidency, American–Chinese relations were predominantly characterised by "strategic competition" but with an aspiration to establish "guardrails" to avoid uncontrolled escalation. [29] The United States preserved most of the Trump-era tariffs and in 2024 completed their Section 301 review, announcing further adjustments/tightening concerning certain categories of Chinese imports. [29] In parallel, Washington intensified technological containment: export controls and restrictions on the PRC's access to critical technologies were supplemented by a programme controlling certain American outbound investments in sensitive sectors (semiconductors, quantum technologies, AI). [31]

U.S. policy in the eastern direction also became more active. In September 2021, the United States, Australia, and the United Kingdom formed the AUKUS partnership, within the framework of which military and military-technical cooperation is planned, which, in the opinion of the leaders of the participating countries, will serve the interests of promoting peace and stability in the Indo-Pacific region. [30] At the same time, on the diplomatic track, following the Biden–Xi summit in November 2023, the parties agreed to restore military communication channels and certain formats of cooperation (in particular, on fentanyl precursors and AI risks), although "nodal" issues such as Taiwan remained a source of tension. [32]

Trump 2.0: New Configuration of Rivalry

In journalistic and academic writing, the designation "Trump 2.0" has become established as a convenient label, but it is important to note that in 2025–2026 this term is used not only as a chronological marker but as an explanatory frame highlighting the

likely "reassembly" of U.S. state policy in the direction of harder transactionalism, tariff pressure, economic security, and technological containment of the PRC. [33; 34] Brookings analysts draw attention to the fact that even in Chinese expert circles, "Trump 2.0" is read as a scenario of heightened risks: expectations are predominantly pessimistic, but a line of "transactional deal" is also present, which simultaneously does not guarantee stability. "Trump 2.0" is effectively linked to the choice of trajectories in bilateral relations — from "soft landing" to "hard break" or "mutual build-up of isolation" (insulation) without trust. [35]

Thus, in 2025–2026, "Trump 2.0" in the U.S.–PRC context means: not simply "Trump is president again" but "a different configuration of pressure instruments and priorities", where competition becomes the "default" policy and cooperation becomes an exception associated with risk management. In research and investment-analytical reviews, "Trump 2.0" is also associated with higher stakes in tariff policy towards the PRC and a broader "shock" for global trade and supply chains. This is visible even in market interpretations, where "Trump 2.0" is directly embedded in U.S.–China decoupling scenarios as a driver of redistribution of gains or risks for third countries. [36]

Trump began his second term by renewing the trade war he had initiated during his first, at one point increasing tariffs on China to 140 per cent. [37] When his escalation did not lead to Chinese capitulation but instead provoked Chinese countermeasures, Trump changed course. In the second half of 2025, Trump expressed respect for China, announced the beginning of an era of the "G2", and removed some of the sharpest arguments concerning Beijing's irritation with the American approach to these relations. Trump and Xi sealed this shift by agreeing to a one-year trade-war truce at their meeting on 30 October 2025 in Busan, South Korea. [37]

American export controls over semiconductors and high-end technologies are no longer regarded as inherent national security requirements. The Trump administration now uses them as a potential incentive in deals to engage China on concessions regarding Trump's trade priorities. [38] Throughout 2025, Trump made almost no comment, if any, on human rights, Xinjiang, Tibet, or Hong Kong. Similarly, regarding

Taiwan, Trump adjusted the American approach to accommodate Beijing's sensitive concerns. Even when Trump approved an 11-billion-dollar arms sale to Taiwan in January 2026, he also made clear that he respects the significance China attaches to Taiwan. [35]

However, at the World Economic Forum (20 January 2026), China sharply criticised the tariffs imposed by the United States, declaring that "a trade war has no winners" and called for open cooperation. This is a signal from Beijing that economic confrontation may be partially smoothed by diplomacy, but rivalry remains acute. [39] At the same time, China advantageously exploits the U.S. position when some American allies (for example, Canada) conclude new trade agreements with Beijing, which attests to a certain reformatting of global trade chains and a weakening of the U.S.'s monopoly position. [40]

Congressional members and analysts in the United States therefore contend that 2026 may become the most acute phase of the confrontation in recent decades if tensions over tariffs, technology, and geopolitics do not ease. [41] Already in January 2026, CSIS formulated a thesis indicative of "Trump 2.0": the "America First" technology stack cannot be built "America alone" — that is, even under a harder line towards the PRC, the United States needs partnerships, standards, investment and regulatory alignment; otherwise technological containment will be incomplete. This is important because in the U.S.–China context, "Trump 2.0" is often interpreted as a combination of the unilateralism of rhetoric and the coalitional character of practice (especially in critical technologies). [42]

The Technological Dimension of Rivalry

The United States' chief competitor in the technological race, China, has an entirely different approach to technology. Through such instruments as the National Intelligence Law, Beijing exercises control over its technology sector, granting itself unlimited access to the data of its citizens and of any companies or consumers whose data Chinese firms can access. Its intelligence service aggressively collects enormous volumes of data and recklessly intrudes into critical infrastructure networks worldwide. [43, p. 11] Advances in artificial intelligence and quantum computing will only

enhance China's capacity to collect, decrypt, and analyse data that it gathers globally. American experts warn that this is not only an existential threat to U.S. national security, economic prosperity, and political influence worldwide but also endangers American values and way of life. [43, pp. 17–18]

China's strategy for building 5G cellular infrastructure has also proved successful. The Chinese government made substantial investments to support its domestic champions, Huawei and ZTE, so that they could compete in markets worldwide. [44, pp. 34–35] By restricting competition in China, Beijing granted these two companies an enormous market with dependency — China has more than four times as many mobile subscribers as the United States — which enabled China's champions to scale and subsidise their offerings in overseas markets. According to industry sources, Huawei is the leading supplier of telecommunications equipment in the world, even excluding the Chinese market, despite an active and persistent U.S. campaign to raise awareness of the security risks posed by Chinese suppliers. [44, p. 37]

As the new U.S. National Security Strategy of 2025 envisages, consistent and persistent support for American companies will be an important and useful part of the programme. But to ensure victory over China's technological champions, the administration must provide concrete support through export financing and foreign assistance. [12]

In publications of 2025–2026, the technological dimension is frequently called the "centre of gravity" of the rivalry. CSIS in 2025 analyses the limits of the effectiveness of chip export restrictions as an instrument of the "China challenge", emphasising that technology control requires a broader strategy and coordination with allies. [45] The U.S. government and its allies are gradually tightening controls over the export of semiconductor technologies, devices, and equipment to China, attempting to preserve U.S. leadership in this critically important sector. China has responded with determined efforts to stimulate domestic innovation capacity in the chip sector and to eliminate dependence on foreign sources. [46]

The outcome of the race for chip innovation will determine which country leads in the development and application of artificial intelligence, which will have significant

strategic and economic consequences for security. Until recently, the Chinese government concentrated the bulk of its resources on supporting the microchip production sector, assuming continued access to Western technologies. [46] To counter current U.S. policy, it is now allocating enormous resources to advancing domestic semiconductor research. China has already achieved significant progress and publishes twice as many research papers on chip design and production as the United States. [47]

These efforts are bound to grow, as China views this competition as a struggle for national dominance, while the United States debates whether its companies deserve support in the global "market" for advanced semiconductor design and production. Indicative is the decision of the Trump administration to introduce a 25 per cent tariff on certain high-performance AI chips (under a national-security justification in the logic of Section 232). [48] But it quickly becomes evident that Chinese firms do not necessarily need access to the most advanced Western technologies to achieve comparable competencies in the chip sphere through new research or simply "workarounds". The latter may not be as efficient — or as profitable — but they will allow the creation of competitive products capable of satisfying China's needs, simultaneously capturing market share and the revenue that this implies, to finance further investment. [49]

China is responding to U.S. and allied export controls with nationwide efforts aimed at making China independent from Western semiconductor technology. Chinese engineers are currently introducing new approaches to chip design and manufacturing, which in some cases may well lead to breakthroughs that will both surprise and potentially destabilise the American and adjacent chip industries. The world was surprised in January 2025 when the little-known Chinese start-up DeepSeek presented an open-source research model R1, which approximately matches the capabilities of advanced models from Google, OpenAI, Meta Platforms, and Anthropic, raising investor concerns about the billions of dollars that American tech giants have invested in AI development. This caused a brief but sharp sell-off of shares in the technology sector. The DeepSeek episode raised fundamental questions: does technological superiority automatically translate into AI supremacy? Can resource-constrained

competitors achieve comparable results through efficiency rather than raw compute? And, most crucially for the geopolitical rivalry: what does this mean for export control strategies premised on access restriction?

Rare Earth Materials and Critical Minerals

A separate dimension of U.S.–China rivalry that significantly intensified in 2025–2026 is the struggle for access to rare earth elements and critical minerals. China controls the production or processing of the majority of minerals critical to the defence industry, energy transition, and advanced technologies. [50] In 2025, Beijing introduced export restrictions on rare earth elements and magnets, directly affecting the global defence industry and automotive manufacturing. [51] Goldman Sachs flagged a significant risk of disruption to the supply of rare earths and key minerals, which could affect everything from electric vehicles to military drones. [49]

The Trump administration responded with a series of measures: in February 2026, Trump announced the creation of a critical mineral strategic reserve, proposed the establishment of a "critical minerals club" of like-minded democracies aimed at countering China's monopoly in this sphere, and successfully attracted some 30 countries to this initiative. [54; 55; 56] The U.S. Secretary of State Marco Rubio and Vice President JD Vance personally participated in the opening of the Critical Minerals Ministerial, emphasising the strategic importance of this direction. [57] Beijing sharply criticised the U.S. initiative, calling it discriminatory and contrary to principles of free trade. [58]

This struggle for critical minerals directly concerns Ukraine: the minerals deal signed in May 2025 between Ukraine and the United States provides for American access to Ukrainian critical minerals in exchange for continued military and financial support. [89; 90; 91; 92] Thus, Ukraine found itself at the intersection of the great powers' competition for resources, which both creates risks and opens opportunities for long-term partnership with the West.

The Military and Nuclear Dimensions

The military dimension of U.S.–China rivalry has also intensified significantly. Concerns are growing over China's military build-up and modernisation, including its

nuclear programme. In February 2026, the United States accused China of conducting covert nuclear tests, which Beijing denied. [64] In this context, U.S. Secretary of State Marco Rubio announced the beginning of a new era of nuclear arms control, making clear that the United States intends to attract China to a new multilateral arms control treaty. [67]

Taiwan remains one of the most explosive points of U.S.–China tension. In 2026, important signals emerged in this direction: Taiwan announced plans to lead a "democratic" high-technology supply chain with the participation of the United States [59]; the United States called Taiwan a "vital partner" following high-level technology and AI discussions [60]; Taiwan joined forces with the U.S. company Kratos to build attack drones to counter China [63]; and the extension of arms deals between the United States and Taiwan was discussed. [62] European researchers also call on Europe to help deter China in the context of the Taiwan issue. [61] At the same time, China's military purges have raised questions about Beijing's decision-making processes and the stability of its command structure in crisis situations. [70]

The Geopolitical Dimension: Munich Security Conference 2026

The Munich Security Conference of February 2026 became a significant marker of changes in the global security architecture. The Munich Security Report 2026, titled "Under Destruction", warned that the existing world order is in a state of active dismantlement. [3; 4] The Konrad-Adenauer-Stiftung analysis characterises Munich 2026 as a stage for Beijing, underscoring China's growing ambitions on the European diplomatic arena. [5]

U.S. Secretary of State Marco Rubio's speech at the conference became a turning point: he emphasised the historical significance of the transatlantic alliance and the need for a united Western response to geopolitical challenges. [80] Chinese Minister of Foreign Affairs Wang Yi, in turn, positioned China as an alternative centre of global governance, calling for multilateralism and a multipolar world order. [81] European experts, analysing the speeches of the American and Chinese sides in Munich, concluded that Europe is facing a new historical challenge: a choice of strategic partners and positioning between the two global poles. [72; 75; 79]

At the same time, Trumpian foreign policy continues to be characterised by significant internal divisions. European Council on Foreign Relations analyst M. Ruge points to factional contradictions within the Trump administration, which creates unpredictability in foreign policy. [86] The analysis of Chinese experts' perceptions of Trump also attests to Beijing's dual reading of the situation: combining fear of transactional «deals» and hope for reduced pressure in certain areas. [87]

Implications for Ukraine

Ukraine occupies a unique position in the context of U.S.–China rivalry. The ongoing Russian armed aggression, strategic dependence on Western support, and the need to attract investments and technologies make Ukraine extremely sensitive to transformations in the global balance of power.

The Security Dimension

Ukraine's security directly depends on the level of U.S. involvement in European security. The intensification of American–Chinese rivalry creates a "dual tension" effect: on the one hand, the United States reaffirms its commitment to the European security architecture; on the other, a gradual refocusing of strategic attention towards the Indo-Pacific region is taking place. The Munich Security Conference 2026 became a significant signal for European states: Europe is confronted with the necessity of increasing its own defence capacity. [78; 79]

Russia's war against Ukraine is viewed in Washington partly through the prism of great-power competition: Kyiv's resistance is presented as resistance to the authoritarian revanchism that is systemic for both Russia and, in certain respects, China. [95] Against the backdrop of the Busan agreement between Trump and Xi and the softening of the U.S. position on a number of fronts (Taiwan, human rights in China), questions arise about the stability and consistency of American support for Ukraine. The key challenge for Ukraine is to ensure that its security interests do not become a "bargaining chip" in U.S.–China bilateral negotiations.

The NATO Washington Summit Declaration of 2024 confirmed Western allies' commitments to support Ukraine's movement towards NATO membership, but left open questions about the timeline and conditions. [98] U.S. strategic documents of

2025 continue to regard Russia's aggression against Ukraine as a threat to the rules-based international order, which creates a basis for sustained support but does not rule out scenarios of "managed" settlement on terms not fully corresponding to Ukrainian interests.

The Economic Dimension

The intensification of geoeconomic competition between the United States and China is leading to the fragmentation of global markets and the restructuring of supply chains, which creates both risks and opportunities for Ukraine. [71] On the one hand, technological protectionism and the rise of tariff barriers may restrict Ukraine's opportunities for integration into global economic networks, particularly in the context of reconstruction. On the other hand, Western initiatives to reduce dependence on Chinese supply chains — particularly in critical technologies and rare earth materials — open niches for the Ukrainian economy.

The minerals deal between Ukraine and the United States, signed in May 2025, is the most concrete embodiment of this dynamic. The agreement provides for American access to Ukrainian critical minerals in exchange for continued financial and security support, and also includes provisions for the creation of a joint reconstruction investment fund. [89; 90; 91; 92] This deal positions Ukraine as a strategically important partner for Washington in the context of the competition with Beijing for control over critical resources.

At the same time, Western geoeconomic fragmentation entails risks of higher prices for imported technologies and equipment necessary for the reconstruction and modernisation of Ukraine's infrastructure. European economic security policy is also undergoing significant transformations — from strategy to doctrine, as Bruegel analysts put it — which directly affects Ukraine's European integration prospects. [96]

The Civilisational Dimension

The ideological dimension of American–Chinese rivalry — the confrontation between liberal democracy and authoritarian governance models — has direct consequences for Ukraine as a state that has chosen the path of European integration. China's failure to condemn Russia's aggression, its provision of economic and,

partially, military support to Russia, and its promotion of alternative norms of international law consistent with its own authoritarian model create additional challenges for Ukraine in the international arena.

The ECFR report on how Trump is "making China great again" [72; 75] raises a crucial question for Ukraine: does the weakening of the liberal world order, to which the United States itself contributes, create favourable conditions for the consolidation of an authoritarian axis of Russia–China? The answer to this question directly determines the civilisational space in which Ukraine will have to exist and develop after the end of active hostilities. China's position was formulated most directly in a report by the South China Morning Post: Beijing told the EU that it cannot afford a Russian defeat in Ukraine. [88] This creates a situation in which China simultaneously claims a "peace mediator" role while de facto supporting the party that challenges the European security order.

Nevertheless, China's contradictory position also contains elements of opportunity for Ukraine. Certain ECFR reports point to an understanding within Chinese expert circles of the risks of too close an identification with Russian aggression. The Ukrainian side should actively use this contradictory position to promote its own narrative in Chinese public and expert discourse, forming an alternative representation of Chinese interests in a post-war European order.

Conclusions

Contemporary American–Chinese rivalry is not a short-term conjunctural conflict but a systemic, long-term process transforming the architecture of international relations, the global economy, and the security system. The second term of Donald Trump has become a catalyst for the institutionalisation and intensification of this rivalry, bringing qualitative changes to the configuration of the confrontation.

First, the Trump administration has simultaneously applied several dimensions of pressure on China: tariffs, export controls in the technological sphere, competition for critical minerals, and a diplomatic-informational confrontation. At the same time, the Busan agreement between Trump and Xi attests to the possibility of tactical trade-offs without resolving strategic contradictions.

Second, the rivalry is acquiring an increasingly systemic character: competition is shifting from the trade sphere to the technological, institutional, and normative domains. The struggle for artificial intelligence, semiconductors, rare earth elements, and the standards of digital governance is becoming the real "centre of gravity" of the confrontation, determining not only economic but also military-strategic superiority.

Third, the restructuring of the global order that is under way — from the liberal model of globalised interdependence to a fragmented model of geoeconomic competition — creates principally new challenges for middle and small states. Ukraine finds itself at the intersection of several key lines of tension: the war with Russia, strategic dependence on Western support, and the need to adapt to the transforming architecture of the global economy.

Fourth, for Ukraine the implications of American–Chinese rivalry are multidimensional. In the security sphere, stability of U.S. support for countering Russian aggression critically depends on the dynamics of Washington's global strategic priorities. In the economic sphere, Western geoeconomic fragmentation creates both niches for Ukrainian exports and new barriers. In the civilisational dimension, the outcome of the rivalry between liberal-democratic and authoritarian governance models will determine the fundamental conditions of Ukraine's long-term existence and development.

The practical implication for Ukraine's state policy is the need to develop a multidimensional adaptation strategy that combines: deepening integration into Western security and economic structures; active participation in initiatives of critical minerals and technological supply chains; a proactive diplomatic approach towards China aimed at minimising Beijing's support for the Russian side; and utilisation of the opportunities provided by great-power rivalry for strengthening Ukraine's position as a strategically important partner for the West.

The perspectives for further research are related to a detailed study of individual dimensions of U.S.–China rivalry and their implications for Ukraine, empirical analysis of the effectiveness of adaptation strategies, and an assessment of long-term scenarios for the development of the global order in the context of the ongoing

Russian–Ukrainian war.

References

1. CSIS. (2024). U.S.-China relations in 2024: Managing competition without conflict. Center for Strategic and International Studies. <https://www.csis.org/analysis/us-china-relations-2024-managing-competition-without-conflict>
2. U.S.-China Economic and Security Review Commission. (2023). U.S.-China bilateral and China's external economic and trade relations. https://www.uscc.gov/sites/default/files/2023-11/Chapter_1_Section_1--U.S.-China_Bilateral_and_Chinas_External_Economic_and_Trade_Relations.pdf
3. Wintour P. (2026, February 9). Europe's 'painful' realisation it must be bolder with US set out in security report / European Union URL: <https://www.theguardian.com/world/2026/feb/09/europe-us-munich-security-conference-report>
4. Orlyk V. (2026, February 17). Results of the Munich Security Conference 2026 / National Institute for Strategic Studies URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/pidsumky-myunkhenskoyi-konferentsiyi-z-bezpeky-2026>
5. Knörich, T., & Fuhrmann, J. (2026, February 9). Munich as a stage for Beijing? China ahead of the Munich Security Conference 2026. Konrad-Adenauer-Stiftung. <https://www.kas.de/en/country-reports/detail/-/content/munich-as-a-stage-for-beijing>
6. Hass, R. (2026, January 26). Three potential pathways for US-China relations under Trump. Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/articles/three-potential-pathways-for-us-china-relations-under-trump/>
7. Lang, S. (2026, January 15). An "America First" tech stack cannot be America alone. CSIS. <https://www.csis.org/analysis/america-first-tech-stack-cannot-be-america-alone>
8. Shivakumar, S., Wessner, C., & Howell, T. (2025, April 14). The limits of chip export controls in meeting the China challenge. CSIS.

<https://www.csis.org/analysis/limits-chip-export-controls-meeting-china-challenge>

9. Hien, P. Q. (2025, December 17). U.S.–China relations as seen through 2025 security documents. *Modern Diplomacy*. <https://moderndiplomacy.eu/2025/12/17/u-s-china-relations-as-seen-through-2025-security-documents/>

10. Kusa, I. (2022, March 15). Viyna v Ukraini ta interesy Kytaiu [War in Ukraine and China's interests]. UNIAN. [in Ukrainian] <https://www.unian.ua/politics/viyna-v-ukrajini-ta-interesi-kitayu-novini-ukrajina-11745268.html>

11. Malika, A. (2025). Suchasni tendentsii zovnishnoi polityky providnykh derzhav [Current trends in the foreign policy of leading states]. *Mizhnarodni ta politychni doslidzhennia*, 4(10), 26–35. [in Ukrainian] [https://doi.org/10.26642/sas-2025-4\(10\)-26-35](https://doi.org/10.26642/sas-2025-4(10)-26-35)

12. The White House. (2025). National security strategy. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf>

13. DigiChina. (2017). China's new generation artificial intelligence development plan. Stanford University. <https://digichina.stanford.edu/work/full-translation-chinas-new-generation-artificial-intelligence-development-plan-2017/>

14. Zhang, X., & Shaw, G. (2023). 'Becoming' a global leader: China's evolving official media discourse in Xi's New Era. *Global Media and China*, 19(3). <https://doi.org/10.1177/17427665231209617>

15. Miller, T. (2017). China's Asian dream: Empire building along the New Silk Road. Zed Books. <https://archive.org/details/chinasasiandream0000mill>

16. Wong, E., Chi, L., & Tiejun, W. (2017). One Belt, One Road: China's strategy for a new global financial order. *Monthly Review*, 68(8). <https://monthlyreview.org/articles/one-belt-one-road-2>

17. Anargyrou, A. (2025, October 21). China's Belt and Road Initiative: Geopolitical implications and strategic evolution in a multipolar world. KEDISA. <https://kedisa.gr/en/chinas-belt-and-road-initiative-geopolitical-implications-and-strategic-evolution-in-a-multipolar-world/>

18. Thompson, J. (2017). Trump's America First: What it means for U.S. foreign

policy. American Affairs, 1(2).

19. Patrick, S. M. (2017, December 19). Trump's National Security Strategy: Sovereignty on steroids. Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/articles/trumps-national-security-strategy-sovereignty-steroids>

20. Miller, T. (2017). China's Asian dream. Zed Books. <https://archive.org/details/chinasasiandream0000mill>

21. The White House. (2017). National security strategy. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>

22. Chan, T., Kopiika, V., & Rohach, O. (Eds.). (2022). Hlobalizatsiia ta ekonomichne zrostannia Kytaiu [Globalization and economic growth of China]. VPTs «Kyivskyi universytet». [in Ukrainian] <https://obor.chuhai.edu.hk/wp-content/uploads/2022/12/Globalization-and-Economic-Growth-of-China.-Book..pdf>

23. Sykes, A. (2021). The law and economics of "forced" technology transfer. Journal of Legal Analysis, 13(1), 127–171. <https://watermark02.silverchair.com/laaa007.pdf>

24. Executive Office of the President. (2018). Findings of the Section 301 investigation. USTR. https://www.iberchina.org/files/2018/ustr_china_summary.pdf

25. Amity, M., Redding, S., & Weinstein, D. (2019). The impact of the 2018 tariffs on prices and welfare. Journal of Economic Perspectives, 33(4), 187–210. <https://doi.org/10.1257/jep.33.4.187>

26. Mao, H., & Holger, G. (2019). Friends like this: The impact of the US–China trade war on global value chains. KCG Working Paper No. 17. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/201399/1/1670022242.pdf>

27. Minghao, L., Balistreri, E., & Zhang, W. (n.d.). The 2018 trade war: Data and nascent general equilibrium analysis. Iowa State University Working Paper.

28. Bown, C. (2021). The US–China trade war and Phase One agreement. Journal of Policy Modeling, 43(4), 805–843. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0161893821000363>

29. USTR. (2024, September 13). USTR finalizes action on China tariffs

following statutory four-year review. <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/press-releases/2024/september/ustr-finalizes-action-china-tariffs-following-statutory-four-year-review>

30. Council on Foreign Relations. (2025). U.S.-China relations. <https://www.cfr.org/timelines/us-china-relations>

31. U.S. Department of the Treasury. (2023). Outbound investment security program. <https://home.treasury.gov/policy-issues/international/outbound-investment-program>

32. Atlantic Council. (2023, November 15). Experts react: What did Biden and Xi's 'candid' meeting accomplish? <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/experts-react-what-did-biden-and-xis-candid-meeting-accomplish>

33. Smith, D. (2025, January 19). 'Everything, everywhere, all at once': What will Trump 2.0 unleash? The Guardian. <https://www.theguardian.com/us-news/ng-interactive/2025/jan/19/trump-white-house-presidency>

34. Shalal, A. (2025, February 5). Trump 2.0 marks 'quantum leap' on trade from first term, Navarro says. Reuters. <https://www.reuters.com/world/us/trump-20-marks-quantum-leap-trade-first-term-navarro-says-2025-02-04>

35. Tao, X. (2025, January 23). What do Chinese analysts expect for China-US relations under Trump 2.0? Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/articles/what-do-chinese-analysts-expect-for-china-us-relations-under-trump-2-0>

36. Gilhooly, R., & Addy, T. (2024, November 15). What Trump 2.0 could mean for emerging markets. Aberdeen Investments. <https://www.aberdeeninvestments.com/en-us/investor/insights-and-research/what-trump-2-0-could-mean-for-emerging-markets>

37. Sydorenko, V. (2025, February 14). Protystoiannia 2.0 – kudy rukhaiutsia vidnosyny Kytau zi SShA [Confrontation 2.0]. Ukrinform. [in Ukrainian] <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3959882-protistoanna-20-kudi-ruhautsa-vidnosini-kitau-zi-ssa.html>

38. John, M. (2026, January 30). World discovers it can hedge US trade risk.

Reuters. <https://www.reuters.com/business/world-discovers-it-can-hedge-us-trade-risk-2026-01-29>

39. Times of India. (2026, January 20). 'No winners': China criticises US tariffs at World Economic Forum. <https://timesofindia.indiatimes.com/business/international-business/no-winners-china-criticises-us-tariffs-at-world-economic-forum-promises-wider-opening-of-economy/articleshow/126797531.cms>

40. Rubin, A. (2026, January 16). As Trump alienates allies, China capitalizes. Axios. <https://www.axios.com/2026/01/16/canada-china-us-trade-relations>

41. Ozturk, I. (2025, December 29). SShA hotuiutsia do naivazhchoho roku u vidnosynakh iz Pekinym [The US prepares for the hardest year in relations with Beijing]. Hlavkom. [in Ukrainian] <https://glavcom.ua/world/world-politics/konhresmeni-u-ssha-prohnozujut-rizke-pohirshennja-vidnosin-iz-kitajem-u-2026-rotsi-1095351.html>

42. Lang, S. (2026, January 15). An "America First" tech stack cannot be America alone. CSIS. <https://www.csis.org/analysis/america-first-tech-stack-cannot-be-america-alone>

43. Harrell, P. E. (2025). Managing the risks of China's access to U.S. data and control of software and connected technology. Carnegie Endowment for International Peace. https://carnegie-production-assets.s3.amazonaws.com/static/files/Harrell_US-China%20Data%20Regulation.pdf

44. Atkinson, R. (2020). How China's mercantilist policies have undermined global innovation in the telecom equipment industry. ITIF. <https://www2.itif.org/2020-china-mercantilist-telecom-equipment-industry.pdf>

45. Reinsch, W., & Junusova, A. (2025). The double-edged sword of semiconductor export controls. CSIS. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/2025-10/251006_Reinsch_Semiconductor_Export_0.pdf

46. He, H., Chen, P., Huang, X., & Li, L. (2025). The influence of the U.S. export controls against China on the resilience of Chinese corporates. PLOS ONE, 20(9),

e0331222. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12469107/>

47. Shakil, I., Acharya, B., & Sanders, C. (2026, January 16). Trump imposes 25% tariff on imports of some AI chips. Reuters. <https://www.reuters.com/world/us/trump-imposes-25-tariff-imports-some-advanced-computing-chips-2026-01-14>

48. The United States announces export controls to restrict China's ability to purchase and manufacture high-end chips. (2023). American Journal of International Law, 117(1), 144–150. <https://doi.org/10.1017/ajil.2022.89>

49. Choubey, A. (2025, October 21). Goldman Sachs flags risk of disruption in supply of rare earths, key minerals. Reuters. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/goldman-sachs-flags-risk-disruption-supply-rare-earths-key-minerals-2025-10-21/>

50. Baskaran, G. (2025, October 9). China's new rare earth and magnet restrictions threaten U.S. defense supply chains. CSIS. <https://www.csis.org/analysis/chinas-new-rare-earth-and-magnet-restrictions-threaten-us-defense-supply-chains>

51. Waldersee, V., & Steitz, C. (2025, June 4). China's rare earth export curbs hit the auto industry worldwide. Reuters. <https://www.reuters.com/business/autos-transportation/some-european-auto-supplier-plants-shut-down-after-chinas-rare-earth-curbs-2025-06-04>

52. The White House. (2025, November 1). Fact sheet: President Donald Trump strikes deal on economic and trade relations with China. <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/11/fact-sheet-president-donald-j-trump-strikes-deal-on-economic-and-trade-relations-with-china>

53. Melimopoulos, E. (2025, October 30). Trump-Xi meeting in Busan: Key takeaways from the summit. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2025/10/30/trump-xi-meeting-in-busan-key-takeaways-from-the-summit>

54. Martinez, C. (2026, February 3). Trump announces creation of critical mineral reserve. Reuters. <https://www.reuters.com/business/autos-transportation/trump->

announces-creation-critical-mineral-reserve-2026-02-02

55. Martina, M., Lewis, S., & Renshaw, J. (2026, February 5). US proposes critical minerals trade bloc aimed at countering China. Reuters. <https://www.reuters.com/world/china/us-hosts-countries-talks-weaken-chinas-grip-critical-minerals-2026-02-04>

56. Gardner, T. (2026, February 3). Some 30 countries want to join critical minerals club. Reuters. <https://www.reuters.com/world/china/some-30-countries-want-join-critical-minerals-club-us-interior-secretary-burgum-2026-02-03>

57. U.S. Department of State. (2026). Opening remarks of the Critical Minerals Ministerial. <https://www.state.gov/releases/office-of-the-spokesperson/2026/02/opening-remarks-of-the-critical-minerals-ministerial>

58. Chu, M. M. (2026, February 5). China criticises US plan for critical minerals trade bloc. Reuters. <https://uk.marketscreener.com/news/china-criticises-us-plan-for-critical-minerals-trade-bloc-ce7e5adbdc88ff20>

59. Lee, W.-Y., & Blanchard, B. (2026, January 20). Taiwan says it will lead 'democratic' high-tech supply chain with US. Reuters. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/taiwan-says-it-will-lead-democratic-high-tech-supply-chain-with-us-2026-01-20>

60. Blanchard, B., & Lawder, D. (2026, January 28). US calls Taiwan 'vital partner' after high-level tech and AI talks. Reuters. <https://www.reuters.com/world/china/taiwan-us-discuss-tech-ai-drone-cooperation-high-level-forum-2026-01-28>

61. Huang, E. (2025, November 25). The Taiwan test: Why Europe should help deter China. ECFR. <https://ecfr.eu/publication/the-taiwan-test-why-europe-should-help-deter-china/>

62. Gopalakrishnan, R., & Dunham, W. (2026, February 7). Taiwan to seek extension of arms deals with US amid budget stand-off. Reuters. <https://www.reuters.com/world/china/taiwan-seek-extension-arms-deals-with-us-amid-budget-stand-off-2026-02-06>

63. Blanchard, B., & Perry, M. (2026, February 6). Taiwan teams with US firm

Kratos to build attack drones to counter China. Reuters.

<https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/taiwan-teams-with-us-firm-kratos-build-attack-drones-counter-china-2026-02-06>

64. Poidevin, O., & Trevelyan, M. (2026, February 6). US accuses China of secret nuclear testing. Reuters. <https://www.reuters.com/world/china/trump-has-been-clear-wanting-new-nuclear-arms-control-treaty-says-us-official-2026-02-06>

65. CTBTO. (2026). Ending nuclear test explosions. Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization. <https://www.ctbto.org/our-mission/ending-nuclear-tests>

66. Union of Concerned Scientists. (2019). The Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty: Fact sheet. <https://www.ucs.org/sites/default/files/2019-10/ctbt-fact-sheet.pdf>

67. Rubio, M. (2026, February 6). The next era of nuclear arms control. U.S. Department of State Substack. <https://statedept.substack.com/p/the-next-era-of-nuclear-arms-control>

68. U.S. Mission to the UN in Geneva. (2026, February 6). U.S. statement at the Conference on Disarmament. <https://geneva.usmission.gov/2026/02/06/u-s-statement-at-the-conference-on-disarmament>

69. Permanent Mission of China to the UN Office at Geneva. (2026, February 7). China has no intention of engaging in an arms race with any country. https://geneva.china-mission.gov.cn/eng/dbtxwx/202602/t20260207_11853277.htm

70. Heinrich, M. (2026, February 6). China's military purge raises questions of peace, war and US dialogue. Reuters. <https://www.reuters.com/world/chinas-military-purge-raises-questions-peace-war-us-dialogue-2026-02-06>

71. Rozenov, R., & Zhang, Z. (2025). Goeconomic fragmentation: Implications for Ireland. IMF Selected Issues Papers. <https://doi.org/10.5089/9798229016766.018>

72. Garton Ash, T., Krastev, I., & Leonard, M. (2026, January 15). How Trump is making China great again – and what it means for Europe. ECFR. <https://ecfr.eu/publication/how-trump-is-making-china-great-again-and-what-it-means-for-europe/>

73. Hien Pham, Q. (2025, December 17). U.S.-China relations as seen through 2025 security documents. Modern Diplomacy. <https://moderndiplomacy.eu/2025/12/17/u-s-china-relations-as-seen-through-2025-security-documents/>

74. Krastev, I., & Leonard, M. (2023). United West, divided from the rest: Global public opinion one year into Russia's war on Ukraine. ECFR. <https://ecfr.eu/publication/united-west-divided-from-the-rest-global-public-opinion-one-year-into-russias-war-on-ukraine/>

75. Garton Ash, T., Krastev, I., & Leonard, M. (2026, January 15). How Trump is making China great again. ECFR. <https://ecfr.eu/publication/how-trump-is-making-china-great-again-and-what-it-means-for-europe/>

76. Bunde, T., & Eisentraut, S. (2025, February). Westlessness reloaded? Key takeaways from the Munich Security Conference 2025. Munich Security Debrief 1. <https://securityconference.org/en/publications/debriefs/westlessness-reloaded>

77. Lin, B., Hart, B., Tinsley, T., & Li, L. (2026, January 13). Surveying the experts: The state of U.S.-China relations entering 2026. ChinaPower, CSIS. <https://chinapower.csis.org/survey-experts-us-china-relations-2026>

78. Emmott, R. (2026, February 8). Europe must prepare for a more dangerous world, Munich report warns. Reuters. <https://www.reuters.com/world/europe/europe-must-prepare-more-dangerous-world-munich-report-warns-2026-02-08>

79. Kroenig, M., Fried, D., Dickinson, F., & Guenov, T. (2026, February 14). What Rubio said in Munich, what Europe heard, and what comes next. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/fastthinking/what-rubio-said-in-munich-what-europe-heard-and-what-comes-next>

80. Rubio, M. (2026, February 14). A historic alliance that saved the world: Remarks at MSC 2026. <https://www.astrid-online.it/static/upload/marc/marco-rubio-remarks-at-msc-2026.pdf>

81. Wang, Y. (2026, February 14). Keynote speech at the 62nd Munich Security Conference. Ministry of Foreign Affairs of the PRC. https://www.fmprc.gov.cn/eng/wjzbzd/202602/t20260215_11860435.html

82. Shi, J. (2025, December 15). Beyond bipolar: Why China-US rivalry defies the Cold War model. South China Morning Post. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3336407/beyond-bipolar-why-china-us-rivalry-defies-cold-war-model>

83. Simonov, M. (2023). Kontseptsii amerykanskoï mrii ta kytaïskoï mrii [Concepts of the American dream and the Chinese dream]. *SWorldJournal*, 20(2). [in Ukrainian] <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2023-20-02-020>

84. Rajghatta, C. (2025, April 21). US and China torch each other in propaganda war. Times of India. <https://timesofindia.indiatimes.com/world/us/us-and-china-torch-each-other-in-propaganda-war/articleshow/120411143.cms>

85. Andrieu, P. (2025, August 20). China-Russia relations since the start of the war in Ukraine. Asia Society Policy Institute. <https://asiasociety.org/policy-institute/china-russia-relations-start-war-ukraine>

86. Ruge, M. (2026, February 6). One battle after another: Factional struggles and the making of Trump's foreign policy. ECFR. <https://ecfr.eu/publication/one-battle-after-another-factional-struggles-and-the-making-of-trumps-foreign-policy/>

87. Leonard, M. (2025, November 11). What Chinese leaders really think of Trump. ECFR. <https://ecfr.eu/article/what-chinese-leaders-really-think-of-trump/>

88. Bermingham, F. (2025, July 4). China tells EU it does not want to see Russia lose its war in Ukraine. South China Morning Post. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3316875/china-tells-eu-it-cannot-afford-russian-loss-ukraine-war-sources-say>

89. The White House. (2025, May 1). Fact sheet: President Trump secures agreement on the United States Ukraine Reconstruction Investment Fund. <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/05/fact-sheet-president-donald-j-trump-secures-agreement-to-establish-united-states-ukraine-reconstruction-investment-fund>

90. Baskaran, G., & Schwartz, M. (2025, May 1). What to know about the signed U.S.-Ukraine minerals deal. CSIS. <https://www.csis.org/analysis/what-know-about-signed-us-ukraine-minerals-deal>

91. Harmash, O. (2025, May 27). Ukraine revamps minerals sector, eyes billions in investment from US deal. Reuters. <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-revamps-minerals-sector-eyes-billions-investment-us-deal-2025-05-27>

92. Kullab, S. (2025, May 1). Ukraine and the US have finally signed a minerals deal. AP News. <https://apnews.com/article/ukraine-us-rare-earth-minerals-deal-8566241ea0e121a30437d845357055d8>

93. Amelin, A. (2026, February 11). Kytai 2035: hlobalna ekspansiia ta stsenarii novoho svitovoho poriadku [China 2035]. Ukrainian Institute of the Future. [in Ukrainian]

https://drive.google.com/file/d/1Ge4UNLnWr4mWKp45VGNwI_uNIRtueD_r/view

94. International Trade Administration. (2025). U.S. export controls: China. U.S. Department of Commerce. <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/china-us-export-controls>

95. G7. (2025, March 14). Joint statement of the G7 Foreign Ministers' Meeting in Charlevoix. <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/summits-and-global-affairs/news/article/joint-statement-of-the-g7-foreign-ministers-meeting-in-charlevoix-14-mar-2025>

96. Bruegel. (2025, December 2). From strategy to doctrine: The next steps for European economic security. <https://www.bruegel.org/policy-brief/strategy-doctrine-next-steps-european-economic-security>

97. U.S.-China Economic and Security Review Commission. (2025, November 14). China's facilitation of sanctions and export control evasion. <https://www.uscc.gov/research/chinas-facilitation-sanctions-and-export-control-evasion>

98. NATO. (2024, July 10). Washington Summit Declaration. <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2024/07/10/washington-summit-declaration>

99. U.S. Department of the Treasury. (2023). Outbound investment security program. <https://home.treasury.gov/policy-issues/international/outbound-investment-program>

100. Khomenko, S., & Petsa, M. (2026, February 16). Shcho my zrozumily pislia Miunkhanskoi konferentsii [What we understood after the Munich Conference]. BBC News Ukraine. [in Ukrainian] <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cm2r1r68736o>
101. European Council. (2026, February 24). G7 leaders' statement on the war in Ukraine. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2026/02/24/g7-leaders-statement-on-the-war-in-ukraine/>

УДК 347.2

THE LEGAL NATURE OF THE TRANSFER OF OWNERSHIP

ПРАВОВА ПРИРОДА ПЕРЕХОДУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Protskiv N.M./ Процьків Н.М.

ORCID: 0000-0002-2182-4936

Ph.D. (in Law), Associate Professor Private

Law Department Law Faculty

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

58012, Ukraine, Chernivtsi, Universytetska St., 19

Доцент кафедри приватного права Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича
58002, Україна, м. Чернівці, вул. Університетська, 19

Анотація. Статтю присвячено аналізу юридичної природи переходу права власності. У цивільному праві під класичною передачею права власності розуміють перехід речового титулу від відчужувача до набувача на підставі укладеного договору або іншого юридичного факту, що спричиняє набуття власником повного обсягу правомочностей щодо речі. Обґрунтовується теза, що право володіння і розпорядження включає в себе природу переходу права власності на річ. Саме за допомогою панування над річчю власник визначає спосіб передачі речі, а також застосовує право розпорядження нею. Проводиться порівняння абстрактної та казуальної моделей передачі права власності. Зроблено висновок, що державна реєстрація прав не є підставою набуття права власності, а є лише засвідченням державою вже набутого особою права власності, перехід права власності може здійснювати як на речі, які існують на момент укладання договору, так і на речі, що будуть створені в майбутньому. Здійснення будь-яких юридичних дій щодо переходу права власності залежить від багатьох факторів: права країни, яка регулює відносини переходу права власності, моделі передачі права власності, об'єктів, щодо яких здійснюється перехід, а чітке визначення юридичних фактів виникнення права власності є необхідною передумовою забезпечення єдності правозастосовної практики.

Ключові слова: право власності, набуття права власності, володіння, користування, розпорядження.

Вступ.

Перехід права власності є одним із ключових механізмів цивільного обороту, оскільки саме через нього майно змінює свого власника та набуває нового правового режиму. У практичному вимірі це питання має значення не лише для сторін конкретного правочину, а й для третіх осіб, кредиторів, спадкоємців, державних реєстраторів та судів. Від правильного визначення моменту переходу права власності залежить, хто саме має право володіти майном, розпоряджатися ним, нести ризики його втрати або пошкодження, а також звертатися за судовим захистом у разі порушення майнових прав.

Актуальність цієї теми посилюється тим, що в сучасному майновому обороті дедалі частіше виникають спори щодо того, з якого саме моменту особа стала власником майна. Такі питання мають значення при відчуженні нерухомості, спадкуванні, купівлі-продажу речей, набутті майна добросовісним набувачем, виконанні судових рішень, а також при визначенні відповідальності сторін за невиконання або неналежне виконання зобов'язань. Невизначеність у цьому питанні може призвести до конфлікту між фактичним володільцем, попереднім власником та особою, яка вважає себе новим набувачем майна.

Інститут права власності є абсолютно у всіх країнах світу, але його зміст тлумачиться по-різному. Незважаючи на свою довготривалу історію необхідно визнати, що поняття права власності, а також процес переходу права власності як і раніше залишаються дискусійними.

Основний текст.

У класичному римському праві не існувало аналога сучасному розумінню права власності, так само римському праву не притаманне розуміння права власності через перелік основних правомочностей власника.

Перехід права власності особи на річ залежить від системи права, а також від способу застосування, різних методів та інструментів.

Передача об'єкту є найважливішим та найпоширенішим способом набуття права власності. Не у всіх випадках передача речей виконувала функцію переходу права власності. Коли власник віддавав річ на зберігання або в користування, він так само здійснював передачу, але в цих випадках перехід права власності не здійснювався [1,324].

Аналізуючи положення цивільного Уложення Німеччини можна дійти до висновку, що законодавство не містить чіткої дефініції «право власності». Зміст права власності розкривається через статтю 903 цивільного Уложення Німеччини. Правомочності власника є розпорядження річчю на власний розсуд відповідно до закону[2].

Окрім цього, не визначено зміст суб'єктивного права власності через правомочності власника, як це має місце в українському законодавстві. Так

зокрема стаття 316 Цивільного кодексу України визначає, що право власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб [3].

Відповідно до редакції статті 544 Кодексу Наполеона (цивільного кодексу Франції) право власності є найбільш широким речовим правом у французькій системі права. Воно вважається абсолютним, виключним і безстроковим [4].

Суб'єктивні права виникають, змінюються та припиняються на підставі різних юридичних фактів, тобто тих фактів, які пов'язані з настанням певних юридичних наслідків. На основі одних юридичних фактів право власності виникає у тієї чи іншої особи вперше, а на основі інших – переходить від одного суб'єкта цивільних відносин до іншого. Тому виділяють первісні та похідні підстави виникнення права власності.

Право власності складається з тріади правомочностей, що у сукупності складають його зміст, а саме право володіння, користування та розпорядження своїм майном. Правовий режим власності, порядок і умови набуття та припинення права власності, а також права володіння, користування та розпорядження майном визначаються законами.

У цивільному праві під класичною передачею права власності розуміють перехід речового титулу від відчужувача до набувача на підставі укладеного договору або іншого юридичного факту, що спричиняє набуття власником повного обсягу правомочностей щодо речі: володіння, користування та розпорядження. Зміст і обсяг прав набувача визначаються як загальною правовою природою права власності, так і умовами конкретного договору, який є підставою набуття речового права [5, с. 22, 24], тоді як фактичне набуття прав забезпечується юридичною дією чи процедурою.

Особливу увагу хотілось би звернути на право володіння та право розпорядження. Право володіння – це юридично забезпечена можливість фактичного панування власника над річчю. Право розпорядження полягає у вчиненні власником певних активних дій щодо речі. На підставі права розпорядження власник має можливість здійснити передачу права власності на

річ іншим особам, фізично знищити річ, відмовитись від речі. Вчиняючи такі дії, власник фактично визначає майбутнє речі, її подальшу юридичну долю.

Тобто, право володіння і розпорядження включає в себе природу переходу права власності на річ. Саме за допомогою панування над річчю власник визначає спосіб передачі речі, а також застосовує право розпорядження нею.

Ільків О.В. зазначав, що «в аспекті давнішого панування, поняття «володіння» слід розуміти як суб'єктивне цивільне право у вигляді правомочності фактичного владарювання над річчю. До виникнення права власності за набувальною давністю, володілець матеріального об'єкту має речове право володіння. Юридичним фактом, на підставі якого відбувається трансформація речового права володіння у суб'єктивне право власності є рішення суду або уповноваженого державного органу чи органу місцевого самоврядування за наявності підстав, встановлених законом» [6,21].

На ранньому етапі юридичної науки передача права власності описується як передача володіння об'єктом, подарованим або іншим чином заборгованим набувачеві, таким чином, не за договірною згодою.

На думку Халабуденко О.А. у римському праві необхідним реквізитом набуття права власності (*dominium*) є передача речі у володіння на незалежній правовій підставі. При цьому римське право не знало правонаступництва в угодах *inter vivos*: речове право припинялося після передачі речі і виникало у набувача за давністю володіння при наявності належного *iusta causa* (зокрема, *emptio*, *donatio*, *solutio et cet*). Для інших речей сама їх передача у володіння набувача «*traditio*» визначала момент переходу права власності за *usucapio*. Зазначена модель набуття права отримала назву «традиція» [7,70].

У римському праві основним обов'язком продавця було стежити, щоб покупець не боявся будь-якого юридичного чи фактичного порушення права володіння придбаним об'єктом.

Італійський юрист Йоганн Басіан [8,10] вважав, що за моделлю «традиція» перехід права власності може відбуватися без передачі володіння. Якщо передача права власності можлива без володіння, власник, позбавлений

володіння, зможе передати своє право власності іншому.

Ще одна функція переходу права власності, що заснована на системі «традиція» полягає в тому, щоб здійснювати перехід права власності шляхом внесення відомостей до Реєстру. В українському законодавстві так як і в законодавстві інших країн континентального права зазначається, що перехід права власності на нерухомі речі відбувається з моменту державної реєстрації. Проте, це не стосується рухомих речей. Якщо одна і та сама річ була продана різним покупцям, право власності переходить до особи, яка першою добросовісно заволоділа нею. Якщо це була нерухомість, право власності належить набувачу, який першим зареєстрував її в Реєстрі. Державна реєстрація визнається обов'язковим елементом порядку набуття, переходу та припинення речових прав на нерухоме майно, тим самим законодавець надає їй статусу особливого юридичного факту. Як зазначає М. Гудима: «Реєстрація речових прав хоч і має обов'язковий характер, проте є вторинною в механізмі переходу права власності та інших речових прав на нерухоме майно» [9,49]. Однак, у висновках Великої Палати Верховного Суду, які викладені у постанові від 12 березня 2019 року у справі № 911/3594/17, провадження № 12-234Гс18, та Верховного Суду, викладеними у постанові від 24 січня 2020 року у справі № 910/10987/18. зазначається, що державна реєстрація прав не є підставою набуття права власності, а є лише засвідченням державою вже набутого особою права власності, що унеможлиблює ототожнення факту набуття права власності з фактом його державної реєстрації.

Також, серед реквізитів щодо реалізації переходу права власності можна виділити один, спеціально націлений на узгодження інтересу учасника правочину. Мова йде про підстави переходу права. Перш за все, необхідно зауважити, що в світі існують різні моделі передачі права власності. Розмежування систем переходу права власності на рухомі речі доповнюється різницею у рамках системи передачі абстрактної та казуальної моделей.

Абстрактна модель знайшла своє відображення в законодавстві Німеччини та Шотландії. Можна погодитися з позицією Харченко Г.Г., якій вважає що

основна ідея абстрактної моделі полягає в тому, що перехід речового права на майно за договором не завжди здійснюється з тих підстав за яких виникають зобов'язальні права та обов'язки [10,45]. Тобто, в абстрактній системі передача права дійсна навіть якщо вона не базується на законній підставі.

Система казуальної передачі поширена в таких країнах як Франція та Швейцарія. Її концепція полягає в тому, що правочином з переведенням права власності вважається передача (*modus acquirendi*), яка обумовлена дійсністю правочину підстави (*causa acquirendi*), на виконання якого вона проводиться. Іншими словами кажучи, перехід права повинен базуватися на законній підставі.

Отже, порівнюючи ці дві системи можна дійти до наступних висновків: абстрактна модель виводить правочин-підставу за межі речово-правових відносин, які пов'язані з перенесенням права власності. На перший погляд, у цій моделі реалізується принцип роз'єднання (*Trennungsprinzip*) зобов'язальної угоди від речово-правової (угоди про перехід). У свою чергу в каузальній моделі зобов'язальна угода виступає одночасно джерелом зобов'язання та підставою транслативної угоди.

Також, французький вчений Філіп Сімлер зазначає, що існують різні види переходу права власності [11]. Зокрема, миттєва передача права власності та відкладена передача права власності. Миттєвою передачею переходу права власності вважається зміна власника речі, яка фізично існує на момент укладання договору. В основному, до цього типу належать усні угоди на об'єкти матеріального світу або угоди, де істотною умовою є момент передачі коштів.

Відкладена передача права власності проявляється в тому, що об'єктом угоди може бути річ, яка буде створена в майбутньому. Сторони договору, предметом якого є передача речового права, можуть фактично вільно відмовитися від негайної передачі. Природа речі здійснюється через консенсуальну передачу права власності. Оскільки це невизначена річ, або майбутня річ, ця передача може відбутися лише тоді, коли цей об'єкт буде точно ідентифікований, індивідуалізований або створений.

Консенсуальна природа переходу права власності означає, що обов'язкове

погодження не тільки створює права та обов'язки, а і викликає «речовий ефект» згоди. Наслідками консенсуальною системою переходу є те, що у разі, якщо договір вважають нікчемним або розірваним, то речові права на об'єкт вважаються такими, що ніколи не переходили.

У деяких країнах система передачі права власності регулюється принципом *solo consensus*. Характеристика цього принципу типова для французького та польського законодавства. Суть цього принципу полягає в тому, що сторони договору здійснюють передачу власності лише за допомогою виражених намірів. Тим не менш, для передачі власності обов'язковою є дійсна юридична угода.

Заслуговує на увагу підхід, відображений у документі «Принципи, визначення і типові норми європейського приватного права. Проект загальної довідкової системи (DCFR)» щодо переходу (трансферу) права власності. Адже в такому разі DCFR як уніфікована модель, що визначає напрям гармонізації національного законодавства на рівні принципів приватного права, може вносити зміни в елементи будови і особливості функціонування механізмів забезпечення переходу права власності. Положення DCFR в частині елементної будови конструкції переходу права власності запроваджують в певній мірі компромісну модель, яка передбачає можливість учасників відповідних правовідносин самостійно визначити момент виникнення права власності, однак при цьому не роз'єднує речово-правовий та зобов'язально-правовий елементи. З цього приводу ст. VIII. –2:101 DCFR, зокрема передбачається, що для перенесення (трансферу) права власності необхідні: (a) існування речі; (b) оборотоздатність речі; (c) наявність у особи, яка переносить право, повноважень на перенесення права власності; (d) наявність у особи, на яку переноситься право власності, права вимагати від особи, яка переносить право власності, перенесення права власності в силу договору чи іншого юридичного акту, судового акту або норми права; та (e) існування домовленості про момент переходу права власності та виконання умов такої домовленості або, за відсутності такої домовленості, здійснення передачі або еквіваленту передачі[12,188-189].

Висновки.

Проаналізувавши дефініції власності, а також правову природу переходу права власності можна дійти висновків, що здійснення будь-яких юридичних дій залежить від багатьох факторів: право країни, яка регулює відносини переходу права власності, моделі передачі права власності, об'єктів, щодо яких здійснюється перехід. Також, необхідно зазначити, що перехід права власності може здійснювати як на речі, які існують на момент укладання договору, так і на речі, що будуть створені в майбутньому. Отже, дослідження правової природи переходу права власності має важливе теоретичне і практичне значення. Воно дає змогу з'ясувати, які юридичні факти зумовлюють зміну власника, як співвідносяться договірне зобов'язання і речове право, яку роль відіграє передача майна та державна реєстрація, а також які правові наслідки настають для учасників цивільних правовідносин після набуття права власності новою особою. Особливість переходу права власності полягає в тому, що він не завжди відбувається автоматично в момент домовленості сторін. Укладення договору може лише створювати обов'язок передати майно, тоді як саме право власності виникає пізніше — після фактичної передачі речі, нотаріального посвідчення, державної реєстрації або настання інших умов, передбачених законом чи договором. Тому перехід права власності слід розглядати не як просту формальність, а як юридичний процес, у межах якого поєднуються воля учасників цивільних відносин, вимоги закону та правові наслідки зміни власника.

Література

1. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право : підруч. / О.А. Підпригора, Є.О. Харитонов. – К. : Юрінком Інтер, 2013, 528с.
2. Цивільне Уложення Німеччини (Книга 3) від 1896 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

4. Кодекс Наполеона від 1803 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.fd.ulisboa.pt/wp-content/uploads/2014/12/Codigo-Civil-Frances-French-Civil-Code-english-version.pdf>

5. Майданик Р. Довірча власність і фідучія: місце і перспективи в системі права України. Право України. 2011. No 5. С. 18-28. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/pravoukr-2011-5-pravoukr_2011_5.pdf

6. Ільків О.В. Проблеми регулювання речових прав в цивільному законодавстві України: автореф. дис. д.ю.н. спец: 12.00.03/ Ільків Олег Васильович; м. Львів нац. Університет ім. І. Франка - Львів, 2021, 34с.

7. Халабуденко О.А. «Консенсуальна система переходу права власності vs. Система традиції: компроміс в модельних правилах європейського приватного права the DCFR». /Халабуденко О.А./Часопис цивілістики. 2016. № 21

8. J. Hallebeek. Transfer of ownership: traditionalism or consensualism? Journa Codicillus/ J. Hallebeek, 2004

9. Гудима М. Правова природа державної реєстрації як юридичного факту в механізмі динаміки речових прав// Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право № 1(45) (2020), С.45-51

10. Харченко Г.Г. Перехід речових прав за договором (каузальна та абстрактна моделі) / Харченко Г.Г. // Підприємництво, господарство і право. 2019. №1, С.47-54

11. Філін Сімлер Зобов'язання дарування та переходу права власності (2011) 45 R.J.T. 18, Режим доступу: https://ssl.editionsthemis.com/uploaded/revue/article/2797_45-2_Simler.pdf

12. Спесівцев Д. С. Приватноправовий механізм переходу права власності за договором: проблеми гармонізації законодавства України та єс в контексті модельних правил європейського приватного права dcfр // Речове право: пріоритети та перспективи. Матеріали Київських правових читань. Київ, 22 березня 2019 року / Р. А. Майданик, Я. М. Романюк та ін.; відп. ред. Р. А. Майданик. К.: Алерта, 2019. 266 с.

Abstract. *This article is devoted to an analysis of the legal nature of the transfer of ownership. In civil law, the classic transfer of ownership is understood as the transfer of title to property from the transferor to the transferee on the basis of a concluded contract or another legal fact, resulting in the owner acquiring the full scope of rights and powers with respect to the property. The thesis is substantiated that the rights of possession and disposition are inherently connected with the transfer of ownership of a thing. It is through control over the property that the owner determines the manner of its transfer and exercises the right to dispose of it. A comparison is made between the abstract and causal models of the transfer of ownership. It is concluded that state registration of rights is not a basis for acquiring ownership, but merely serves as state confirmation of ownership rights already acquired by a person. The transfer of ownership may apply both to property existing at the time of the conclusion of the contract and to property that will be created in the future. The performance of any legal actions regarding the transfer of ownership depends on many factors, including the laws of the country governing ownership transfer relations, the model of ownership transfer, and the objects subject to transfer. A clear definition of the legal facts giving rise to ownership rights is a necessary prerequisite for ensuring the uniformity of legal practice.*

Key words: *ownership, acquisition of ownership rights, possession, use, disposition.*

УДК 342.2

ON THE LEGAL BASIS FOR THE FORMATION OF RURAL COMMUNITIES IN AUSTRIA (AUSTRIA-HUNGARY) IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

ЩОДО ПРАВОВИХ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ СІЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ В АВСТРІЇ
(АВСТРО-УГОРЩИНІ) ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТТЯ

Zakharchyn N./Захарчин Н.Г.

Candidate of Historical Sciences, docent/к.і.н., доц.

ORCID: 0000-0003-3000-2595

Department of Law and Information Activities,

Ukrainian National Forestry University

103, Gen. Chuprynky St., Lviv, Ukraine, 79057

Кафедра права та інформаційної діяльності

Національний лісотехнічний університет України,

м. Львів, вул. Ген. Чупринки 103, 79057

Анотація. У статті комплексно досліджуються правові засади формування та функціонування сільської громади в Австрійській імперії (з 1867 р. – Австро-Угорщині) у другій половині XIX століття. У науковій розвідці проаналізовано ключові законодавчі акти, які визначали адміністративний, земельний та податковий статус сільських громад. Дослідження спирається на австрійське законодавство та архівні документи, що дозволяє глибше зрозуміти еволюцію селянського самоврядування і правосуб'єктності в умовах європейської монархії.

Ключові слова: Австрія (Австро-Угорщина), друга половина XIX століття, сільська громада, правове регулювання.

Вступ.

Австрія є країною з одним із найвищих рівнів життя. Порівняно невелика держава Центральної Європи характеризується стабільними та високими макроекономічними показниками. За різними системами оцінювання ця держава посідає провідні позиції у рейтингах передових економік світу.

Місцеве самоврядування в цій федеративній державі функціонує на рівні громад. Найнижчою адміністративно-територіальною одиницею, наділеною широкою автономією, є сільська громада. Адміністративна структура Австрії характеризується значною роллю сільських громад, які пройшли багатовіковий процес виникнення та становлення.

Основний текст.

Відповідно до ст. 116 Конституції Австрії, «кожна земля поділяється на

громади...які є територіальними одиницями з правом самоврядування та водночас є й адміністративними одиницями. Громада є самостійною господарською одиницею [3].

Серед багатьох видів громад Австрії – міських (*Stadtgemeinde*), торговельних (*Marktgemeinde*), кадастрових (*Katastralgemeinde*) тощо – особливе місце займає сільська громада.

Сільська громада (нім. *Landgemeinde*) – автономне муніципальне утворення без особливого статусу, на відміну від міських або торговельних (ярмаркових) громад, і є однією з найнижчих форм муніципального устрою. Вона може складатися з одного або кількох сільських населених пунктів, які часто, з метою економії та підвищення ефективності управління, об'єднуються у велике співтовариство (нім. *Großgemeinde*).

Згідно з австрійськими статистичними показниками, сільська громада є найпоширенішою формою муніципального управління в цій країні. Останні зафіксовані дані свідчать, що станом на 1 січня 2022 р. з 2093 політичних громад 1131 були сільськими [9]. Це означає, що майже 54 %, тобто дещо більше половини всіх муніципалітетів Австрії, становлять саме сільські громади.

Серед них є як зовсім невеликі, наприклад Грамайс (*Gramais*) із населенням 41 особа, що існує з 1427 року, так і багатолюдні, зокрема Вальс-Зіценгайм (*Wals-Siezenheim*), населення якого перевищує 13 тисяч мешканців; перша згадка про нього датується 1349 роком.

Відтак, цікавим є досвід виникнення та правового становлення сільської громади в Австрійській державі періоду становлення буржуазного ладу.

У добу Середньовіччя та Нового часу більшість селян перебували в залежності (кріпацтві) від місцевих феодалів або монастирів. Громади виконували лише базові функції, пов'язані з вирішенням повсякденних господарських питань, однак не мали політичної самостійності. Хоча імператриця Марія Терезія (1717–1780 рр.) намагалася впорядкувати сільські володіння монархії та уклала реєстр із чітким розмежуванням поміщицьких і селянських землеволодінь, лише за правління імператора Франца Йосифа I

(1848–1916 pp.), який назавжди заборонив придбання селянських земель поміщиками та видав декрет із гарантіями недоторканності цих володінь [6, с. 19], відбулися масштабні перетворення, що трансформували Австрійську імперію на модерну європейську державу.

Цим перетворенням, без сумніву, сприяла Революція 1848 р. («Весна народів»), яка стала поворотним моментом для селянства. В Австрійській імперії було скасовано кріпосне право та панщину. 16 квітня 1848 р. було підписано патент *«Про знесення всякої роботизни та інших підданських повинностей»*. У ньому, зокрема, зазначалося: *«Бажаючи скріпити загальну безпеку в краю і довести до тривкого заспокоєння всю людність, наказуємо: 1. Всі роботизни й інші підданські повинності ґрунтових господарів, халупників і комірників мають перестати з днем 15 мая 1848 р.»* [4].

Важливим кроком у формуванні нових взаємовідносин на селі стала, без сумніву, селянська реформа 1848 р. *Закон про звільнення селян від 7 вересня 1848 р.* став ключовим законодавчим актом австрійського рейхстагу (парламенту країни), положення якого реалізовувалися, доповнювалися та коригувалися протягом наступних десятиліть.

Унаслідок реформи селяни отримали особисту свободу та право власності на землю. Проте, хоча землю і було передано селянам, звільнення від панщини не принесло стільки благ, як очікувалося. Чинш було замінено високими державними податками, а для викупу землі селяни були змушені оформлювати заставні або брати іпотечні позики, що значною мірою виключало їх із ринкових відносин [7, р. 11].

Водночас реформи створили передумови для формування незалежного класу селян і заклали економічний фундамент майбутніх сільських громад.

Органи місцевого самоврядування, які можна порівняти із сучасними, були започатковані в Австрії лише після ухвалення тимчасового муніципального закону, виданого імператором Францом Йосифом I 17 березня 1849 р. у формі імператорського патенту для всієї Цислейтанії (*Cisleithania*), тобто всіх неугорських земель Австрійської імперії [8]. Цей закон визнав громади

суб'єктами місцевих спільних інтересів, проголосив вільну громаду основою вільної держави та тим самим започаткував нову організацію сільських громад [5, с. 5–25].

На думку дослідників, саме цей імператорський патент від 17 березня 1849 р. «став першим у Європі сучасним законодавчим актом щодо самоврядування... де громаду зробили суб'єктом права власності на землю, проте вона була повністю позбавлена права унормування суспільних відносин у містах та була жорстко зарегламентована чинними законодавчими приписами» [1, с. 221].

Важливим маркером поразки революції та повернення до абсолютизму став цісарський патент (*Silvesterpatent*) від 31 грудня 1851 р. Цей законодавчий акт, виданий імператором Францом Йосифом I, скасовував Конституцію 1849 р. та повертав державу до жорсткого централізованого управління.

Водночас, попри скасування конституційного ладу, патент підтвердив ліквідацію панщини та особисту свободу селян, здобуті під час Революції 1848–1849 рр. («Весни народів»). Цісарський патент визначав нову структуру Австрійської імперії та у своїх 36 статтях приділяв увагу громаді загалом і сільській громаді зокрема.

Так, стаття 7 патенту наголошувала, що «як місцеві громади розглядаються вже фактично існуючі громади, без з'єднання таких, де воно необхідно або обґрунтовано і бажано в міру інтересів або потреби»; стаття 11 визначала, що вибори представництва громад і комітетів громад «здійснюються за визначеними положеннями про вибори з дотриманням законодавчих норм»; а стаття 13 передбачала, що «компетенція громад повинна обмежуватися справами громади... а у своїх власних общинних справах громади зберігають за собою право звіряти та узгоджувати важливі общинні статuti та рішення общин з князівськими органами та дотримуватися перевірки і погодження з боку владних осіб на земельному рівні своїх важливих актів та рішень громади» [2, с. 11].

Тобто влада, усвідомлюючи важливість місцевого самоврядування в умовах післяреволюційного часу, не залишилася осторонь регулювання діяльності

громад.

Період 1849–1860 рр. увійшов в історію як доба неоабсолютизму. Нова хвиля реформ, що мала ще більше змінити контури імперії, припала на 1860–1867 рр. Жовтневий диплом від 20 жовтня 1860 р., який став спробою імператора Франца Йосифа I розширити права регіонів через створення станових зборів, ознаменував перехід від неоабсолютизму до конституційної монархії.

Лютневий патент від 26 лютого 1861 р. був сприйнятий критично як надто централістський, тому згодом для Цислейтанії – земель, що перебували під безпосереднім контролем австрійської корони, – його було замінено Грудневою конституцією від 21 грудня 1867 р. – узагальненою назвою п'яти основних державних законів та закону про представництво.

Важливим для нашого дослідження є прийнятий 5 березня 1862 р. Тимчасовий закон про громади. Відповідно до цього законодавчого акта сільські громади набули статусу юридичних осіб із правом самоврядування, а мешканці отримали право обирати бургомістра (сільського старосту) та муніципальну раду, які займалися розподілом податків, благоустроєм і підтриманням правопорядку. Громади також часто наділялися правом володіння лісами та пасовищами (так званими общинними угіддями), правами користування якими користувалися місцеві селяни [8].

Утворення дуалістичної Австро-Угорщини у 1867 р. офіційно розділило імперію на дві частини з різною специфікою аграрних відносин: австрійську частину – Цислейтанію – та угорську частину – Транслейтанію.

Складним для сільської громади Австрії цього періоду став початок активної індустріалізації. Унаслідок розвитку великомасштабного виробництва більшість населення концентрувалася у містах, що спричинило процес урбанізації. Натуральне господарство та забезпечення через місцевий ринок поступово поступалися місцем постачання через національний або міжнародний ринок. З одного боку, приріст міського населення сприяв зростанню попиту на сільськогосподарську продукцію та включенню села і сільської громади до загального економічного процесу й капіталістичної

конкуренції. З іншого боку, падіння цін на продукти в умовах економічної кризи 1873 р. («Довга депресія»), зарубіжна конкуренція та індустріалізація погіршували становище селянства. Багато господарств розорялися та продавалися з аукціону (з 1868 по 1892 рік було продано близько 16 000 господарств) [7, с. 21]. Ця дихотомія не сприяла стабільному становищу сільської громади.

Водночас віденський уряд був змушений запроваджувати протекціоністські тарифи на імпортоване продовольство. У середині самої Цислейтанії (австрійської частини імперії) приймалися закони щодо підтримки кредитування селянських господарств, розвитку сільськогосподарських кооперативів (кредитних спілок типу Райффайзена) та меліорації земель. Це дозволило запобігти занепаду сільської громади й у багатьох випадках стало основою економічного відродження Австрії вже у XX столітті.

Висновки.

Аграрну політику слід розглядати як важливу складову економічної політики держави. Специфіка ролі, відведеної сільському господарству, з одного боку, зумовлюється виробництвом продуктів харчування як основи життєдіяльності людей та відтворення робочої сили, з іншого – виробництвом сировини для інших галузей економіки. Відтак рівень розвитку сільського господарства значною мірою визначає рівень економічної безпеки країни. Важливим у цьому процесі, на наш погляд, є роль сільської громади, яка не лише стала низовою одиницею місцевого самоврядування, але й (часто) відігравала ключову роль у забезпеченні добробуту населення та наданні публічних послуг, а також у створенні інститутів, що сприяли підвищенню темпів і стійкості економічного зростання, конкурентоспроможності територій та країни загалом.

Аграрні реформи Габсбургів у другій половині XIX століття призвели до формування класу вільних власників, розвитку фермерського типу господарювання та зміцнення сільської громади, яка будувалася на засадах самоврядування, спільного володіння землею та взаємодопомоги, виступаючи головною сполучною ланкою між державою та окремим селянином.

Література

1. Бутирін, Є. О. Еволюція місцевого самоврядування на українських землях в складі Австрійської (Австро-Угорської) та Російської імперій у XIX столітті (історико-правовий аспект): дис. д-ра юрид. наук : 12.00.01 .Харків, 2025. 634 с.
2. Єфремова Н.В. Причини запровадження політики неоабсолютизму в Австрійській імперії та її юридичне оформлення/ Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. 2011. № 1. С.7-14
3. Конституція Австрійської Республіки. Федеральний конституційний закон від 10 листопада 1920 р. URL:
http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/austria_constitut.html
4. Мельник І. Скасування панщини. URL: <https://zbruc.eu/node/7102>
5. Петрів Р. Австрійські, Австро-Угорські і Галицькі конституції (кінець XVIII -XIX ст.ст.). Івано-Франківськ : Місто НВ, 2005. С. 5-25.
6. Тейлор, А. Дж. П. Габсбурзька монархія 1809-1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини. Львів: ВНТЛ-Класика, 2002. 267 с.
7. Burkert-Dottolo, G. R. Das Land geprägt. Die Geschichte der steirischen Bauern und ihrer politischen Vertretung. Graz: Stocker, 1999. 270 с.
8. Die österreichischen gesamtstaatlichen Gesetzblätter 1849–1940 URL:
<https://alex.onb.ac.at/cgicontent/alex?aid=rgb&datum=1849&size=45&page=339>
9. Unabhängige Statistiken für faktenbasierte Entscheidungen. URL:
<https://www.statistik.at/>

References

1. Butyrin, Ye. O. (2025) Evoliutsiia mistsevoho samovriaduvannia na ukrainskykh zemliakh v skladi Avstriiskoi (Avstro-Uhorskoï) ta Rosiiskoi imperii u KhIKh stolitti (istoryko-pravovyi aspekt) : dys. d-ra yuryd. nauk : 12.00.01 .Kharkiv, 634 s.
2. Yefremova N.V. (2011) Prychyny zaprovadzhennia polityky neoabsoliutyizmu v Avstriiskii imperii ta yii yurydychne oformlennia/ Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Pravo. № 1. S.7-14
3. Konstytutsiia Avstriiskoi Respubliky. Federalnyi konstytutsiinyi zakon vid 10 lystopada 1920 r. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/austria_constitut.html
4. Melnyk I. Skasuvannia panshchyny. URL: <https://zbruc.eu/node/7102>
5. Petriv R. (2005) Avstriiskii, Avstro-Uhorski i Halytski konstytutsii (kinets XVIII -XIX st.st.). Ivano-Frankivsk: Misto NV. S. 5-25.
6. Teilor, A. (2002) Dzh. P. Habsburzka monarkhiia 1809-1918. Istoriia Avstriiskoi imperii ta Avstro-Uhorshchyny. Lviv: VNTL-Klasyka, 267 s.

7. Burkert-Dottolo, G. R. (1999) Das Land geprägt. Die Geschichte der steirischen Bauern und ihrer politischen Vertretung. Graz: Stocker. 270c.
8. Die österreichischen gesamtstaatlichen Gesetzblätter 1849–1940 URL: <https://alex.onb.ac.at/cgicontent/alex?aid=rgb&datum=1849&size=45&page=339>
9. Unabhängige Statistiken für faktenbasierte Entscheidungen. URL: <https://www.statistik.at/>

Abstract. *The article comprehensively examines the legal foundations of the formation and functioning of the rural community in the Austrian Empire (from 1867 – Austria-Hungary) in the second half of the XIX century. The study analyzes the key legislative acts that determined the administrative, land, and tax status of rural communities. The research is based on Austrian legislation and archival documents, which makes it possible to gain a deeper understanding of the evolution of peasant self-government and legal personality within the framework of a European monarchy.*

Keywords: *Austria (Austria-Hungary), second half of the XIX century, rural community, legal regulation.*

УДК 528.8:72:001.891

LUNAR MISSIONS AND UKRAINIAN DESIGN DIMENSIONS OF POST-WAR RECONSTRUCTION

МІСЯЧНІ МІСІЇ ТА УКРАЇНСЬКІ ДИЗАЙН-АСПЕКТИ ПОВОЄННОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ

Antonenko I.V. / Антоненко І.В.*sen. lecturer / ст. преподаватель*

ORCID: 0000-0002-5762-1401

*Kyiv National University of Technology and Design,**Kiev, Mala Shyianovska, 2, 01011**Київський національний університет технологій та дизайну,**Київ, Мала Шияновська, 2, 01011*

Анотація. Стаття присвячена аналізу взаємозв'язку між космічними програмами, місячними місіями та завданнями повоєнного відновлення України. Розглядаються приклади інтеграції інноваційних технологій, розроблених для екстремальних позаземних умов, у архітектурні та дизайнерські рішення на Землі. Особливу увагу приділено супутниковим системам моніторингу (Copernicus, GOVSATCOM), міжнародним ініціативам (NASA Artemis, Moon Village Association), а також застосуванню принципів модульності, 3D/4D друку та екобудівництва. Показано, що космічні технології стають каталізатором сталого розвитку та збереження культурної спадщини, включаючи проекти реконструкції українських пам'яток та створення нових архітектурних комплексів.

Ключові слова: супутникові системи; місячні місії; стартапи; екстремальна архітектура; 3D/4D друк; культурна спадщина; екопоселення; народні методи будівництва

Вступ.

Всесвітній фонд пам'яток (WMF) оголосив про своє Всесвітнє спостереження за пам'ятниками 2025 р. [1], виділивши 25 об'єктів (зокрема український Будинок вчителя, історичну міську тканину Гази, Антакья у Туреччині та ін.). У тому числі Місяць, що є визнанням необхідності збереження міжнародних протоколів для захисту артефактів, залишених місіями Apollo. Sites on the Watch ілюструють прямий зв'язок між збереженням культурної спадщини та спектром суспільних проблем, незалежно від розташування культурних об'єктів (чи то на Землі, чи за її межами) [2]. Наукові дослідження в галузі космічної екстрим-архітектури були багато в чому спровоковані сучасною орієнтацією людства на колонізацію інших планет, що вимагало освоєння небезпечних середовищ та підготовки до виникнення надзвичайних ситуацій природного та антропогенного характеру, для вирішення яких задіялися

архітектурно-будівельні, дизайнерські та інженерні засоби. Інновації, породжені позаземними критичними умовами, у земному житті знаходять застосування у цивільних та житлових об'єктах [3], і використовуються для заощадження культурної спадщини (у тому числі київського Будинку вчителя, або інших ушкоджених війною українських пам'яток) (рисунк 1). Що опосередковано підтверджує факт, що Місяць та національний архітектурний символ, колишній законодавчий орган, пошкоджений ракетою у 2022 р. – опинилися в одному списку не випадково.

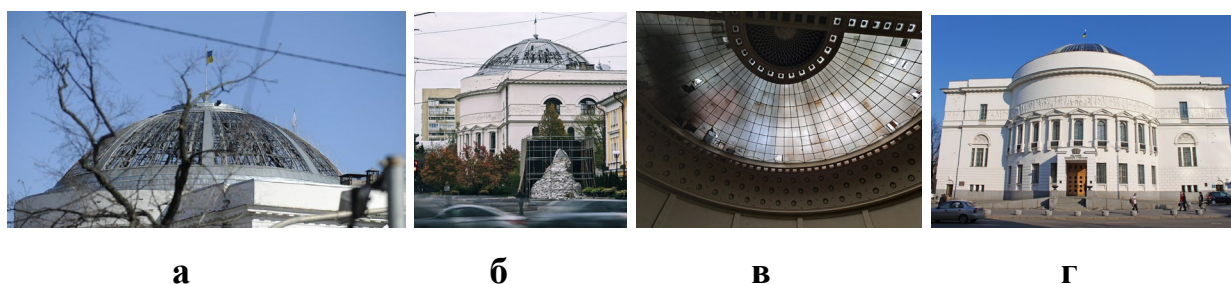

Рисунок 1 - а, б – міський Будинок вчителя (1901), м. Київ, арх. Альошин П. Ф.; ушкоджений купол (вигляд зовні); в) розбитий скляний купол (вигляд зсередини); г) Будинок вчителя до пошкодження

Джерело: [4]

Основний текст

Україна, перебуваючи у процесі повоєнного відновлення, активно залучається до європейських космічних ініціатив (Copernicus, SWE, NEO, GOVSATCOM), що відкриває нові можливості для застосування супутникових технологій у моніторингу руйнувань та збереженні культурної спадщини. Дослідження поєднує два напрямки – космічні місії та національне відновлення, демонструючи через архітектурні та дизайнерські аспекти їхній взаємний вплив. Мета статті полягає у виявленні зв'язку між космічними програмами та завданнями післявоєнного відновлення України. А також у аналізі шляхів адаптації космічних інновацій, розроблених для екстремальних позаземних умов – для використання у збереженні культурної спадщини та забезпечення стійкості національної повоєнної інфраструктури. На основі аналізу ініціатив WMF та

європейських космічних програм можна виділити декілька ключових напрямів:

Культурна спадщина як глобальна категорія: включення Місяця до списку WMF підтверджує факт, що збереження артефактів космічних місій розглядається нарівні із земними пам'ятниками.

Використання космічних технологій у земних умовах: інновації, розроблені для екстремальних позаземних середовищ, знаходять застосування в архітектурі та реставрації пошкоджених об'єктів України.

Супутникові програми ЄС та Україна: участь у Copernicus [5] та GOVSATCOM [6] посилює можливості країни щодо моніторингу руйнувань, забезпечення її безпеки та відновлення культурних об'єктів.

Стартапи та інновації у супутникових технологіях: програма Yangel Big Bang (2020) стала важливим кроком у підтримці українських стартапів, пов'язаних із супутниковими технологіями. Участь у подібних ініціативах дозволяє інтегрувати розробки не лише у космічну сферу, а й у оборонні, освітні, телекомунікаційні та аграрні галузі. Це сприяє технологічному відновленню країни, формуванню високотехнологічних робочих місць та зміцненню статусу України як космічної держави [7]. Ключовими напрямками розвитку супутникових технологій є: а) *LEO-угруповання* (низькоорбітальні сузір'я малих супутників) забезпечують високошвидкісний інтернет та низьку затримку сигналу; б) *Direct-to-Cell* – прямий зв'язок смартфона із супутником без додаткових антен, критично важливий в умовах надзвичайних ситуацій; в) *лазерні міжсупутникові лінії зв'язку* прискорюють передачу даних, минаючи наземні станції; г) *CubeSat* – мініатюрні супутники, які роблять космос доступнішим і дешевшим [8].

Геоінформаційні системи (ГІС): стають ключовим інструментом для аналізу просторових даних, поєднуючи супутникові знімки та інформацію з дронів. Їх застосування охоплює: а) картографування руйнувань та оцінку збитків; б) створення цифрових двійників інфраструктури; в) екологічний моніторинг із використанням IoT-датчиків; г) запобігання новим руйнуванням (наприклад, за допомогою мюонної томографії) [9].

Розвиток 3D ГІС дозволяє візуалізувати об'єкти у тривимірному форматі, інтегруючи різні програмні рішення (Autodesk Revit, Google Earth, Infracore та ін.). Однак перехід до повноцінних 3D-систем обмежений через величезні обсяги неструктурованих даних [10].

Місячні поселення. Напрацювання з формування місячних поселень застосовують у земних умовах для вдосконалення екологічних та автономних систем: а) системи замкнутого циклу (рециркуляція води, кисню, переробка відходів); б) відновлювана енергетика (сонячні та геотермальні електростанції); в) використання геополімерів, близьких за властивостями цементу; г) 3D-друк куполів, що застосовується для будівництва міцних будівель. Державне космічне агентство України підписало домовленості в рамках програми NASA «Артеміда» щодо принципів співробітництва у цивільному дослідженні та використанні Місяця, Марсу, комет та астероїдів у мирних цілях [11]. Освоєння Місяця Україною спрямоване на зміцнення статусу космічної держави, розвиток ракетно-космічної галузі через участь у міжнародних проектах. Приєднання до програми NASA "Артеміда" надає доступ до обміну технологіями; розвиває економічний потенціал (Місяць розглядається як джерело цінних металів (залізо, титан, гелій-3 та ін.); дає можливість брати участь у комерціалізації космосу, наприклад у проектах з доставки вантажів на супутник Землі.

Вступ України до Moon Village Association (MVA) став важливим кроком в інтеграції національних проектів у глобальний сценарій освоєння Місяця. Організація поєднує зусилля урядів, приватних компаній та академічних інститутів, розглядаючи не лише науково-технічні, а й культурні аспекти місячних досліджень [12]. Участь у засіданнях ISECG та включення українських ініціатив до «Дорожньої карти глобальних досліджень космосу» підтверджує стратегічну роль країни у програмі NASA Artemis. Основними напрямками українських місячних проектів є: 1) створення сонячної електростанції для місячної бази із застосуванням технології електролізу, яка може використовуватись для виробництва ракетного палива; 2) розробка кубсату (CubeSat) для візуалізації рельєфу та спектральних змін на поверхні Місяця, що

працює на селеноцентричній орбіті; 3) створення сонячно-термоелектричного генератора відновлюваної енергії [13].

Концептуальний план КБ «Південне». На симпозіумі MVA (Токіо, 2019) було представлено проект промислово-дослідницької бази, розроблений КБ «Південне». План передбачав поетапне будівництво: *1 етап:* 2020–2030 р.р. – картографування поверхні Місяця, розробка важкої ракети-носія «Криптон» та посадкових модулів; *2 етап:* 2030-2032 р.р. – вибір місця бази та доставка перших модулів та екіпажу; *3 етап:* 2032-2042 р.р. – розширення конфігурації бази, монтаж командного та ремонтного модулів, енергетичної установки та місяцеходу; *4 етап:* 2042-2062 р.р. – формування замкнутої системи життєзабезпечення для виробничої бази та обсерваторії (рисунок 2) [14].

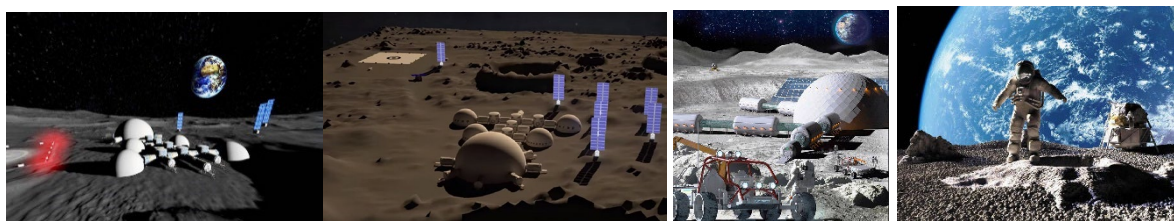

Рисунок 2 - Концептуальний проект місячної бази; ініціатор: Moon Village Association; ідея: Дегтярьов. О. В.; розробка: інженери ДП КБ «Південне» ім. Янгеля М. К. (Дніпро, Україна); Токіо (2019)

Джерело: [14, 15]

Проект ґрунтувався на модульній системі, що включає шлюзовий, командний, житловий та віваріум-модулі, а також додаткові елементи (ремонтні, складські, виробничі). Такий підхід забезпечував гнучкість, розширюваність та адаптивність бази.

Модульність та вернакулярна архітектура. Для створення комфортного штучного середовища в умовах космосу застосовуються принципи автономності, мобільності, модульності та екологічності [16]. Мобільні об'єкти мають переваги в порівнянні зі стаціонарними – вони компактні, насичені інженерним обладнанням та забезпечують стабільний мікроклімат [17]. Принцип модульності, розроблений для космічних жителів, значно впливає на земний

дизайн. Використання взаємозамінних компонентів дозволяє створювати гнучкі та стійкі інфраструктурні рішення, що особливо важливо в умовах криз та стихійних лих. Концепція ISRU (In-Situ Resource Utilization) мінімізує залежність від викопних ресурсів та сприяє самодостатності, що робить її актуальною для сталого будівництва в Україні та інших країнах [18].

Організація Emergency Architecture & Human Rights поряд з табором біженців Заатарі будує школи з мішків із піском для розміщення сирійських та йорданських дітей (рисунк 3).

**Рисунок 3 - Село Заатарі (Йорданія); площа житлового модуля 28 м²;
арх.: Дж. Лобос, М. Ді Марко, М. Бо Рубіно, А. Маджоло (2017)**

Джерело: [19]

Будівництво надихнуте Великою мечеттю Дженне, традиційною земляною архітектурою Малі (малюнок 4) та народними структурами у вигляді вуликів із Сирії, що походять з Алеппо та Хомса.

**Рисунок 4 - Глиняна архітектура. Село Бенімато, населене
представниками народу догон (Малі)**

Джерело: [20, 21]

Швидка будівельна техніка Super Adobe, що не вимагає високоміцних арматурних матеріалів та кваліфікації, забезпечує теплову ізоляцію краще, ніж намети, цементні блоки та гофровані металеві листи. Метод може бути використаний для будівництва стійких, недорогих та енергоефективних будівель як у неформальних поселеннях, так і для майбутньої реконструкції Сирії.

Комплекс Маджара на острові Хормуз (Іран), спроектований архітектурним бюро ZAV Architects, є одним із основоположних рішень щодо впровадження технології Super Adobe (рисунок 5).

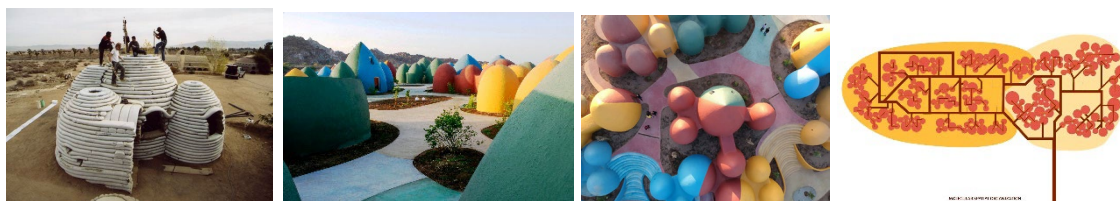

Рисунок 5 - Комплекс Маджара, острів Хормуз (Іран); арх. бюро ZAV Architects; конструктивна система земляних будинків Super Adobe; автор: Халілі Н. (2001)

Джерело: [22, 23]

Метод архітектора Надера Халілі був створений у відповідь на заклик NASA до створення недорогих, самодостатніх людських поселень на Місяці та Марсі, які повністю покладаються на місцеві матеріали. Безпечна система являє собою куполи з мішків із сухим ґрунтом, покладених по спіралі вгору та армованих колючим дротом. Прообразом самонесучої конструкції є давня саманна архітектура Середньої Азії.

Соціо-екокомплекс «Богданівка» (Україна) – один із перших проектів екопоселень, заснований на біонічному та модульному підході (рисунки 6, 7).

Використання місцевих матеріалів (глиняно-солом'яні блоки, очерет, органічні наповнювачі) та округлих форм будівель знижує тепловтрати та підвищує енергоефективність [24].

Студія Yakusha Design представила *концепцію Музейного комплексу Примаченко М. в Saatchi Gallery* (рисунок 8).

Рисунок 6 - Житлові модулі соціо-екокомплексу «Богданівка»;
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури (ПДАБА);
автори: Савицький М., Грицан Ю., Бабенко М., Бондаренко О. (2012)
 Джерело: [24, 25]

Рисунок 7 - Схема генплану соціо-екокомплексу «Богданівка»;
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури (ПДАБА);
автори: Савицький М., Грицан Ю., Бабенко М., Бондаренко О. (2012)
 Джерело: [24, 26]

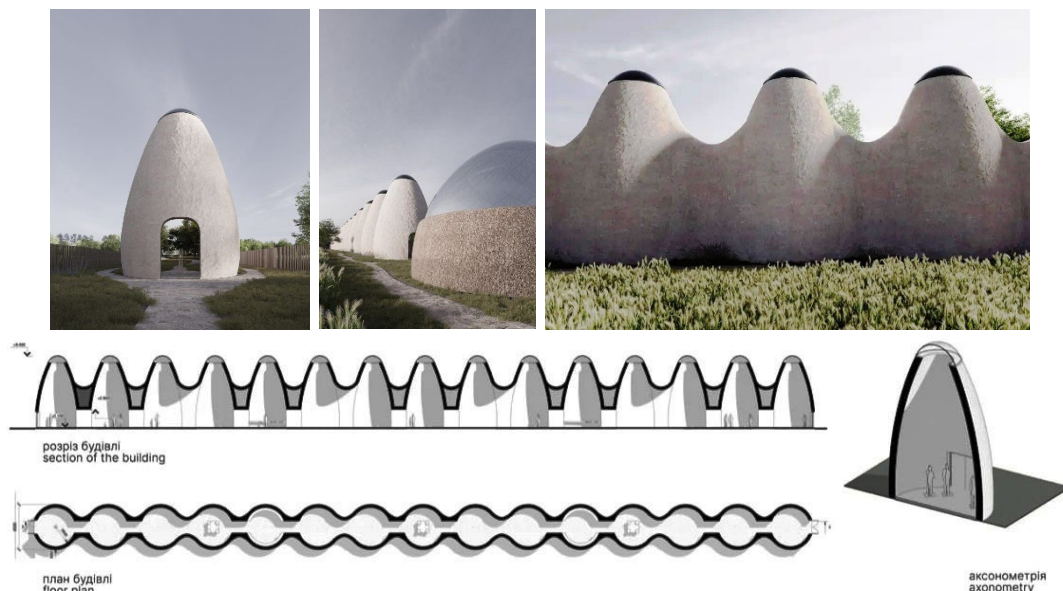

Рисунок 8 – «Yakusha Studio»; проект арт-резиденції Приймаченко М.;
с. Болотня; арх. Якуша В.; конусоподібні куполи-модулі, покриті
текстурованою білою глиною за принципом технології «мазанка» (2023)
 Джерело: [28]

Відповідно до концепції архітектора Якуші В. будинок Примаченко М. та сусідні будівлі реконструюють до первісного вигляду. Стіни будуть зведені з глини та дерева, а дах із очерету, як на архівних світлинах. Артрезиденцію формують 15 конусоподібних куполів-модулів (подібно до використовуваних при створенні місячних баз), покритих текстурованою білою глиною (подібно до мазанок). Хвилястий дизайн споруди з одного боку апелює до показових народних форм технології SuperAdobe, з іншого – нагадує гриву фантастичної істоти (мотив у творчості Примаченко М.) [27].

3D-друк та екобудівництво. В італійській ініціативі «Проект геополімеру для адитивного виробництва та моніторингу Місяця» (GLAMS) компанія WASP та партнери (ASI, ICMATE) у прототипі TECLA використовували глину при створенні спеціального цементу для застосування в космосі (рисунок 9). Поєднання технологій та швидке складання (200 год.) роблять проект прикладом сталого житла для надзвичайних ситуацій [29].

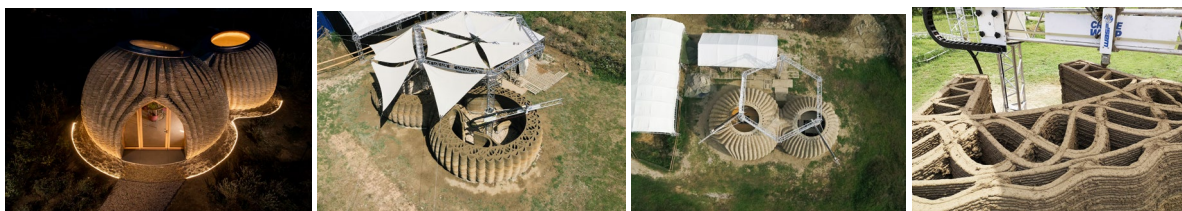

Рисунок 9 – Глиняний житловий модуль Tecla; автори: Mario Cucinella Architects & Wasp (2021)

Джерело: [30]

В Україні компанія Mellivora та проекти «HILTI Україна» демонструють потенціал 3D-друку для швидкого будівництва будинків площею 60–100 м² за 1–4 дні [31]. Деякі компанії (Hempire UA, Артхаус Буд, Hemphouse) досліджують шляхи використання технічних конопель – застосування хемпкрити та біопластику дозволяє створювати вуглецево-негативні довговічні (80–100 років експлуатації) будівлі, стійкі до землетрусів [32]. Використання «розумних матеріалів» 4D-друку (MIT), здатних змінювати форму під впливом зовнішніх чинників, відкриває перспективи динамічних архітектурних рішень [33].

Усі розглянуті проекти поєднує прагнення до: а) автономності та самодостатності; б) інтеграції космічних технологій у земне будівництво; в) застосування місцевих матеріалів та народних практик; г) створення стійких, енергоефективних та екологічних рішень; д) адаптацію архітектури до надзвичайних умов (війна, міграції, стихійні лиха). Таким чином, космічні технології та принципи модульності стають каталізатором розвитку сталого архітектурного дизайну, що застосовується як в умовах місячних місій, так і повоєнної української реконструкції.

Висновки.

У статті було розглянуто космічні технології (супутникові системи, місячні місії, інновації екстремальної архітектури), які мають пряме прикладне значення для повоєнного відновлення України. Дослідження показало, що принципи модульності, ISRU, 3D/4D друку та екобудівництва дозволяють створювати стійкі архітектурні рішення, адаптовані до кризових умов. Міжнародне співробітництво (NASA Artemis, ESA Copernicus, MVA) посилює науковий та технологічний потенціал України, зміцнюючи її статус космічної держави. Інтеграція народних будівельних практик та космічних технологій сприяє збереженню культурної спадщини та формуванню нових архітектурних концепцій. Перспективи подальших досліджень пов'язані із розробкою цифрових інфраструктурних двійників, застосуванням інтелектуальних матеріалів та розширенням участі України у міжнародних космічних ініціативах.

Література:

1.2025 World Monuments Watch. *WMF* Watch.

URL: https://www.wmf.org/world-monuments-watch/2025?utm_medium=website&utm_source=archdaily.com (date of access: 21.01.2026).

2. Florian M.-C. The Moon, Gaza, and Ukraine Among New Additions to the 2025 Monuments Watch. *ArchDaily*. URL: <https://www.archdaily.com/1025841/the-moon-gaza-and-ukraine-among-new-additions-to-the-2025-monuments-watch> (date

of access: 20.01.2026).

3. Chandler N. How Has NASA Improved Solar Energy? *HowStuffWorks*. URL: <https://science.howstuffworks.com/innovation/nasa-inventions/nasa-improve-solar-energy.htm> (date of access: 20.01.2026).

4. Гришина О. Завершуються відновлювальні роботи на куполі Будинку вчителя в Києві. 25 Квітня 2024. <https://pragmatika.media/zavershuiutsia-vidnovliuvalni-roboty-na-kupoli-budynku-vchytelia-v-kyievi/> (дата звернення: 28.04.26).

5. Україна стала учасницею космічної програми супутникового спостереження Copernicus. 10 квітня 2025. <https://rubryka.com/2025/04/10/ukrayina-stala-uchasnytseyu-kosmichnoyi-programy-suputnykovogo-sposterezhennya-copernicus/> (дата звернення: 20.01.2026).

6. Славінська В. ЄС запропонував розпочати переговори про участь України в супутникових програмах. 28 жовтня 2025. <https://finance.liga.net/ua/all/novosti/yes-zaproponuvav-rozpochaty-perehovory-pro-uchast-ukrainy-v-suputnykovykh-prohramakh> (дата звернення: 20.01.2026).

7. Андрейковець К. Yangel Big Bang. Українське космічне агентство запустило програму для стартапів. 14 травня 2020. <https://babel.ua/news/43440-yangel-big-bang-ukrainskoe-kosmicheskoe-agentstvo-zapustilo-programmu-dlya-startapov> (дата звернення: 24.01.2026).

8. Polyakov M. Strengthening Ties: Ukraine's Path to European Space Integration. 04 December 2025 <https://maxpolyakov.com/strengthening-ties-ukraine-s-path-to-european-space-integration/> (date of access: 20.01.2026).

9. Campbell, H. Gis and Organizations [Text] / H. Campbell, I. Masser. – London : CRC Press., 2020. –224 p. DOI: 10.1201/9781003062639.

10. Гончар А. В., Довгий С. О., Попова М. А. Онтологічний підхід до консолідації 3D-моделей об'єктів історико-культурної спадщини та ГІС. *RADIOELECTRONIC AND COMPUTER SYSTEMS*. 2021. № 1. С. 81–91. URL: <https://doi.org/10.32620/reks.2021.1.07> (дата звернення: 22.01.2026).

11. Кірпачова М. За кулісами Угоди «Артеміда»: аналіз політичних та

правових аспектів. 17 Листопада 2020. <https://voxukraine.org/za-kulisami-ugodi-artemida-analiz-politichnih-ta-pravovih-aspektiv> (дата звернення: 23.01.26).

12. Ценцура К. Держкосмос України вступив до асоціації Місячного поселення. Що це означає? 4 серпня 2020. <https://techno.nv.ua/ukr/innovations/ukrajina-dopomozhe-doslidzhuvati-misyac-50104021.html> (дата звернення: 23.01.26).

13. Проекти Державного космічного агентства увійшли до оновленого глобального сценарію дослідження поверхні Місяця від Isecg. URL: <https://www.nkau.gov.ua/ua/news/mainthemes/1583-proiektty-derzhavnoho-kosmichnohoahentstva-uviishly-do-onovlenoho-hlobalnoho-stsenariiudoslidzhennia-poverkhni-misiatsia-vid-isecg> (дата звернення: 24.01.2026).

14. Українці побудують на Місяці власну базу: деталі амбітного проекту. 6 квітня, 2024. <https://politeka.net/uk/news/630752-ukraintsy-postroyat-na-lune-sobstvennuyu-bazu-detali-ambitsioznogo-proekta> (дата звернення: 24.01.2026).

15. Відбулася презентація макета Місячної промислово-дослідницької бази. 02.11.21. <https://space.com.ua/2021/11/02/vidbulasya-prezentatsiya-maketa-misyachnoyi-promislovo-doslidnitskoyi-bazi/> (дата звернення: 28.04.26).

16. 15. ДБН В.2.5-76:2014 «Автоматизовані системи раннього виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій та оповіщення населення».

17. 16. Рябець Ю. С. Мобільна архітектура для екстремальних умов перебування / Ю. С. Рябець // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – 2013. – Вип. 33. – С. 458-462. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spam_2013_33_70.

18. NASA. In-Situ Resource Utilization (ISRU). NASA. URL: <https://www.nasa.gov/mission/in-situ-resource-utilization-isru/> (date of access: 02.01.2026).

19. SuperAdobe Structure wins Arch Daily 2018 Building of the Year Award. <https://calearth.org/blogs/latest-news/superadobe-structure-wins-arch-daily-2018-building-of-the-year-award> (date of access: 29.04.26.)

20. Exploring Dogon Country, Djiguibombo to Enndé and the mysterious

Tellem.

September

28,

2013.

<https://notesfromcamelidcountry.net/2013/09/28/exploring-dogon-country-djiguibombo-to-ennde-and-the-mysterious-tellem/> (date of access: 29.04.26.)

21. I Dogon: tra leggende, superstizioni e riti antichi. Articoli. Mali. 22.05.2023. <https://www.africadventure.it/i-dogon-tra-leggende-superstizioni-e-riti-antichi/> (date of access: 29.04.26.)

22. Dana Tomić Hughes. Community Empowerment via Urban Development: Presence in Hormuz 02, Iran by ZAV Architects. February 1, 2021. <https://www.yellowtrace.com.au/presence-in-hormuz-iran-majara-residence-zav-architects-community-buildings-housing/> (date of access: 29.04.26.)

23. Dilaveroğlu Büşra. Mimarlığın Mevcudiyeti; İran'da Mimarlık Pratikleri. 18.06.2021. https://www.mimarizm.com/haberler/soylesi/mimarligin-mevcudiyeti-iran-da-mimarlik-pratikleri_132529 (date of access: 29.04.26.)

24. Екопоселення / М. В. Савицький, Ю. І. Грицан, М. М. Бабенко, О. І. Бондаренко // Розвиток Придніпровського регіону : агроекологічний аспект : монографія / за заг. ред. проф. А. С. Кобця ; відп. ред. проф. Д. М. Онопрієнко та ін. / Дніпровський ДАЕУ. – Дніпро : Ліра, 2021. – С. 737-745. – Режим доступу : <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/8137>.

25. Як вибрати матеріал для будівництва будинку: важливі аспекти вибору? БЛОГ. 13.10.2023. <https://ekodim.org.ua/yak-vibrati-material-dlya-budivnicztva-budinku-vazhlivi-aspekti-viboru/> (дата звернення: 29.04.26.)

26. Савицький М. В. Архітектурно-конструктивно-технологічні системи для створення гармонійного антропогенно-природнього середовища на основі збалансованого інноваційного розвитку та національних традицій. 2026. <https://pgasa.dp.ua/scschool/savitskij-mikola-vasilovich/> (дата звернення: 29.04.26.)

27. Студія Якуша створила концепцію музейного комплексу художниці Примаченко: у чому рішення. 23.07.2023. URL: <https://rubryka.com/2023/07/23/studiya-yakusha-stvoryla-kontseptsiiyu-muzejnogo-kompleksu-hudozhnytsi-prymachenko-u-chomu-rishennya/> (дата звернення: 14.12.2025).

28. Victoria Yakusha – architect of cultural heritage. 2026.
<https://victoriayakusha.com/pages/prymachenko> (date of access: 01.05.26.)
29. Parkes J. Tecla house 3D-printed from locally sourced clay. 23 April 2021.
<https://www.dezeen.com/2021/04/23/mario-cucinella-architects-wasp-3d-printed-housing/> (date of access: 27.01.2026)
30. Press Kit [Електронний ресурс]. 2026. Режим доступу:
<https://www.3dwasp.com/en/3d-printed-house-tecla/> (date of access: 01.05.2026).
31. Український маркетолог друкуватиме житло для українців на 3D принтері за 1-4 дні (2023) [Електронний ресурс], URL:
<https://dev.ua/news/ukrainskii-marketolog-1650276362> (дата звернення: 28.01.2026).
32. 3D-друк та коноплі: майбутнє еко-будівництва. 10.03.2025.
<https://growpro.ua/ua/articles/detail/3d-druk-ta-konopli-maybutn-eko-budivnitstva/>
(дата звернення: 27.01.26)
33. Gibbs A. This designer creates magic from everyday materials. *MIT Technology Review*. URL:
<https://www.technologyreview.com/2024/08/27/1096638/skylar-tibbits-4-d-printing-materials-transformation/> (date of access: 12.02.2025).

Abstract. *This article explores the nexus between contemporary space programs, lunar exploration initiatives, and the challenges of Ukraine's post-war reconstruction. It highlights the transfer of advanced technologies originally developed for extreme extraterrestrial environments into terrestrial architectural and design practices. Particular emphasis is placed on satellite-based monitoring systems (Copernicus, GOVSATCOM), international collaborative frameworks (NASA Artemis, Moon Village Association), and the implementation of modular construction, 3D/4D printing, and ecological building strategies. The study argues that space-derived innovations function as catalysts for sustainable development and cultural heritage preservation, encompassing both the restoration of Ukrainian monuments and the creation of new architectural complexes.*

Key words: *satellite monitoring systems; lunar exploration; startups; extreme architecture; 3D/4D printing; cultural heritage; eco-settlements; vernacular construction techniques*

Статтю надіслано: 16.05.2026 г.

© Антоненко І.В.

УДК 069:7.05:316.77

GRAPHIC PRODUCTS IN THE SYSTEM OF VISUAL COMMUNICATION OF THE MODERN MUSEUM

ГРАФІЧНА ПРОДУКЦІЯ У СИСТЕМІ ВІЗУАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ СУЧАСНОГО МУЗЕЮ

Rublevska N.V. / Рублевська Н.В.*Candidate of Art History, docent / Кандидат мистецтвознавства, доцент*

ORCID: 0000-0001-6648-7729

*Western Ukrainian National University, Ternopil, Lvivska, 11, 46009**Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Львівська 11, 46009*

Анотація. У статті досліджено графічну продукцію як важливу складову системи візуальної комунікації сучасного музею. Проаналізовано роль афіш, плакатів, буклетів, каталогів, листівок, екслібрисів, типографічних композицій та інших видів графічної продукції у формуванні візуального образу музейного простору. Значну увагу приділено особливостям використання графічного дизайну у музейній комунікації, *exhibition design* та створенні музейної айдентики. Розглянуто взаємодію графічної продукції з сучасними формами культурної репрезентації та візуальної культури. Досліджено роль друкованої та цифрової графічної продукції у процесах популяризації культурної спадщини та формування комунікативного середовища музею. Встановлено, що графічна продукція виконує не лише інформаційну та рекламну функції, але й виступає важливим елементом культурної пам'яті та візуальної ідентичності музейної установи. З'ясовано, що сучасний музей дедалі активніше використовує засоби графічного дизайну для формування ефективної взаємодії з аудиторією та інтеграції музейного простору у сучасне інформаційне середовище.

Ключові слова: графічна продукція, графічний дизайн, візуальна комунікація, музейний простір, *exhibition design*, музейна айдентика, плакат, афіша, буклет, екслібрис, типографіка, культурна спадщина, музейна комунікація.

Вступ

У сучасному культурному просторі музей дедалі активніше трансформується із традиційного сховища культурних цінностей у багатофункціональний комунікаційний центр. В умовах розвитку цифрових технологій, візуальної культури та інформаційного суспільства особливого значення набуває система музейної візуальної комунікації, у якій важливу роль відіграє графічна продукція. Графічна продукція сучасного музею охоплює широкий спектр візуальних засобів: афіші, плакати, буклети, каталоги, листівки, виставкову поліграфію, навігаційні елементи, шрифтові композиції, музейну айдентичку, цифрові банери та рекламно-інформаційні матеріали. Саме ці елементи формують первинний візуальний контакт між музеєм і відвідувачем та

забезпечують ефективність культурної комунікації. У сучасному exhibition design графічна продукція виступає не лише носієм інформації, але й важливим елементом художньої репрезентації музейного простору. Через систему графічного дизайну формується візуальна ідентичність музею, створюється емоційний образ виставки та забезпечується цілісність комунікативного середовища [4].

Особливого значення проблема графічної продукції набуває у контексті розвитку сучасної візуальної культури. Сучасний відвідувач сприймає музей не лише через експозицію, але й через систему візуальної навігації, друковану продукцію, рекламні матеріали та цифрову комунікацію. Саме тому графічний дизайн стає важливим інструментом взаємодії між музеєм та аудиторією. У сучасному музеєзнавстві дедалі більше уваги приділяється питанням музейної комунікації та візуального середовища. Однак проблема графічної продукції як складової музейної візуальної комунікації залишається недостатньо дослідженою, особливо у контексті українського культурного простору.

Актуальність теми також посилюється процесами цифровізації музейної діяльності. Поряд із традиційною друкованою продукцією активно розвиваються цифрові форми графічної комунікації: електронні каталоги, цифрові афіші, онлайн-виставки, мультимедійні презентації та інтерактивні візуальні системи [5].

Графічна продукція музею сьогодні виконує не лише рекламну чи інформаційну функції. Вона стає складовою культурної пам'яті, репрезентує художню та етнокультурну спадщину, формує візуальний стиль музейної установи та забезпечує інтеграцію музею у сучасний культурний простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика музейної комунікації та візуальної репрезентації музейного простору активно досліджується у сучасній культурології, музеєзнавстві та дизайні. Значний внесок у розвиток теоретичних засад музеології здійснив Ф. Вайдахер, який розглядав музей як багаторівневу систему культурної комунікації та репрезентації культурної спадщини [3]. Питання сучасної

музейної комунікації та перспектив її розвитку аналізувала Р. Маньковська. Дослідниця акцентувала увагу на трансформації музею в умовах інформаційного суспільства та розвитку нових форм взаємодії з аудиторією [7]. Особливості цифровізації музейної діяльності та сучасних комунікативних практик досліджувала Ж. Денисюк. У працях авторки розглянуто вплив цифрових технологій на формування музейного середовища та нові форми презентації культурної спадщини [5].

Теоретичні аспекти графічного дизайну та візуальної комунікації розкрито у працях О. Гладун, яка розглядала графічний дизайн як комунікативну знакову систему сучасної культури [4].

Проблеми поліграфічної продукції та графічної організації друкованих видань досліджували К. Тишкевич та М. Кузьмінець. Автори аналізували особливості композиційної структури друкованої продукції та роль графічного дизайну у візуальному сприйнятті інформації [16]. Особливості типографіки та поліграфічного дизайну розглядала М. Ісмайлова, яка досліджувала шрифтові композиції та їх роль у формуванні естетики друкованої продукції [6].

Питання динамічної візуальної комунікації та сучасних форм графічної продукції аналізували Н. Склярєнко та М. Колосніченко, які досліджували новітні форми візуального проектування у графічному дизайні [15].

Окремий напрям становлять дослідження музейних колекцій та культурної спадщини Тернопільщини, представлені у працях Н. Рублевської. Дослідниця аналізувала процеси формування художніх колекцій, розвиток музейного середовища та особливості культурної репрезентації регіону [12, 13, 14].

Попри значну кількість наукових праць, проблема графічної продукції саме як складової системи візуальної комунікації сучасного музею потребує подальшого комплексного дослідження.

Метою статті є дослідження графічної продукції як складової системи візуальної комунікації сучасного музею, визначення її ролі у формуванні музейного середовища, візуальної ідентичності та культурної репрезентації.

Виклад основного матеріалу

У сучасному музейному просторі графічна продукція виступає важливим елементом системи візуальної комунікації. Вона забезпечує передачу інформації, формує художній образ музейної установи та створює комунікативний зв'язок між експозицією і відвідувачем. Графічна продукція музею охоплює різні види друкованих та цифрових матеріалів: афіші, плакати, буклети, каталоги, листівки, навігаційні елементи, шрифтові композиції, сувенірну продукцію та цифрові рекламні матеріали. Усі ці елементи формують систему музейної айдентики та забезпечують візуальну цілісність комунікаційного простору.

Одним із найважливіших елементів графічної продукції музею є афіша. Саме афіша формує перше візуальне враження про виставку та виконує рекламно-комунікативну функцію. Через композицію, колір, типографіку та візуальні образи афіша передає концепцію виставкового проєкту та створює емоційний настрій майбутньої експозиції.

У сучасному графічному дизайні музейна афіша дедалі більше поєднує традиційні композиційні принципи та цифрові технології. Сучасні дизайнери активно використовують фотографіку, колаж, типографічні композиції та цифрову графіку, що дозволяє створювати динамічні та виразні візуальні рішення [1]. Особливе значення у структурі музейної графічної продукції має плакат. На відміну від афіші, плакат виконує не лише рекламну, але й художньо-репрезентативну функцію. Він здатний формувати візуальний стиль виставки та виступати окремим елементом *exhibition design*.

Важливим елементом музейної графічної продукції є буклети та каталоги виставок. Вони виконують інформаційну, наукову та репрезентативну функції. Каталоги містять наукові описи експонатів, історичні довідки, ілюстративний матеріал та аналітичні тексти, що забезпечує поглиблене сприйняття виставкового проєкту. Буклети мають більш компактний формат і орієнтовані на широку аудиторію. Саме тому у їхньому дизайні особливого значення набувають композиція, типографіка та візуальна структура подачі інформації.

Сучасний музей дедалі активніше використовує принципи графічного дизайну у формуванні власної айдентики. Логотип, фірмові кольори, типографічні рішення та система навігації формують візуальний стиль музейної установи та забезпечують її впізнаваність у культурному просторі.

Типографіка у сучасному музейному дизайні виконує не лише декоративну, але й комунікативну функцію. Через систему шрифтів організовується структура інформації, визначається візуальна ієрархія тексту та формується загальний ритм експозиційного простору [6].

Особливого значення у сучасному exhibition design набувають навігаційні графічні системи. Вказівники, інформаційні таблички, схеми маршрутів та цифрові екрани забезпечують комфортне пересування відвідувачів музейним простором та сприяють ефективному сприйняттю експозиції. Графічна продукція музею також виступає важливим засобом популяризації культурної спадщини. Через друковані та цифрові матеріали музей репрезентує історико-культурні цінності, художні колекції та етнокультурну спадщину регіону.

У сучасному культурному просторі дедалі більшого значення набуває інтеграція традиційної графічної продукції у цифрове середовище. Онлайн-каталоги, цифрові афіші, мультимедійні презентації та інтерактивні візуальні системи створюють нові форми музейної комунікації та забезпечують доступність культурного контенту для широкої аудиторії [5].

Важливу роль у системі музейної графічної продукції відіграє сувенірна поліграфія. Поштівки, календарі, тематичні блокноти, друковані репродукції та інші види сувенірної продукції не лише популяризують музей, але й формують елементи культурної пам'яті та візуальної ідентичності.

У сучасних музеях графічна продукція дедалі частіше розглядається як окремий елемент культурного дизайну. Вона інтегрує мистецтво, комунікацію, маркетинг та цифрові технології, формуючи цілісне візуальне середовище музейного простору.

Висновки

Таким чином, графічна продукція у сучасному музеї виступає важливою

складовою системи візуальної комунікації та культурної репрезентації. Афіші, плакати, буклети, каталоги, типографічні композиції, навігаційні системи та цифрові графічні матеріали забезпечують ефективну взаємодію між музеєм та аудиторією. Встановлено, що сучасний музей дедалі активніше використовує засоби графічного дизайну у формуванні власної айдентики, exhibition design та комунікативного середовища. Графічна продукція виконує не лише інформаційну та рекламну функції, але й формує емоційний образ музейного простору та репрезентує культурну спадщину. З'ясовано, що інтеграція цифрових технологій у систему музейної графічної продукції сприяє розширенню комунікативних можливостей музею та забезпечує доступність культурного контенту у сучасному інформаційному середовищі.

Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз цифрової музейної айдентики, інтерактивних форм візуальної комунікації та ролі графічного дизайну у формуванні сучасної культурної пам'яті.

Література:

1. Богословська Ю. В., Малік Т. В. Графічний дизайн як засіб передачі рекламної ідеї у поліграфії. *Культура і сучасність*. 2021. № 2. С. 158–161. URL: <https://journals.uran.ua/kis/article/view/249246/246518>
2. Вайт А. В. Основи графічного дизайну. Третє видання / пер. Л. Коцюк, О. Пелипенко. Київ : ArtHuss, 2023. 232 с.
3. Вайдахер Ф. Загальна музеологія / пер. з нім. В. Лозинського, О. Лянґ, Х. Назаркевич. Львів : Літопис, 2005. 632 с.
4. Гладун О. Візуальна мова графічного дизайну як комунікативна знакова система. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2012. № 15. С. 11–14. URL: <https://visnik.org.ua/pdf/v2012-15-03-gladun.pdf>
5. Денисюк Ж. З. Музейна комунікація в умовах цифровізації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 3. С. 64–70.
6. Ісмайлова М. С. Типографіка як інструмент рішення функціональних та естетичних аспектів у дизайні поліграфічної рекламної продукції раннього

модернізму (1910–1935). *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2015. № 6. С. 61–70. URL: <https://www.visnik.org.ua/pdf/v2015-06-11-ismaylova.pdf>

7. Маньковська Р. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку. *Краєзнавство*. 2013. № 3. С. 75–84. URL: https://history.org.ua/JournALL/kraj/kraj_2013_3/13.pdf

8. Основи графічного дизайну : навч. посіб. / уклад. О. Пазюк, О. Віщак. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 224 с.

9. Основи композиції та дизайну : навч. посіб. / уклад. Н. О. Потрашкова. Харків : ХНЕУ ім. Семена Кузнеця, 2021. 146 с.

10. Пазюк Р. В., Віщак Ю. Основи графічного дизайну : навч. посіб. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2023.

11. Потрашкова Л. В. Основи композиції та дизайну : навч. посіб. Харків : Вид. ХНЕУ, 2007. 150 с.

12. Рублевська Н. В. Формування колекцій художніх творів у культурі Тернополя другої половини ХХ – початку ХХІ ст. : дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01 / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2021.

13. Rublevska N. V. Museum communication in the context of cultural transformations of the XXI century. *Paradigm of Knowledge*. 2022. № 2(52). URL: <https://naukajournal.org/index.php/Paradigm/article/view/2456>

14. Rublevska N. V. Preservation and development of museum affairs in Ternopil region. *Paradigm of Knowledge*. 2021. № 1(45). Р. 31–45. URL: <https://naukajournal.org/index.php/Paradigm/article/view/2211/2218>

15. Склярєнко Н. В., Колосніченко М. В. Стікери: засоби проектування динамічної візуальної комунікації. *Мистецтвознавчі записки*. 2021. Вип. 39. С. 22–28. URL: <https://journals.uran.ua/mz/article/view/250322/247796>

16. Тишкевич К. І., Кузьмінець М. П. Графічна організація тексту друкованих рекламних видань. *Культура і сучасність*. 2020. № 2. С. 130–135. URL: <https://journals.uran.ua/kis/article/download/222372/222514>

Abstract. *The article examines graphic products as an important component of the visual communication system of a modern museum. The role of posters, exhibition posters, booklets, catalogs, postcards, ex libris, typographic compositions and other types of graphic products in shaping the visual image of museum space is analyzed. Considerable attention is paid to the use of graphic design in museum communication, exhibition design and the formation of museum identity. The interaction of graphic products with contemporary forms of cultural representation and visual culture is considered. The role of printed and digital graphic products in the processes of promoting cultural heritage and forming the communicative environment of the museum is investigated. It has been established that graphic products perform not only informational and advertising functions, but also act as an important element of cultural memory and visual identity of a museum institution. It is determined that the modern museum increasingly uses graphic design tools to create effective interaction with the audience and integrate museum space into the contemporary information environment.*

Key words: *logo, graphic design, composition, drawing, painting, visual identity, artistic image, corporate style. graphic products, graphic design, visual communication, museum space, exhibition design, museum identity, poster, booklet, ex libris, typography, cultural heritage, museum communication.*

Статтю надіслано 19.05.2026р.

© Рублевська Н.В.

УДК 791.43.01

**DEADPAN AESTHETICS AS A STRUCTURAL PRINCIPLE OF
ABSURDIST CINEMA: A THEORETICAL AND CONCEPTUAL ANALYSIS**
**DEADPAN-ЕСТЕТИКА ЯК СТРУКТУРНИЙ ПРИНЦИП АБСУРДИСТСЬКОГО КІНО:
ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ**

Yesin Oleksii / Єсін Олексій*Postgraduate student / Аспірант кафедри кінознавства*

ORCID: 0009-0005-6629-0156

*I. K. Karpenko-Karyi Kyiv National University of Theatre, Cinema and Television**Київський національний університет театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого*

Анотація. У статті досліджується *deadpan*-естетика як структурний і філософський принцип абсурдистського кінематографа. Розглядаються генеза поняття, його теоретичне обґрунтування в контексті філософії абсурду та кінознавчого дискурсу, а також функціональні механізми *deadpan* як кінематографічного прийому — від акторської техніки до режисерської стратегії. Аналізуються взаємозв'язки між *deadpan*-манерою і такими категоріями, як відчуження, мовчання, темпоральна аномалія та іронічна дистанція. Визначаються типологічні відмінності між північноєвропейською, американською та східноєвропейською моделями *deadpan* у світовому кіно 1970–2020-х рр., з'ясовується специфіка його реценції в українському кінематографі.

Ключові слова: *deadpan*-естетика, абсурдистське кіно, філософія абсурду, відчуження, очуження, іронічна дистанція, темпоральність, кінематографічна поетика, постмодернізм, метамодернізм, постіронія.

Вступ.

Поняття *deadpan* — буквально «мертве обличчя» — виникло в англомовному театральному та комедійному словнику першої половини ХХ століття для позначення техніки, за якої виконавець зберігає цілковиту непорушність виразу обличчя на тлі комічних або абсурдних подій. Проте якщо у водевільній традиції *deadpan* залишався переважно акторською технікою, то в кінематографі другої половини ХХ — початку ХХІ ст. він трансформувався у складний естетичний принцип, що охоплює режисуру, монтаж, темп оповіді, просторову організацію кадру та філософське позиціонування автора щодо зображуваного.

Актуальність теоретичного осмислення *deadpan*-естетики зумовлена кількома обставинами. По-перше, у кінознавчому дискурсі це поняття досі не отримало систематичного концептуального опрацювання: воно функціонує

переважно як дескриптивний термін, що позначає певний «стиль» чи «тон», без розкриття його онтологічних та епістемологічних вимірів. По-друге, у контексті дослідження абсурдистського кіно *deadpan* виявляється одним із центральних механізмів породження абсурдного ефекту. По-третє, звернення до цієї теми відкриває нові перспективи для аналізу українського кінематографа, зокрема творчості Кіри Муратової та інших режисерів, у чийй поетиці *deadpan* відіграє системоутворюючу роль.

Мета статті — концептуалізувати *deadpan* як естетичну категорію абсурдистського кінематографу, окреслити її теоретичні підґрунтя, типологію та функціональні механізми.

1. Філософські засади: абсурд і відмова від афекту.

Будь-яка спроба концептуалізувати *deadpan*-естетику в кінематографі неминуче веде до філософії абсурду — насамперед до Альбера Камю та Семюела Беккета, двох мислителів, які найбільш послідовно розробили онтологічну та художню мову абсурду.

У «Міфі про Сізіфа» А. Камю визначає абсурд як відносини між світом і свідомістю: абсурд народжується із зіткнення людської потреби у відповіді і мовчання Всесвіту (Camus, 2005). Ключовим у цьому визначенні є саме поняття мовчання — світ нічого не пояснює. *Deadpan* у кінематографі матеріалізує саме це: камера і персонажі відмовляються від реакції, яку глядач очікує і на яку має право. Замість музичного чи монтажного рішення абсурдистський *deadpan* пропонує паузу і нейтральний погляд.

С. Беккет радикалізує цю позицію в драматургічному вимірі. Його «Чекаючи на Годо» (1953) є п'єсою, в якій сам діалог унаочнює *deadpan*-структуру: репліки перестають бути сенсообмінами і перетворюються на механічне продукування мовленнєвих форм, позбавлених референта. Персонажі С. Беккета говорять — і саме тому нічого не говорять. Жіль Дельоз у «Кіно-2: Образ-час» описував це як «мову-виснаження» (language of exhaustion): мова демонструє власну безсилість (Deleuze, 1989). Ця стратегія стала однією з продуктивних моделей для кінематографічного *deadpan*.

Важливим теоретичним джерелом є також концепція відчуження у Бертольта Брехта. Його *Verfremdungseffekt* — ефект очуження — передбачає систематичне руйнування ілюзії для активізації критичної свідомості глядача (Brecht, 1964). *Deadpan* у кінематографі функціонує схожим чином: відмовляючись від емоційного «ключа», який зазвичай підказує глядачеві, як реагувати на зображуване, він змушує самотійно конструювати сенс і давати оцінку. Проте між брехтівським очуженням і *deadpan* є принципова відмінність: якщо у Б. Брехта дистанція — це педагогічний інструмент, то в абсурдистському кіно вона є онтологічною констатацією: дистанція між людиною і світом непереборна і не служить жодній меті.

2. Концептуалізація *deadpan* як кінематографічної категорії.

Для теоретичного опрацювання *deadpan* як кінознавчої категорії слід розрізнити кілька його рівнів: акторський, режисерський і наративний.

На акторському рівні *deadpan* означає техніку мінімізації або повного усунення видимої емоційної реакції. Бастер Кітон, якого нерідко називають найвеличнішим *deadpan*-актором в історії кіно, виробив цю техніку у 1920-х рр. як відповідь на механістичний хаос комічних ситуацій: його обличчя залишалося незворушним, поки навколо руйнувалися будинки і відбувалися катастрофи. Ця незворушність мала комічний ефект, але одночасно породжувала моторошне відчуття людини, яка перебуває поза власним досвідом, яка є свідком своєї ж нещасної долі ззовні. В абсурдистському кіно 1970–2020-х рр. ця акторська техніка набуває відверто онтологічного забарвлення. Персонажі Акі Каурісмякі — покинуті та незрозумілі власному середовищу — реагують на удари долі з кам'яним спокоєм, що перетворює трагедію на фарс, а фарс — на трагедію.

На режисерському рівні *deadpan* проявляється у низці структурних рішень. Перше — це темпоральна аномалія: подовження сцен за межі їхньої «природної» тривалості, введення пауз і мовчань, які порушують очікуваний ритм. Довгі плани Роя Андерссона у «Піснях з другого поверху» (2000) функціонують саме так: час відмовляється рухатися з очікуваною швидкістю, і в цьому сповільненні відкривається безодня. Друге рішення — фронтальна статичність камери:

зображення з незмінної точки зору без наближення чи віддалення, що позбавляє глядача емпатійного «входу» в кадр. Третє — монтажна нейтральність: відмова від виражального монтажу, який би «пояснював» ставлення автора до показуваного.

На наративному рівні *deadpan* виявляється у відсутності пояснень, відмові від психологічної мотивації персонажів і характерній для абсурдистської літератури «неподії» — коли відтворення подій не призводять до змін. Джим Джармуш неодноразово описував свій метод як спостереження без коментаря; Апіцхатпонг Вірасетаун у фільмах «Дядечко Бунмі, який пам'ятає свої минулі життя» (2010) та «Меморія» (2021) вибудовує наративи, в яких причинно-наслідковий зв'язок відсутній — предмети, люди і духи існують поруч без ієрархії сенсів.

3. Типологія *deadpan* у світовому кінематографі 1970–2020-х рр.

Аналіз світового кінематографу означеного періоду дозволяє виокремити щонайменше три виразні моделі *deadpan*-естетики, які відрізняються за культурними витоками, філософськими акцентами та кінематографічними засобами.

Північноєвропейська модель (Фінляндія, Швеція, Данія) найбільш послідовно представлена у творчості А. Каурісмякі. Його *deadpan* вкорінений у традиції меланхолійного гумору, характерного для фінської культури, та у специфічній соціальній критиці: персонажі належать до маргіналізованих верств суспільства і реагують на системне приниження абсолютною мовчазністю. У А. Каурісмякі *deadpan* є водночас класовою позицією (мовчання тих, кого не чують) і екзистенційною констатацією (мовчання перед безглуздістю). Р. Андерссон розвиває північноєвропейську модель в іншому напрямку: у його «Трилогії про життя» (*Living trilogy*) *deadpan* стає тотальним принципом організації кінопростору — сцени-картини, виконані у мертво-блідій колірній гамі, з фронтальними мізансценами, що відтворюють живописну застиглість Рене Магрітта чи Джорджо де Кіріко.

Американська модель представлена переважно незалежним інді-кіно і

пов'язана з іменами Дж. Джармуша, братів Коен і Веса Андерсона. *Deadpan* у Дж. Джармуша («Мертвець», 1995; «Кава і цигарки», 2003) поєднує японський вплив — дзен-буддистську концепцію присутності без оцінки — з американською традицією «крутого» непорушного героя, позбавленого, однак, будь-якої героїчності. У братів Коен *deadpan* стає засобом деконструкції традиційних жанрів, слідування яким виявляються безглуздими («Великий Лебовські», 1998; «Старим тут не місце», 2007). В. Андерсон розвинув власну версію *deadpan*, засновану на надмірній симетрії та декоративності, які перетворюють емоцію на артефакт.

Східноєвропейська модель є найбільш гетерогенною. Вона формується на перетині абсурдистської традиції центральноєвропейської літератури (Франц Кафка, Ярослав Гашек, Карел Чапек), центральноєвропейської кінематографічної спадщини і специфічного досвіду соціальних катастроф ХХ ст. *Deadpan* у Войцеха Гаса, Душана Макавєєва чи Міклоша Янчо — це вимушена екзистенційна позиція: мовчання перед тим, що неможливо назвати.

4. *Deadpan*-естетика та її механізми: відчуження, темпоральність, мовчання.

Для теоретичного осмислення функціонування *deadpan* в абсурдистському кіно ключовими є три взаємопов'язаних механізми.

Відчуження як структурний принцип. *Deadpan* конституює особливий тип суб'єктності персонажа: людину, яка є присутня у власному досвіді, але не переживає його. Це те, що А. Камю описував як «сторонність» у романі «Сторонній» (Camus, 1967) — Мерсо не реагує на смерть матері, бо сам спосіб людського переживання здається йому конвенційним і нещирим. Кінематографічний еквівалент цієї позиції — персонаж, який дивиться крізь власне існування. Важливо, що *deadpan*-відчуження відрізняється від психологічного відчуження: це не симптом травми чи депресії, а онтологічна позиція щодо умовності будь-якого «природного» вираження.

Темпоральна аномалія. Нейтральне обличчя персонажа і нейтральна камера не маркують момент як важливий чи неважливий, глядач втрачає часові

орієнтири. Усі моменти стають рівнозначними — а значить, рівною мірою позбавленими сенсу або навпаки наповненими ним. Темпоральна аномалія *deadpan* пов'язана також із концепцією «чекання» С. Беккета: час, який не рухається до мети, час, заповнений очікуванням того, що не прийде.

Мовчання як висловлювання. У *deadpan*-естетиці мовчання не є відсутністю мовлення — воно є самостійним висловлюванням. Теоретик кіно та звуку Мішель Шіон у «Аудіо-Візії» (1994) вказував на те, що тиша у кіно завжди є маркованою: вона означає те, що не сказано, але присутнє (Chion, 1994). В абсурдистському *deadpan* мовчання персонажів кодує неможливість адекватної мовної реакції на абсурдний світ. Слів, які персонаж міг би сказати, не існує — бо не існує мови, в якій можна було б правильно назвати пережите. Людвіг Вітгенштайн завершив «Логіко-філософський трактат» саме цією думкою: «Про що не можна говорити, про те слід мовчати» (Wittgenstein, 2001, р. 89).

5. *Deadpan* в українському контексті: до постановки проблеми.

Українське кіно у зазначений хронологічний період виробило власні форми *deadpan*-естетики, що заслуговують на окремий аналіз.

Творчість К. Муратової — найбільш очевидна точка перетину. Її поетика, що розвивається від «Коротких зустрічей» (1967) до «Вічного повернення» (2012), послідовно вибудовує *deadpan* не як окремий прийом, а як тотальну мову. Персонажі К. Муратової говорять нескінченно, надмірно, повторюючи одне й те саме. Ця надмірність мовлення перетворює його на мовчання: слова перестають нести сенс, стають чистим ритмічним шумом. Це стратегія С. Беккета, перекладена мовою радянської і пострадянської повсякденності.

Перспективним є також аналіз *deadpan*-стратегій у контексті новітнього українського кіно — творчості Мирослава Слабошпицького («Плем'я», 2014), де мовчання набуває буквального вираження (мова жестів як єдина мова персонажів) і стає метафорою ширшого абсурду виживання в дисфункційній спільноті, а також фільмів Валентина Васяновича («Атлантида», 2019; «Відблиск», 2021), у яких аскетична статика кадру і майже повна відсутність

діалогу формують зону абсурдного мовчання вже в контексті воєнного досвіду: «довгі статичні плани, пустота кадру, повторювані побутові дії» не відтворюють травму, а розчиняють її у повсякденності, роблячи невидимою і саме тому нестерпно присутньою (Демура, 2025, с. 75).

Висновки та перспективи подальших досліджень.

У статті розглянуто *deadpan*-естетику як онтологічну позицію в абсурдистському кінематографі — відмову від конвенційних форм вираження і водночас пошук нової мови мовчання і нейтральності. Визначено її філософські підстави у традиції абсурдизму від А. Камю до С. Беккета, а також кінематографічні механізми — відчуження, темпоральна аномалія та смислове мовчання.

Встановлено, що *deadpan* не є монолітним явищем: виокремлено північноєвропейську, американську та східноєвропейську моделі, що відрізняються як культурними передумовами, так і конкретними кінематографічними рішеннями. Усі три моделі сходяться в одному: найточніша реакція на безглуздість — мовчання.

Окреслено специфіку *deadpan*-естетики в українському кінематографі — у творчості К. Муратової, М. Слабошпицького, В. Васяновича — як особливо продуктивної у роботі з темами відчуження, соціальної дисфункції та колективної травми. Перспективи подальших розвідок пов'язані з порівняльним аналізом конкретних фільмів, розробкою методологічного апарату для виявлення *deadpan*-приймів у структурі кінотексту та осмисленням взаємодії цієї естетики з українською культурною ідентичністю.

Список використаних джерел:

1. Беккет, С. (1972). *Чекаючи на Годо; Остання стрічка Краппа* (Б. Бойчук & Ю. Тарнавський, пер.). Сучасність.
2. Васянович, В. (реж.). (2019). *Атлантида* [фільм]. Limelite Production.
3. Демура, А. (2025). Невимовне в кіно: мистецтво репрезентації травми і впливу на глядацьке сприйняття. *Культурологічна думка*, 27(1), 70–87.

<https://doi.org/10.37627/2311-9489-27-2025-1.70-87>

4. Слабошпицький, М. (реж.). (2014). *Плем'я* [фільм]. Garmata Film.
5. Andersson, R. (Dir.). (2000). *Songs from the second floor* [Film]. Roy Andersson Filmproduktion.
6. Brecht, B. (1964). *Brecht on theatre: The development of an aesthetic* (J. Willett, Trans.). Methuen.
7. Camus, A. (1967). *The Stranger* (S. Gilbert, Trans.). Alfred A. Knopf.
8. Camus, A. (2005). *The myth of Sisyphus* (J. O'Brien, Trans.). Penguin Books.
9. Chion, M. (1994). *Audio-vision: Sound on screen*. Columbia University Press.
10. Deleuze, G. (1989). *Cinema 2: The time-image* (H. Tomlinson & R. Galeta, Trans.). University of Minnesota Press.
11. Jarmusch, J. (Dir.). (1995). *Dead man* [Film]. JVC Entertainment.
12. Kaurismäki, A. (Dir.). (2023). *Fallen leaves* [Film]. Sputnik Oy.
13. Wittgenstein, L. (2001). *Tractatus logico-philosophicus* (D. F. Pears & B. F. McGuinness, Trans.). Routledge.

Abstract. *The article examines deadpan aesthetics as a structural and philosophical principle of absurdist cinema, tracing the genealogy of the concept, examining its theoretical grounding within the philosophy of the absurd and contemporary film theory, and analysing the formal mechanisms of deadpan as a cinematic device — from acting technique to directorial strategy. The relationships between deadpan aesthetics and such categories as alienation, silence, temporal anomaly, and ironic distance are explored. The study identifies typological distinctions between Northern European, American, and Eastern European models of deadpan in world cinema from the 1970s to the 2020s and examines the specific character of its reception in Ukrainian cinema.*

Key words: *Deadpan aesthetics, absurdist cinema, philosophy of the absurd, alienation, distancing effect, ironic distance, temporality, cinematic poetics, postmodernism, metamodernism, post-irony.*

*Стаття підготовлена в рамках дисертаційного дослідження
«Естетика абсурду в українському кінематографі
в контексті світового кіно 1970–2020-х рр.»*

Стаття надіслана: 20.05.2026

© Єсін О.

УДК 7.738.3(477)

LOCAL TRADITION AND GLOBAL CONTEXT: INTERNATIONAL SYMPOSIA AND THE CREATIVE EVOLUTION OF PETRO PETCHORNYI

ЛОКАЛЬНА ТРАДИЦІЯ І ГЛОБАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СИМПОЗІУМІВ У ТВОРЧІЙ ЕВОЛЮЦІЇ ПЕТРА ПЕЧОРНОГО

Yuliia Poltavska / Юлія Полтавська*Research Fellow in the Department of Art Studies and Education
at the National Academy of Arts of Ukraine /**Науковий співробітник відділу мистецької науки і освіти
Національної академії мистецтв України**ORCID: 0000-0002-1041-8078**National Academy of Arts of Ukraine, Kyiv, Ukraine**Національна академія мистецтв України, м. Київ, Україна*

Анотація. У статті досліджено роль міжнародних керамічних симпозіумів 1970–1980-х років у творчій еволюції українського художника-кераміста Петра Печорного. Актуальність теми зумовлена необхідністю переосмислення розвитку української художньої кераміки другої половини XX століття в контексті міжнародних мистецьких процесів та подолання культурної ізоляції радянського періоду. Метою статті є виявлення впливу міжнародних симпозіумів на трансформацію пластичної мови митця, формування його творчої концепції та інтеграцію української кераміки у ширший європейський художній контекст.

У дослідженні проаналізовано специфіку функціонування декоративно-ужиткового мистецтва в умовах радянської культурної системи, охарактеризовано значення міжнародних симпозіумів у Литві, Латвії, Грузії та інших республіках колишнього СРСР як просторів професійного діалогу й художнього експерименту. Особливу увагу приділено участі Петра Печорного у симпозіумах у Вільнюсі та Юрмалі, які стали важливими етапами його творчого становлення. З'ясовано, що саме міжнародне мистецьке середовище сприяло зверненню митця до шашоту, посиленню монументальності форм, ускладненню символічної мови та переосмисленню кераміки як автономного виду сучасного мистецтва. Проаналізовано також твори, створені у творчих осередках Києва та Седнева у 1980-х роках.

Наукова новизна статті полягає у розгляді міжнародних симпозіумів як важливого чинника формування нової художньої ідентичності українських керамістів пізньорадянського періоду. Доведено, що для Петра Печорного участь у міжнародних мистецьких форумах стала не лише професійним досвідом, а й простором подолання естетичної ізоляції та інтеграції локальної традиції у глобальний мистецький контекст.

Ключові слова: Петро Печорний, українська кераміка, міжнародні симпозіуми, декоративно-ужиткове мистецтво, шашот, радянське мистецтво, художня кераміка, мистецький процес XX століття.

Вступ.

Друга половина XX століття стала періодом складних і суперечливих процесів у розвитку мистецтва на теренах Радянського Союзу. Попри жорсткий ідеологічний контроль та ізоляцію від світового культурного простору, саме у

1970–1980-х роках у декоративно-ужитковому мистецтві почали формуватися тенденції, що поступово руйнували межі офіційної естетичної системи. Особливо помітними ці процеси стали у сфері художньої кераміки, яка, перебуваючи на периферії «високого» мистецтва, водночас отримувала відносно більшу свободу для формальних експериментів і пошуку нових пластичних рішень.

У радянській художній ієрархії кераміка тривалий час розглядалася переважно як різновид декоративного оформлення побуту або як інструмент репрезентації «народної культури». Такий підхід звужував можливості концептуального розвитку цього виду мистецтва, підпорядковуючи його виробничим, ідеологічним і репрезентативним функціям. Водночас саме у середовищі керамістів поступово визрівало прагнення до переосмислення матеріалу, форми та самої природи художнього висловлювання. У різних республіках СРСР виникали локальні мистецькі осередки, орієнтовані на експеримент, пластичну свободу й діалог із сучасними міжнародними тенденціями.

Особливу роль у цих процесах відіграли міжнародні керамічні симпозиуми, що активно почали проводитися на території Балтійських республік, Закавказзя та інших регіонів у 1970–1980-х роках. В умовах «залізної завіси» вони стали унікальними просторами професійної комунікації, де відбувався безпосередній обмін досвідом між митцями різних країн і художніх шкіл. Симпозиуми відкривали доступ до нових технологій, модерністських формотворчих концепцій і альтернативних моделей осмислення декоративного мистецтва. Саме тут кераміка дедалі більше починала сприйматися не як допоміжна чи суто ужиткова сфера, а як автономний вид сучасного мистецтва.

Для українських художників-керамістів участь у міжнародних симпозиумах мала особливе значення. Вона ставала не лише можливістю професійного розвитку, а й способом подолання культурної ізоляції та імперської моделі мистецької ієрархії, у межах якої українське декоративно-ужиткове мистецтво часто трактувалося як локальний або етнографічний феномен. Знайомство з

європейськими та східними мистецькими практиками сприяло формуванню нового погляду на національну традицію – не як на застиглий фольклорний канон, а як на джерело сучасного пластичного мислення.

Одним із митців, чия творча еволюція тісно пов'язана з міжнародним симпозіумним рухом, був Петро Печорний – провідний український художник-кераміст другої половини ХХ століття. Участь у міжнародних форумах у Вільнюсі, Юрмалі та інших мистецьких осередках стала для нього важливим каталізатором внутрішніх творчих змін. Саме у цьому середовищі відбулося поглиблення його інтересу до шамоту, посилилася монументальність пластичної мови, ускладнилася символічна структура образів і сформувалося розуміння кераміки як самодостатнього художнього висловлювання.

Постановка проблеми. У сучасному українському мистецтвознавстві проблема розвитку художньої кераміки другої половини ХХ століття дедалі частіше розглядається в контексті ширших культурних і соціополітичних процесів. Однак роль міжнародних мистецьких контактів у формуванні нової пластичної мови українських керамістів залишається недостатньо дослідженою. Особливо це стосується міжнародних симпозіумів 1970–1980-х років, які в умовах радянської ізоляції стали одним із небагатьох каналів безпосереднього професійного діалогу між митцями різних країн та художніх традицій.

Попри значний інтерес до творчості Петра Печорного як одного з провідних українських художників-керамістів другої половини ХХ століття, участь митця у міжнародному симпозіумному русі та вплив цього досвіду на його художню еволюцію досі не були предметом окремого комплексного аналізу. У наявних дослідженнях переважно розглядаються стилістичні особливості його творів, звернення до народної традиції, символічна образність або технічні аспекти роботи з шамотом, тоді як міжнародний контекст його творчого становлення висвітлений фрагментарно.

Водночас саме участь у міжнародних симпозіумах дозволила українським керамістам вийти за межі офіційної радянської моделі декоративно-ужиткового мистецтва, ознайомитися з альтернативними формотворчими практиками та

переосмислити кераміку як автономний вид сучасного мистецтва. У цьому контексті творчість Петра Печорного є показовим прикладом поєднання локальної художньої традиції з глобальними мистецькими тенденціями другої половини XX століття. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю реконструкції цих процесів і введення їх у ширший дискурс історії українського мистецтва.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження ролі міжнародних керамічних симпозіумів 1970–1980-х років у творчій еволюції Петра Печорного та визначення їхнього впливу на формування нової художньої мови української кераміки другої половини XX століття. Особлива увага приділяється аналізу міжнародних мистецьких контактів як чинника подолання культурної ізоляції радянського періоду та інтеграції українського декоративно-ужиткового мистецтва у ширший європейський мистецький контекст.

Для досягнення поставленої мети передбачено: простежити специфіку функціонування художньої кераміки в системі радянської культурної політики; проаналізувати значення міжнародних симпозіумів як просторів професійного діалогу, творчого експерименту та міжкультурного обміну; виявити особливості впливу симпозіумного руху на трансформацію пластичної мови Петра Печорного; дослідити роль шамоту у формуванні його авторської стилістики; охарактеризувати ключові твори митця, створені під впливом міжнародного мистецького середовища; а також визначити місце творчості Петра Печорного у процесі переосмислення української кераміки як автономного виду сучасного мистецтва.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Науковий доробок, присвячений творчості Петра Печорного та розвитку української художньої кераміки другої половини XX століття, формує багатовекторне поле інтерпретацій, у межах якого простежуються різні підходи до осмислення спадщини митця. Дослідники акцентують увагу як на пластичних особливостях його творів, так і на символічному, культурному та світоглядному вимірах авторської кераміки. У статті В. Давиденко «Візит до космічної риби» [2]

творчість Печорного розглядається крізь призму його індивідуального художнього мислення, здатного поєднувати традиційні мотиви з новітнім розумінням простору та пластичної форми. Значне місце в осмисленні творчості митця посідають праці М. Кагарлицького [3], у яких особливу увагу приділено символічній структурі та образній багатозначності циклу «Космічні риби». Важливе місце у вивченні творчості художника належить праці В. Підгори [4], де спадщина Печорного інтерпретується як вагома складова формування сучасної української мистецької ідентичності. Комплексне бачення творчого доробку Печорного представлено у спільному виданні В. Підгори та О. Ханка «Камінний спалах. Петро Печорний. Кераміка і графіка» [5], у якому творчість митця розглянуто в ширшому контексті розвитку української керамічної традиції та мистецьких процесів другої половини XX століття.

Водночас важливими для дослідження є також праця Т. Головка [1], у якій порушується питання еволюції українського декоративно-ужиткового мистецтва, ролі національної традиції та взаємодії локального художнього досвіду з міжнародними мистецькими тенденціями. Сукупність цих досліджень створює необхідне теоретичне підґрунтя для аналізу творчої еволюції Петра Печорного та осмислення значення міжнародного симпозіумного руху у формуванні його авторської художньої мови.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить комплексний мистецтвознавчий підхід, що поєднує історико-культурний, порівняльний, формально-стилістичний та іконографічний методи аналізу. Історико-культурний метод дозволив розглянути розвиток української художньої кераміки другої половини XX століття в контексті культурної політики СРСР та міжнародних мистецьких процесів. Порівняльний метод застосовано для зіставлення творчості Петра Печорного з тенденціями розвитку європейської та радянської кераміки означеного періоду. Формально-стилістичний аналіз використано для дослідження пластичної мови, композиційних особливостей, фактурних рішень і специфіки роботи митця з шамотом. Іконографічний метод дав можливість простежити символічну

структуру творів Печорного, особливості інтерпретації народної образності та трансформацію традиційних мотивів у контексті сучасного мистецтва. Також у роботі використано принципи системного аналізу, що дозволило розглянути міжнародний симпозіумний рух як важливий чинник формування нової художньої мови української кераміки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У системі мистецької ієрархії СРСР декоративно-ужиткове мистецтво тривалий час перебувало на периферії офіційного художнього процесу. Кераміка, текстиль і скло розглядалися переважно як сфера естетичного оформлення побуту, підпорядкована виробничим потребам і принципам масового тиражування. Унаслідок цього від митця очікували насамперед створення декоративних і зрозумілих виробів, що відповідали офіційним уявленням про «зразковий смак». Особливу роль у цій системі відігравала сувенірна продукція, яка репрезентувала радянську культуру для іноземних гостей. Народні мотиви та декоративність використовувалися як візуальний інструмент створення образу багатонаціональної та культурно гармонійної держави.

Подібна модель значно звужувала простір для творчого експерименту й концептуального осмислення матеріалу. Попри потужний пластичний потенціал української кераміки, вона тривалий час залишалася в межах декоративної функції, тоді як у країнах Західної Європи та Японії кераміка вже інтегрувалася у сферу сучасного мистецтва, набуваючи статусу автономного художнього висловлювання.

Культурна політика СРСР, посилена умовами «залізної завіси», суттєво обмежувала міжнародні контакти митців. Виїзди за кордон, участь у виставках і творчих форумах контролювалися державними інституціями та вимагали складної системи погоджень. Навіть співпраця з країнами соціалістичного блоку перебувала під наглядом офіційних структур. Унаслідок цього українські керамісти були позбавлені повноцінного професійного діалогу зі світовим мистецьким середовищем.

Переломним моментом стала поява міжнародних керамічних симпозіумів на теренах СРСР у 1970–1980-х роках. Вони створили простір для творчої свободи, професійного обміну та безпосереднього знайомства з новими художніми практиками. Особливо важливу роль у цьому процесі відіграли республіки Балтії – Литва, Латвія та Естонія, де завдяки історичним і культурним зв'язкам із Європою швидше формувалося середовище відкритого мистецького експерименту. Активними центрами міжнародної керамічної комунікації стали також Вірменія та Грузія, де поєднання локальної традиції й сучасних формотворчих пошуків сприяло переосмисленню ролі художньої кераміки.

Водночас українське декоративно-ужиткове мистецтво зазнавало не лише адміністративного, а й дискурсивного тиску. Звернення до національної традиції нерідко трактувалося як прояв «націоналістичних тенденцій», а українська керамічна школа часто оцінювалася крізь призму провінційної «етнографічності». Значний вплив на формування офіційного мистецького дискурсу мав журнал «Декоративное искусство СССР», який визначав критерії професійності та ієрархію художніх центрів. У таких умовах міжнародні симпозіуми ставали не лише простором професійного обміну, а й формою культурного самоствердження українських митців [4, с. 124].

У творчій біографії Петра Печорного міжнародні симпозіуми відіграли визначальну роль. До початку активної участі у міжнародному русі митець уже мав ґрунтовну професійну підготовку, здобуту в Київському училищі прикладного мистецтва та Вищому художньо-промисловому училищі ім. В. Мухіної у Ленінграді. Важливим етапом його становлення стала робота головним художником Городницького фарфорового заводу, де поєднувалися виробнича практика й авторський творчий пошук [1, с. 184-186]. Переломним моментом для митця стала участь у Міжнародному симпозіумі кераміки у Вільнюсі 1975 року. Саме тут Печорний відкрив для себе шамот як матеріал із широкими пластичними можливостями. Остап Ханко підкреслює значущість цієї події для подальшого творчого шляху митця: «На міжнародному симпозіумі у Вільнюсі року 1975-го П. Печорний одержав потужний поштовх до створення

декоративної пластики з шамотної маси. Він побачив, що є й такий шлях і згодом пішов ним. І в цьому матеріалі досяг чи не найбільших успіхів» [5, с. 98]. Робота з шамотною масою дозволила йому перейти до масштабнішого й концептуальнішого формотворення, посилити фактурність поверхні та монументальність образів. У подальшому шамот став одним із ключових матеріалів його творчості.

На початку 1980-х років Петро Печорний активно долучився до міжнародного симпозіумного руху, зокрема до керамічного симпозіуму в Юрмалі. Участь у цих форумах сприяла поглибленню його експериментів із формою, простором і фактурою, а також утвердила розуміння кераміки як самостійного виду сучасного мистецтва.

Важливим осередком творчого розвитку митця стали київські керамічні майстерні на вулиці Філатова під керівництвом Олександра Міловзорова. Саме тут було створено знакові композиції «Сила життя» та «Якби був мир», у яких поєдналися символічність образу, філософська узагальненість і виразна пластична культура [2, с. 12].

Рисунок 1 - Диптих «Космічні риби». (Добра риба; Зла риба) 1980.

Шамот, солі.

Творчість Печорного цього періоду характеризується розширенням тематичного діапазону – від фольклорних і історичних мотивів до узагальнених образів життя, природи та космосу.

Окреме значення для творчої еволюції художника мав Седнівський керамічний осередок 1986 року. Попри те, що форум не набув повноцінного міжнародного статусу, він став важливою платформою професійної комунікації українських керамістів [3, с. 6]. Саме в Седневі були створені знакові твори «Космічні риби» (Рис. 1) та «Гончар (Автопортрет)», у яких митець поєднав філософське осмислення ремесла, символічність образу та сучасний підхід до пластичної форми. Тема автопортрета визрівала в його творчості протягом багатьох років: численні начерки свідчать про наполегливий пошук пластичної формули, здатної передати внутрішнє відчуття власного «Я».

Рисунок 2 - «Гончар (Автопортрет)», 1986. Шамот, солі

В остаточній версії «Автопортрет» (Рис. 2) набуває виразної індивідуалізації: риси обличчя, характерна пластика силуету, внутрішня зосередженість образу віддзеркалюють особистість автора та його світогляд. Водночас у композиції відчутний елемент легкої іронії й саморефлексії – ознака зрілої художньої самосвідомості. Символічна деталь – маленька пташка на плечі майстра – додає образу багатозначності, натякаючи на творче натхнення, свободу думки або тихий внутрішній діалог митця із самим собою.

Того ж року Печорний створив скульптурні глечики «Седнівська красуня» (Рис. 4) та «Вершники» (Рис. 3). У цих роботах органічно поєднано утилітарну основу форми з виразною авторською пластикою.

Рисунок 3 - Декоративна посудина «Вершник», 1986. Шамот, солі

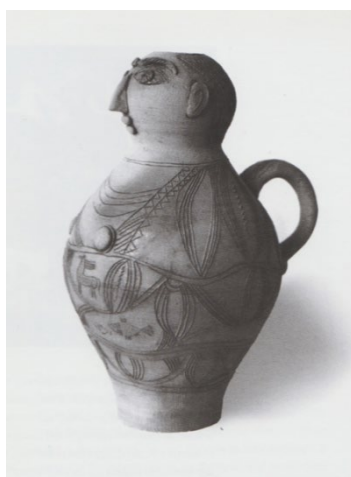

Рисунок 4 - Декоративний глечик «Седнівська красуня», 1986. Шамот, солі

Висновки.

Отже, міжнародні керамічні симпозиуми 1970–1980-х років стали важливим чинником трансформації художньої кераміки на теренах колишнього СРСР і сприяли поступовому виходу декоративно-ужиткового мистецтва за межі суто утилітарного чи декоративного трактування. В умовах культурної ізоляції вони виконували функцію відкритого професійного середовища, де формувалися нові мистецькі контакти, відбувався обмін технологічним і художнім досвідом, а кераміка починала осмислюватися як автономний вид сучасного мистецтва.

Дослідження засвідчило, що участь Петра Печорного у міжнародному симпозиумному русі стала одним із ключових чинників його творчої еволюції. Саме міжнародні контакти, знайомство з альтернативними художніми практиками та робота у середовищі професійного діалогу сприяли трансформації

його пластичної мови, посиленню монументальності форм, поглибленню символічного змісту творів і переходу до більш концептуального осмислення матеріалу. Особливого значення для митця набуло відкриття художніх можливостей шамоту, який став визначальним матеріалом його авторської керамічної пластики.

Встановлено, що творчість Петра Печорного розвивалася на перетині локальної української традиції та глобальних мистецьких тенденцій другої половини XX століття. Митець не лише переосмислив народну образність і архаїчні пластичні форми, а й інтегрував їх у сучасний художній контекст, створивши оригінальну авторську систему образів. Участь у міжнародних симпозіумах стала для нього простором професійного та світоглядного самоствердження, що дозволило вийти за межі офіційної радянської моделі декоративно-ужиткового мистецтва.

Таким чином, міжнародні симпозіуми слід розглядати не лише як культурний феномен пізньорадянської доби, а і як важливий механізм інтеграції української кераміки у світовий мистецький процес. У випадку Петра Печорного вони стали каталізатором формування нової художньої ідентичності, у якій органічно поєдналися національна традиція, пластичний експеримент і сучасне розуміння кераміки як самостійного мистецького висловлювання.

Література

1. Головка Т. Згустки національної пам'яті : Підгора В., Ханко О. Камінний спалах. Остап Ханко. – Київ: 2006. – С. 184-186.
2. Давиденко В. Візит до космічної риби // Освіта. – Київ: 1992. – 13 жовтня. – С. 12.
3. Кагарлицький М. Душа з вогнем обійнялася // Літературна Україна. – Київ: 1998. – 6 січня. – Ч. 1. – С. 6.
4. Підгора В. Петро Печерний // Ант. – Київ: 2003. – Ч. 10–12. – С. 124.
5. Підгора В., Ханко О. Камінний спалах. Остап Ханко. – Київ: 2006. – 160 с.

References

1. Davidenko, V. (1992, October 13). Visit to cosmic fish. [Vizyt do kosmichnoi ryby]. *Osvita*, p. 12.
2. Holovko, T. (2006). Zghustky natsionalnoi pam'iaty [Clots of national memory]. In Pidgora, V., & Khanko, O. (Eds.), *Kaminnyi spalakh. Ostap Khanko*. Kyiv. pp. 184–186.
3. Kaharlytskyi, M. (1998, January 6). Dusha z vohnem obiinialasia [The soul embraced with fire]. *Literaturna Ukraina*, 1, p. 6.
4. Pidgora, V. (2003). Petro Pechernyi. [Petro Pechernyi]. *Ant*, 10–12, p. 124.
5. Pidgora, V., & Khanko, O. (2006). Kaminnyi spalakh. [Stone Flash]. *Ostap Khanko*. Kyiv.

Abstract.

Introduction. The second half of the twentieth century was a period of complex and contradictory processes in the development of art in the Soviet Union. Despite strict ideological control and isolation from the global cultural space, the 1970s–1980s saw the emergence of trends in decorative-applied art that gradually challenged the boundaries of the official aesthetic system. Ceramic art, positioned on the periphery of "high" art, gained relative freedom for formal experimentation and new plastic solutions.

Problem Statement. In Soviet art hierarchy, ceramics was long regarded primarily as decorative or as a tool for representing "folk culture," which limited its conceptual development. While the broader study of Ukrainian decorative-applied art has expanded, the role of international artistic contacts, particularly ceramic symposia of the 1970s–1980s, in shaping new artistic language remains underexplored. This study addresses the gap by analyzing how these symposia influenced Ukrainian ceramists, especially Petro Pechorniy, allowing them to transcend cultural isolation and engage with international artistic trends.

Purpose of the Study. The article aims to investigate the role of international ceramic symposia in the creative evolution of Petro Pechorniy and their impact on the development of a new artistic language in Ukrainian ceramics during the late Soviet period. The research focuses on these symposia as platforms for professional dialogue, creative experimentation, and integration of Ukrainian decorative-applied art into broader European contexts.

Analysis of Literature. Existing scholarship examines Pechorniy's works from stylistic, symbolic, cultural, and technical perspectives. Studies highlight his use of folk motifs, symbolic imagery, and chamotte as a material. Key works by V. Davidenko, M. Kagarlytskyi, N. Krutenko, V. Pidhora, and O. Khanka emphasize Pechorniy's contribution to Ukrainian ceramic identity, while research by O. Rogotchenko and T. Holovko situates his work within international and local artistic dialogues. These studies provide the theoretical foundation for analyzing the impact of international symposia on Pechorniy's artistic language.

Research methods. The methodological basis of the study is formed by a comprehensive art historical approach combining historical-cultural, comparative, formal-stylistic, and iconographic methods of analysis. The historical-cultural method made it possible to examine the development of Ukrainian artistic ceramics in the second half of the twentieth century within the context of Soviet cultural policy and international artistic processes. The comparative method was used to correlate Petro Pechorniy's works with the broader tendencies of European and Soviet ceramics of the period. Formal-stylistic analysis enabled the study of the artist's plastic language, compositional structures, textures, and specific work with chamotte. The iconographic method contributed to the interpretation of the symbolic structure of Pechorniy's works, the transformation of folk imagery, and the reinterpretation of traditional motifs within contemporary artistic discourse. In addition, the principles of systemic analysis were applied in order to consider the international symposium movement as an important factor in the formation of a new artistic language in Ukrainian ceramics.

Main Material. Under Soviet cultural policies, decorative-applied arts were marginalized and subordinated to functional and ideological roles, limiting creative freedom. International ceramic symposia in the Baltic republics, the Caucasus, and other regions in the 1970s–1980s offered Ukrainian ceramists opportunities for professional exchange, exposure to modernist approaches, and rethinking ceramics as autonomous contemporary art. For Pechorniy, participation in symposia in Vilnius (1975) and Jurmala enabled experimentation with chamotte, enhanced monumentality, and deepened symbolic content in his works. Notable compositions created in Kyiv and Sedniv reflect his integration of national traditions with global artistic trends.

Conclusions. International ceramic symposia of the 1970s–1980s played a crucial role in transforming Soviet decorative-applied art, fostering professional dialogue, and establishing ceramics as an autonomous artistic medium. For Petro Pechorniy, these symposia catalyzed a creative evolution, enriching his plastic language, conceptual approach, and symbolic imagery. His work demonstrates the synthesis of local Ukrainian traditions with global artistic tendencies, positioning him as a key figure in redefining Ukrainian ceramics as contemporary art. These findings highlight the symposia not only as a cultural phenomenon of the late Soviet era but also as a mechanism for integrating Ukrainian ceramics into the international artistic process.

Keywords: Petro Pechorniy, Ukrainian ceramics, international symposia, decorative and applied arts, chamotte, Soviet art, artistic ceramics, twentieth-century art process.

УДК 7.05:741.02:76.01

DRAWING AND PERSPECTIVE IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF A GRAPHIC DESIGNER

РИСУНОК І ПЕРСПЕКТИВА У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНЕРА

Piiekh R.M. / П'єх Р.М.

Lecturer / Викладач

ORCID: 0009-0007-7047-4104

Western Ukrainian National University, Ternopil, Lvivska, 11, 46009

Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Львівська 11, 46009

Анотація. У статті досліджено роль рисунка та перспективи у системі професійної підготовки графічного дизайнера. Розглянуто значення академічного рисунка як основи формування просторового, композиційного та проектного мислення майбутнього дизайнера. Визначено, що перспективна побудова є важливим інструментом візуалізації простору, формування художнього образу та створення ефективної візуальної комунікації у графічному дизайні. Проаналізовано сучасні підходи до викладання рисунка і перспективи у контексті цифровізації дизайн-освіти та розвитку комп'ютерних технологій. Особливу увагу приділено взаємозв'язку академічних художніх дисциплін із сучасними напрямками графічного дизайну, зокрема цифровою графікою, 3D-візуалізацією, брендингом та візуальними комунікаціями. Встановлено, що рисунок і перспектива залишаються важливими складовими професійної компетентності графічного дизайнера, оскільки забезпечують розвиток аналітичного мислення, візуальної культури та здатності до художнього проектування.

Ключові слова: графічний дизайн, рисунок, перспектива, академічний рисунок, дизайн-освіта, композиція, візуальна комунікація, просторове мислення, художнє проектування, цифрова графіка.

Вступ

У сучасному мистецькому та освітньому просторі графічний дизайн посідає важливе місце як засіб візуальної комунікації, художнього проектування та формування культурного середовища. Розвиток цифрових технологій, комп'ютерної графіки та мультимедійних платформ суттєво вплинув на професійну діяльність дизайнера, розширивши можливості створення та трансформації візуальних образів. Водночас основою професійної майстерності графічного дизайнера залишаються академічні художні дисципліни, зокрема рисунок і перспектива, які забезпечують формування просторового мислення, композиційного бачення та навичок конструктивного аналізу форми. Саме через рисунок майбутній дизайнер навчається сприймати пропорції, закономірності побудови предметного середовища та особливості візуальної організації

зображення. Перспектива, у свою чергу, є важливим засобом передачі простору, об'єму та візуальної глибини у графічному дизайні. У сучасній дизайн-освіті рисунок і перспективна побудова дедалі частіше інтегруються із цифровими засобами візуалізації, що сприяє формуванню комплексного професійного підходу до художнього проектування. У зв'язку з цим дослідження ролі рисунка та перспективи у професійній підготовці графічного дизайнера набуває особливої актуальності.

Актуальність. Сучасний графічний дизайн функціонує в умовах активного розвитку цифрових технологій, мультимедійного середовища та візуальних комунікацій, що зумовлює необхідність удосконалення професійної підготовки майбутніх дизайнерів. У сучасній дизайн-освіті особливого значення набуває проблема поєднання академічних художніх дисциплін із новітніми цифровими засобами проектування та візуалізації. Незважаючи на стрімкий розвиток комп'ютерної графіки, 3D-моделювання та цифрових платформ, рисунок і перспектива залишаються базовими складовими формування професійної компетентності графічного дизайнера.

Метою статті є дослідження ролі рисунка та перспективи у системі професійної підготовки графічного дизайнера, а також визначення їх значення у формуванні просторового, композиційного та проектного мислення майбутніх фахівців у сфері графічного дизайну.

Огляд джерел. Теоретичні основи рисунка, композиції та образотворчої грамоти висвітлені у працях Г. Є. Гребенюка, М. А. Кириченка та І. М. Кириченка. Дослідники розглядають рисунок як основу художньої освіти та важливий засіб формування професійного бачення, композиційного мислення і навичок конструктивного аналізу форми [2; 5].

Питання композиції, геометричних закономірностей художнього формотворення та просторової організації зображення досліджували В. Є. Михайленко та М. І. Яковлев. Автори аналізують закономірності побудови форми, принципи композиційної рівноваги та конструктивну основу художнього проектування [9].

Особливості викладання композиції та дизайну у системі професійної освіти висвітлено у працях Л. В. Потрашкової, де акцентується увага на взаємозв'язку композиційного мислення та дизайнерського проєктування [11]. Основи перспективної побудови та її роль у формуванні просторового бачення розглянуто у методичних рекомендаціях О. В. Лесик [8].

Проблеми графічного дизайну, художнього проєктування та професійної компетентності дизайнера досліджують М. Я. Куленко, В. В. Вдовченко та В. І. Лесняк. Науковці наголошують на необхідності інтеграції академічних художніх дисциплін у сучасну систему дизайн-освіти, а також на важливості розвитку проєктного та візуального мислення майбутніх дизайнерів [1; 6].

У сучасних наукових дослідженнях значна увага приділяється рисунку як інструменту сучасного графічного дизайну. Р. М. П'єх аналізує рисунок як засіб формування творчого мислення та професійної культури графічного дизайнера [10]. Т. Касьян розглядає академічний рисунок як основу професійної підготовки дизайнерів [3], а К. М. Касьяненко досліджує формально-символічний рисунок у структурі сучасної дизайнерської освіти [4].

Проблеми трансформації сучасного візуального середовища та новітніх тенденцій графічного дизайну розглядаються у працях Н. Ф. Сбітнєвої та М. К. Виноградової, які аналізують особливості візуальної культури ХХІ століття та вплив цифрових технологій на графічний дизайн [12]. Системний підхід до графічного дизайну представлено у дослідженні Н. Удріс-Бородавко, де графічний дизайн трактується як комплексна система візуальної комунікації та художнього проєктування [13].

Виклад основного матеріалу.

У системі професійної підготовки графічного дизайнера рисунок займає особливе місце, оскільки саме через нього формується здатність майбутнього фахівця до візуального аналізу, конструктивного мислення та художнього узагальнення форми. Академічний рисунок є не лише навчальною дисципліною, але й універсальним інструментом професійного розвитку, який забезпечує розуміння закономірностей побудови предметного середовища та принципів

візуальної організації зображення. У процесі навчального рисунка студенти набувають навичок спостереження, аналізу пропорцій, конструктивної побудови форми та передачі об'ємно-просторових характеристик предметів.

На думку Г. Є. Гребенюка, рисунок є важливим засобом формування професійної культури художника, оскільки забезпечує розвиток аналітичного сприйняття форми та конструктивного бачення предметного середовища [2]. Академічний рисунок сприяє розвитку здатності до узагальнення форми, визначення її конструктивної основи та логіки побудови. У процесі роботи з натури студент не лише копіює зовнішні ознаки предмета, а й аналізує його внутрішню структуру, пластичні характеристики та просторові взаємозв'язки.

Для графічного дизайнера рисунок є важливим етапом проєктної діяльності. Через начерки, ескізи та конструктивні побудови формується первинна концепція майбутнього проєкту, визначаються композиційний центр, ритм, пропорції та взаємодія елементів візуальної системи. У сучасному графічному дизайні ескізне мислення залишається важливим навіть за умов широкого використання цифрових технологій, оскільки саме ручний рисунок дозволяє швидко фіксувати творчі ідеї та здійснювати пошук художнього образу. Особливе значення рисунок має у процесі розвитку просторового мислення майбутнього дизайнера. Уміння бачити форму в просторі, аналізувати її конструктивну будову та передавати об'єм на площині є необхідним для створення якісного графічного продукту [6].

У сучасній дизайн-освіті рисунок виконує також функцію розвитку візуальної культури. Через вивчення закономірностей форми, композиції та простору формується професійне бачення майбутнього дизайнера, його здатність до художнього аналізу та естетичної оцінки об'єктів візуального середовища. Саме тому академічний рисунок залишається важливою складовою професійної підготовки графічного дизайнера навіть в умовах цифровізації творчих процесів.

Перспектива є однією з основних складових професійної підготовки графічного дизайнера, оскільки забезпечує розуміння закономірностей

просторової побудови форми та принципів передачі тривимірного середовища на площині. Знання законів перспективи дозволяє дизайнеру створювати візуально переконливі композиції, правильно передавати пропорції, об'єм і глибину простору. У професійній діяльності графічного дизайнера перспектива виконує не лише технічну, але й художньо-композиційну функцію. Саме перспективна побудова формує візуальну глибину зображення, визначає просторові взаємозв'язки між об'єктами та впливає на емоційне сприйняття композиції. У процесі вивчення перспективи студенти навчаються розуміти закономірності зміни форми предметів залежно від точки зору, особливості передачі простору та принципи організації візуального середовища.

О. В. Лесик визначає перспективу як важливий засіб розвитку просторового бачення та конструктивного мислення майбутнього дизайнера [8]. Вивчення лінійної перспективи сприяє формуванню навичок побудови об'ємних форм, визначення точок сходження, передачі пропорцій та закономірностей просторового скорочення.

Особливу роль перспектива відіграє у створенні візуальної ієрархії композиції. За допомогою перспективного скорочення, масштабування та просторового розташування об'єктів дизайнер формує композиційний центр, визначає акценти та організовує рух погляду глядача у межах візуального простору. У професійній підготовці графічного дизайнера вивчення перспективи сприяє розвитку здатності працювати з просторовими структурами, аналізувати взаємодію форм та створювати візуально цілісні композиції. Саме тому перспектива є не лише академічною дисципліною, але й важливим інструментом сучасного дизайнерського проектування.

Одним із важливих напрямів професійної підготовки графічного дизайнера є конструктивний рисунок, який сприяє формуванню логічного та проектного мислення. Конструктивний підхід до зображення форми дозволяє майбутньому дизайнеру аналізувати внутрішню будову предметів, визначати закономірності їх формотворення та бачити взаємозв'язок між конструкцією і зовнішнім виглядом об'єкта.

У процесі конструктивного рисунка увага зосереджується не лише на зовнішній подібності предмета, а й на його геометричній основі, пропорційній структурі та просторовій організації. Саме через конструктивний аналіз студенти навчаються узагальнювати складні форми, виділяти головні елементи композиції та будувати логічно впорядковану систему зображення.

М. А. Кириченко та І. М. Кириченко наголошують, що рисунок формує здатність до професійного аналізу форми та розвитку просторового бачення, що є необхідним для художньо-проектної діяльності [5]. Конструктивний рисунок дозволяє перейти від механічного копіювання натури до свідомого аналізу закономірностей формотворення.

Для графічного дизайнера конструктивне мислення має особливе значення, оскільки процес створення будь-якого дизайн-продукту передбачає логічну організацію візуальних елементів. У брендингу, айдентиці, типографіці та цифровій графіці важливу роль відіграють структурність композиції, чіткість форми та закономірності взаємодії елементів.

Конструктивний рисунок також сприяє розвитку здатності працювати з абстрактними формами та геометричними структурами, що є характерним для сучасного графічного дизайну. У процесі виконання конструктивних побудов студенти навчаються визначати основні осі форми, аналізувати співвідношення мас, ритм та композиційний баланс.

Композиція є однією з основних категорій образотворчого мистецтва та графічного дизайну, оскільки саме вона визначає закономірності організації візуального простору та взаємодії елементів зображення. У професійній підготовці графічного дизайнера композиція виступає важливим інструментом формування художнього мислення, здатності до візуального аналізу та створення цілісного образу. Вивчення композиції дозволяє студентам оволодіти принципами рівноваги, ритму, масштабу, пропорційності та композиційної цілісності. У процесі виконання навчальних завдань майбутні дизайнери навчаються організовувати площину аркуша, визначати композиційний центр та будувати гармонійні взаємозв'язки між елементами зображення [13].

Розвиток цифрових технологій суттєво вплинув на систему професійної підготовки графічних дизайнерів та трансформував підходи до художнього проектування. Сучасний дизайнер працює не лише з традиційними графічними матеріалами, але й з цифровими платформами, програмами тривимірного моделювання, інтерактивними інтерфейсами та мультимедійними засобами візуалізації. Попри це академічний рисунок не втрачає свого значення у професійній освіті. Навпаки, він стає основою формування творчого мислення та здатності до візуального аналізу у цифровому середовищі [7]. Саме рисунок дозволяє дизайнеру швидко генерувати ідеї, створювати концептуальні ескізи та формувати художній образ майбутнього проєкту. Сучасні цифрові технології значно розширюють можливості використання академічного рисунка у графічному дизайні.

У сучасній дизайн-освіті дедалі більшого значення набуває інтеграція академічних художніх дисциплін із цифровими технологіями. Такий підхід сприяє формуванню комплексної професійної підготовки, де рисунок і перспектива виступають не лише академічною основою, але й важливими інструментами сучасного графічного дизайну.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що рисунок і перспектива є важливими складовими професійної підготовки графічного дизайнера та відіграють значну роль у формуванні просторового, композиційного й проєктного мислення. Академічний рисунок сприяє розвитку аналітичного бачення форми, конструктивного мислення та візуальної культури, тоді як перспектива забезпечує розуміння закономірностей просторової побудови й організації зображення у графічному дизайні. Доведено, що в умовах цифровізації дизайн-освіти рисунок і перспективна побудова не втрачають актуальності, а навпаки – інтегруються із сучасними цифровими технологіями, мультимедійними засобами проектування. Комплексне поєднання академічних художніх дисциплін із сучасними методами графічного дизайну сприяє формуванню професійної компетентності майбутніх дизайнерів та розвитку їх творчого потенціалу.

Література:

1. Вдовченко В. В. Художнє проєктування : навч. посіб. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 141 с. ISBN 978-617-8124-22-9.
2. Гребенюк Г. Є. Основи композиції та рисунок : підруч. для учнів проф.-техн. навч. закл. Київ : Техніка, 1997. 221 с. : іл.
3. Касьян Т. Академічний рисунок як основа графічного дизайну. 2023.
4. Касьяненко К. М. Формально-символічний рисунок у підготовці графічних дизайнерів. 2021.
5. Кириченко М. А., Кириченко І. М. Основи образотворчої грамоти. Малюнок. Живопис аквареллю. Тематична композиція : навч. посіб. для студентів худож.-графіч. ф-тів вищ. пед. навч. закл. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Вища школа, 2002. 190 с. : іл.
6. Куленко М. Я. Основи графічного дизайну : підручник. 3-тє вид. Київ : Кондор, 2015. 544 с. ISBN 978-617-7278-08-4.
7. Куленко М. Я. Основи графічного дизайну : підручник. Київ : Кондор, 2006. 492 с.
8. Лесик О. В. Дизайн. Основи лінійної перспективи : метод. рек. Луцьк, 2019. 44 с.
9. Михайленко В. Є., Яковлєв М. І. Основи композиції. Геометричні аспекти художнього формотворення : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ : Каравела, 2004. 303 с. : іл. ISBN 966-8019-23-7.
10. П'єх Р. М. Рисунок як інструмент у сучасному графічному дизайні. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 11(57). С. 1011–1021. DOI: 10.52058/2786-4952-2025-11(57)-1011-1021.
11. Потрашкова Л. В. Основи композиції та дизайну : навч. посіб. Харків : ХНЕУ, 2007.
12. Сбітнєва Н. Ф., Виноградова М. К. Візуальні тренди ХХІ століття у графічному дизайні: інтерпретація атрибутів віртуального простору. *Вісник ХДАДМ*. 2022. № 1. С. 20–28. DOI: 10.33625/visnik2022.01.020.
13. Удріс-Бородавко Н. Структурна модель графічного дизайну як системи.

Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну. 2025.

Abstract. The article examines the role of drawing and perspective in the system of professional training of graphic designers. The significance of academic drawing as a foundation for the development of spatial, compositional, and project-oriented thinking of future designers is considered. It is determined that perspective construction is an important tool for spatial visualization, artistic image formation, and the creation of effective visual communication in graphic design. Modern approaches to teaching drawing and perspective in the context of the digitalization of design education and the development of computer technologies are analyzed. Particular attention is paid to the relationship between academic artistic disciplines and contemporary fields of graphic design, including digital graphics, 3D visualization, branding, and visual communications. It has been established that drawing and perspective remain essential components of the professional competence of graphic designers, as they contribute to the development of analytical thinking, visual culture, and the ability for artistic design and project development.

Keywords: graphic design, drawing, perspective, academic drawing, design education, composition, visual communication, spatial thinking, artistic design, digital graphics.

Науковий керівник: канд.. мист., доц.. Рублевська Н.В.

Статтю надіслано 28.05.2026р.

© П'єх Р.М.

UDC 159.923.2:793.3

DANCE AS A TOOL FOR IDENTITY DEVELOPMENT AND SELF-PERCEPTION: A PSYCHOLOGICAL ANALYSIS

Ponomarenko O.,*Independent Researcher,**Private Entrepreneur, FOP Ponomarenko Oksana,
cultural and educational activities and non-formal education**ORCID: 0009-0004-1183-696X*

Abstract. *Dance as an embodied and expressive practice has come to be seen more and more as a useful psychological tool for developing identity and self-perception. In this article, I approach dance not as a unitary act, but as a complex process incorporating bodily awareness, emotional processing, cognitive meaning-making, and a single practice for self-construction. Based on contemporary research in embodiment, interoception, emotion regulation, and dance movement therapy, the research claims that movement-based practices allow people the ability to access deeply embedded self-concepts and transform them. To achieve this, the Heart Crystal Method is primarily used in this paper as an original methodology developed by the author who identifies dance as an ordered experience of identity change as progressing through nervous system regulation, emotional release, embodiment, integration, and identity reconstruction stages. The findings indicate that dance strengthens body awareness, encourages emotional integration, and offers a safe landscape where individuals can confront internal struggles, enhancing self-acceptance and personal resilience. Thus, through the integration of somatic and cognitive disciplines, dance-centered activities facilitate the creation of a holistic and adaptive identity. The research adds to the burgeoning fields of embodied psychology by framing dance as more than just artistic expression — it serves as a scientific intervention in promoting personal development and identity.*

Keywords: *dance, identity development, self-perception, embodiment, interoception, emotional regulation, dance movement therapy, somatic practices, Heart Crystal Method*

Introduction

Identity can now be more and more commonly recognised in modern psychology as a dynamic, embodied process rather than a cognitive construct. Conventional theories of identity formation have focused on narrative, social roles, and cognitive evaluation, but the body plays a vital role in self-identities, and the body thus has come to play a crucial role in determining self-conceptualization and psychological experience [3; 21].

Dance becomes the perfect vehicle to experience these attributes as a special medium within this paradigm integrating body language, body movement, emotional enactment and cognitive meaning-making into a joint experience. Dance offers the potential for both a formalized (but variable) experience allowing individuals to simultaneously engage with self- bodily sensations, emotional states and internal

narratives.

Movement exposes individuals to interoceptive and proprioceptive signals necessary for self-awareness and identity-building [10; 15]. Such embodied engagement frees the individual from the limitations of verbal or cognitive self-knowledge and leads to the exploration and transformation of self-perception.

Dance supports affect regulation and expression of nonverbal and experiential emotions [4; 6], while acting to be more expressive and modulating the affective states through the medium of dance, thereby fostering emotional regulation. Studies of dance movement therapy show that movement-based approaches can improve psychological well-being, reduce depressive symptoms, and promote emotional integration [5; 11].

The results indicate that the practice of dance can not only serve its own artistic function but also serve as a therapeutic approach significantly affecting identity formation. This article suggests that dance serves as a psychological aid to identity change. It allows the melding together of bodily experiences, emotion and cognitive thought.

This process is conceptualized in the paper with the Heart Crystal Method—an original integrative approach that positions dance as a structured path for inner transformation. By analyzing this new knowledge in the light of methods, it is hoped the paper will show how dance helps to construct a coherent and versatile way of being as individuals.

Literature Review

Embodiment and the Role of the Body in Identity Formation

Embodiment is considered to be inextricably linked to cognition and identity in modern psychological theory. We believe that embodied experience involves active participation of the body rather than a passive vessel [2]. Movement and posture-based changes can affect mental function, showing that bodily states impact cognitive processing more directly.

Interoception, defined as the perception of internal bodily signals, is foundational for self-awareness and identity formation [3; 10]. Individuals with a higher level of interoceptive awareness have better emotional regulation, and a more coherent sense

of self. Mindfulness-infused somatic modalities promote this association, promoting awareness of bodily sensations and connecting physical and psychological spheres [12; 21].

Dance as an embodied activity magnifies these processes by intentionally and symbolically engaging the body in movement. Dance brings about a person's connection to his or her embodied self, and its contributions to the development of self in one's conscious and unconscious sense of self/image.

Dance and Emotional Integration

Emotional regulation is a key skill which is essential to psychological development and identity and is the hallmark of healthy functioning. Good regulation of emotion is based on the monitoring, assessing and adapting response to the emotion [4]. Dance can offer a different context for this (rather than just speaking) in that people will use movement to show emotion.

Studies in dance movement therapy indicate that dance can play a pivotal role in aiding emotional health, through both the expression and processing of challenging emotional states [5; 6]. Movement allows people to express feelings that may be challenging to express verbally, increasing emotional release and acceptance.

We've seen neurocognitive research supporting this view of dance, showing how the dance moves to target brain regions that handle emotions, memory, and how we see ourselves [11]. The synchronization between movement and music increases emotion and shares dynamic structure that allows universal emotive communication [17; 20].

Furthermore, thoughtful movement activities such as those incorporated in the Soma e-motion program lead to emotional regulation and psychological resilience [7]. These results suggest that movement can bridge the gap between physiological processes and emotional experience helping in the process of the individual's identity formation (See Figure 1).

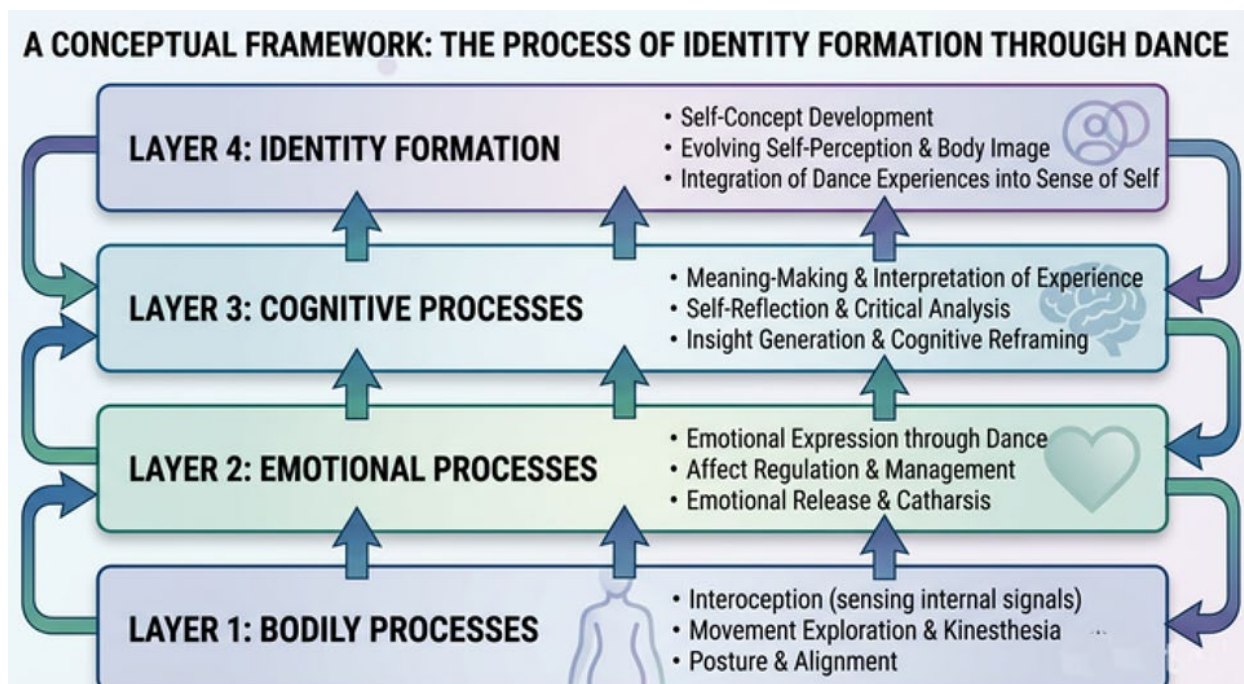

Figure 1 - Mechanism of Identity Formation through Dance

Somatic Practices and Trauma Integration

A somatic approach to psychological practice emphasizes the importance of bodily awareness—that is how a traumatic situation is processed and integrated. Trauma is often stored in the body as dysregulated physiological patterns, which influence self-perception and identity [13; 15].

Dance and movement-based practices offer a safe way to access and release these embodied experiences. Movement can provide internal journeys toward exploring core divisions that may lead to maladaptive habits of self-identity that must be broken [9]. This process is aided by a trauma-sensitive somatic mindfulness process that can provide the safety and regulation necessary [12].

Somatic-psychological integration is crucial in reclaiming identity, for unresolved trauma can rupture selfhood. With a non-invasive and experiential way to integrate the two, dance opens the door.

Dance, Motivation, and Identity Construction

Identity development is linked to motivation in particular in a self-determination perspective. Intrinsic motivation is important to personal growth and self-actualization [16]. Dance, as a self-expressive and intrinsic motivator, is in accordance with these

values in promoting autonomy, competence, and relatedness.

Oyserman's (2024) identity-based motivation theory also implies that individuals tend to engage in behaviors that are consistent with their self-view in a broader sense [14]. The influence dance can have in this process is to change self-perception and to reinforce positive identity narratives.

The health and wellness coaching literature supports the use of movement-based practice in promoting sustained changes to behavior as well [1; 8]. Dance incorporated into structured intervention can increase long-term engagement and performance.

Mindful Movement and Psychological Well-Being

Mindful movement practices stress awareness, presence, and intentionality in exercise. Studies have shown that such practices boost mental well-being and self-awareness and reduce stress [18; 19].

Dance-based interventions—especially of a mindfulness approach—correlated to exercise often yield evidence of remarkable benefits [22]. These are the type of interventions that support mind and body integration that is necessary for a sound sense of self (See Table 1).

Table 1 - Summary of Key Studies on Dance, Embodiment, and Psychological Outcomes

Study	Focus Area	Method	Key Findings	Relevance to Identity
Karkou et al. (2019)	Dance Movement Therapy	Meta-analysis	Reduced depression symptoms	Emotional regulation supports identity stability
Koch et al. (2019)	Dance & mental health	Meta-analysis	Improved well-being and affect	Positive self-perception
Millman et al. (2021)	Neurocognitive effects	Systematic review	Activation of emotion & self-processing systems	Identity integration

Study	Focus Area	Method	Key Findings	Relevance to Identity
Mehling et al. (2012)	Interoception	Scale development	Body awareness linked to emotional regulation	Foundation of self-perception
Gibson (2019)	Embodiment	Theoretical	Body awareness shapes cognition	Identity grounded in bodily experience
Payne et al. (2015)	Somatic therapy	Theoretical/ clinical	Trauma stored in body	Movement enables identity reconstruction
Zafeiroudi et al. (2025)	Dance interventions	Scoping review	Improved mental well-being	Supports adaptive identity formation
Ryan & Deci (2020)	Motivation	Theoretical	Intrinsic motivation drives growth	Identity aligned with internal values

Methodology

Design: This study uses a conceptual-analytical research design integrating established empirical literature with an original author-developed framework—the Heart Crystal Method—for exploring dance as a psychological intervention in shaping identity and self-perception. Instead of doing primary empirical data collection, a theoretically based model of identity transformation through movement emerges from a pool of interdisciplinary strands of research in the field of embodiment, interoception research, dance movement therapy, and somatic psychology.

The core methodological contribution of this paper is the use of the Heart Crystal Method proposed by Oksana Ponomarenko as an integrative interpretive framework. This approach considers the process of personal transformation as a sequence that is structured and multi-phase and includes (1) nervous system regulation (N); (2) emotional release, (3) embodiment, (4) emotional integration; and (5) identity reconstruction.

In this context, dance is viewed not only as an expressive performance but as an intervention practice, helping the participant to develop into each phase. The analysis was conducted using the mapping of emotional regulation [4], interoceptive awareness [10], and somatic integration [15] mentioned in the literature on phases of the Heart Crystal Method.

This facilitated a systematic investigation of how dance-based practices enable transitions through phases of identity transformation. It emphasized improvisational movement and mindful dance practices as catalysts for accessing implicit emotional material and reshaping maladaptive self-perception patterns.

The study includes visual and structural elements to promote the concept's clarity. The Heart Crystal Method is depicted in Figure 2 where we propose the cyclical and progressive nature of each phase, whilst keeping dance as the critical element that helps illustrate the steps.

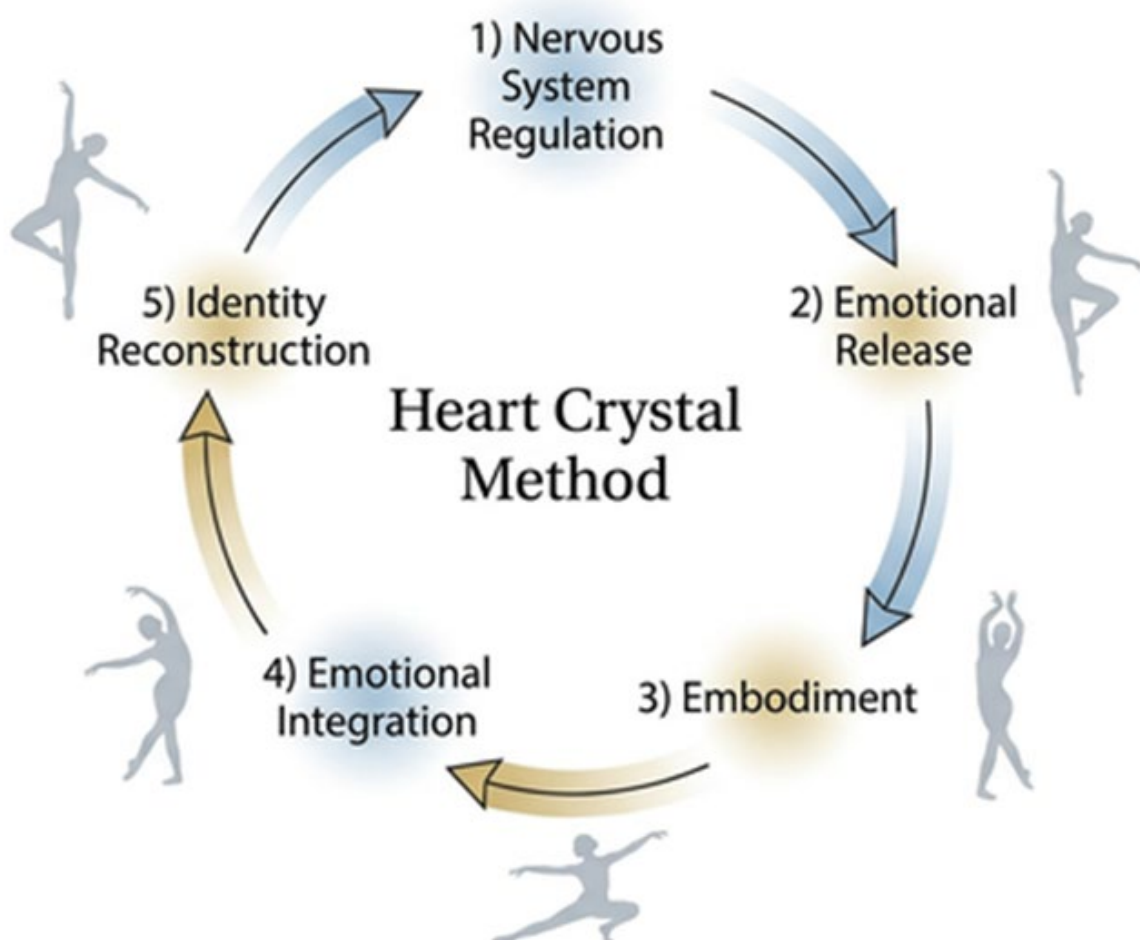

Figure 2 - Core Conceptual Model

This methodological orientation allows us to see dance as a multifaceted process that involves more than one facet: a materiality, and as much else, it draws from bodily, emotional, and cognitive domains. Integrating the empirical research into its original theoretical model, the article offers a novel framework for examining identity development in embodied experiences, and adds to integrative approaches in contemporary psychology.

Findings

This analysis revealed dance as a multidimensional psychological mechanism that mediates the development and transformation of identity through these closely inter-related somatic, emotional, and cognitive pathways. When analyzed using the Heart Crystal Method, these mechanisms demonstrate a structured unfolding of internal change (See Table 2).

Table 2 - Psychological Mechanisms of Dance Across the Heart Crystal Method

Phase	Dance-Based Mechanism	Underlying Psychological Process	Outcome for Identity
Nervous System Regulation	Rhythmic movement, grounding	Physiological stabilization, interoception	Sense of safety, body awareness
Emotional Release	Expressive movement, affective discharge	Emotion regulation, release of suppressed affect	Reduced emotional tension
Embodiment	Conscious movement, body awareness	Integration of bodily and cognitive processes	Strengthened self-perception
Emotional Integration	Reflective movement, repetition	Meaning-making, emotional processing	Coherent emotional identity
Identity Reconstruction	Improvisation, expressive exploration	Behavioral restructuring, identity alignment	Stable and adaptive self-concept

First of all, dance improves interoceptive awareness and the personal self-perception of bodies to a great extent, fundamental to the self-concept. Movement-

based practices sensitise to internal bodily signals so that persons can perceive emotional states and physiological reactions [3; 10]. This additional awareness allows for the early regulated nervous system work of creating a feeling of internal safety and groundedness.

The second reason is that dance is used to express and manage emotions in a nonverbal manner. Movements allow for externalization of emotions that is otherwise hard to describe mentally, with a positive influence on emotional inhibition and adaptive regulation [4]. There is empirical support on the effects of dance movement therapy practices on psychological well-being and reduction in depressive symptoms [5; 6]. From the Heart Crystal perspective, the movement process itself, this is equivalent to emotional release, the emotional release phase where stored affective data is processed to be transmuted.

Third of all, improvisational dance becomes a safe room to explore and express in an unstructured place for reflecting on internal conflicts while rebuilding self awareness. And with an intuitive movement to respond to new body emotions, people can try out or learn new behaviors and response strategies that make the breaking of more static thoughts and behaviors and identity patterns less likely.

This corresponds in time to somatic perspectives, which position the body in the work of accessing and integrating implicitly expressed emotional material [13; 15]. Dancer's actions support embodiment and integration — that is to say the ability to transcend 'self' and progress from conceptual thoughts toward embodied identity.

Movement, emotional states and cognition are all synchronized, resulting in the process of becoming cognisant and coherent with the self-narrative that is described in the process of making sense of what we refer to as the self [11]. Mentoring mindful movement practices in a mindful manner of movement are also conducive to this work and practice of mindful movement increase the awareness of things as today and psychological equilibrium in a sense [18; 22].

Last but not least, continued participation in dance-based techniques has also been linked to enhanced self-esteem, self-acceptance and engagement with intrinsic motivation. Through an integrated, positive experience with their bodies, the more

positively and in a more positive manner, individuals are more apt to construct adaptive identity structures and behaviors [14; 16]. Taken together, these results imply that dance is not just an expressive expression but a systematic process of identity transformation, working at several psychological levels.

Discussion

The results of this study serve as a basis for the notion of dance as a multi-faceted psychological device for identity development facilitated by the convergence of physical awareness, affective processing, and cognitive reorganization. If viewed under the Heart Crystal Method, then suggests a hierarchical manner of transformation based on widely known psychological models of embodiment, emotion control, and motivation.

One of the main takeaways of the results is the significance of perception of interoception for identity development. Dance increases sensitivity to internal bodily states, the basis of self-perception and emotional awareness, as the results showed. It is also in line with research showing that interoception is necessary to create a cohesive sense of self [3; 10; 21].

In the Heart Crystal Method, this corresponds to the component of nervous system regulation which allows greater psychological engagement through inner safety restoration. It follows that the methodological emphasis on starting with physiological stabilization is empirically defensible, since dysregulated states may inhibit the ability to explore introspection and change in the individual.

These results further emphasize the position of dance as an expressive and cognitive therapy and the use of dance as a non-verbal therapy. Movement enables people to tap into a range of emotions that they may not be able to access through mental function alone and externalize it.

Consistent with the process model of emotion regulation—which holds that adaptive strategies for managing affective responses are critical [4]—this observation corroborates existing research. These findings are supported by clinical data from dance movement therapy, which has shown higher-than-expected improvements in emotional well-being and reduced depressive symptoms [5; 6].

This stage in the Heart Crystal model aligns with emotional release, where movement acts to process and recreate embodied affective material. Crucially, the results also highlight improvisational movement as a site in which to examine identity.

Unsystematic and in-the-moment dance can help individuals process internal conflicts, explore different means of expression, and overcome fixed categories of self. This is supported by somatic theories of trauma and identity that believe that unresolved traumatic experiences are inscribed into patterns of the body and can be accessed through movement [12; 13; 15].

The Heart Crystal Method includes this process specifically within the embodiment phase and focuses on movement from cognitive awareness to lived, experiential understanding of the self.

Figure 3 - Improvisation as Identity Transformation Space

The integration of bodily, emotional, and cognitive domains highlighted in the findings may also be regarded as part of the understanding of embodied cognition that suggests that psychological processes cannot be divorced from physical experience [2]. Dance, as a practice that synchronizes physical action, emotion, and perception, is the best laboratory for achieving that integration.

Neuroscience research also strengthens this thesis, showing that dance activates brain systems related to emotion, memory, and self-representation [11]. Moreover, the dynamic relationship between movement and emotional expression observed in music and dance contexts indicates a shared structural basis for affective communication [17; 20].

Self-esteem and identity reconstruction results reinforce the role of dance in long-term psychological change. To develop a positive relationship with their bodies, people develop more tolerance and acceptance of the emotions to become healthy. This process is consistent with identity-based motivation theory that suggests that behavior is impacted by alignment between behaviour and identity [14]. Likewise there is an emphasis on intrinsic motivation through self-determination theory to foster development [16].

Dance, as an inherently rewarding pursuit, serves these mechanisms by promoting autonomy and competence and self-expression. Additionally, incorporating dance into structured interventions is consistent with wider principles in the field of health coaching and mindful movement as seen on its current trajectory of health coaching: such approaches to well-being are holistic [1; 8; 19].

In addition, activities based on contemplative movement have shown promising evidence of gains in emotional regulation and psychological resilience [7; 18; 22] as well as in the acceptance of the Heart Crystal Method as an integrated framework, reinforcing its relevance.

Methodologically, Heart Crystal Method can enable a systematic compilation of intricate psyche mechanisms into a linear model of change. The framework offers explanatory precision and practical relevance through the mapping of empirical findings onto different phases. A study that connects theory and intervention through a coherent approach to how dance facilitates aspects of identity formation!

Nevertheless, the current study is of a conceptual nature. Although it contains a significant amount of prior empirical evidence, future investigations could be considered as a valuable way for experimenting empirically in terms of the proposed framework, especially with longitudinal and experimental designs. Moreover,

differences in cultural background, movement history, and psychological preparedness of individuals might affect the impact of dance-based interventions.

This discussion validates that dance is not just art or play but is science based at creating a transformation of identity. Through bodily input as a vital driver of psychological experience, dance allows one to access, metabolize, and incorporate dimensions of a self that are often outside the human realm of purely cognitive processes. The Heart Crystal Method is a useful framework through which to view and utilise these processes both in research and practice.

Conclusions

This research confirms that dance is a powerful and scientifically solid tool for developing the self. Through its merging of bodily awareness, emotional processing, and cognitive meaning-making, dance provides a coherent and adaptive sense of self by which an individual tries to establish meaning.

The Heart Crystal Method puts forward a structured scheme for understanding this process which emphasizes the importance of sequential phases in achieving sustainable transformation. Through nervous system regulation, emotional release, embodiment, integration, and identity reconstruction, dance enables deep, permanent transformation.

The results of the study indicate that we need to go beyond purely cognitive approaches to psychology and embrace embodied practices as essential components of personal development. Dance is a beautiful creative medium, it is both artistic and therapeutic, a means of self-exploration, healing and growth as its very own type of therapy.

This research should involve empirical validation of the proposed framework and future research into real-world applications of the proposed framework in clinical and non-clinical settings.

References

1. Ahmann, E., Saviet, M., Conboy, L., Smith, K., Iachini, B., & DeMartin, R. (2024). Health and wellness coaching and sustained gains: A rapid systematic review.

American Journal of Lifestyle Medicine, 18(2), 162–180.

<https://doi.org/10.1177/15598276231180117>

2. Awad, S., Debatin, T., & Ziegler, A. (2021). Embodiment: I sat, I felt, I performed—Posture effects on mood and cognitive performance. *Acta Psychologica*, 218, 103353. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2021.103353>

3. Gibson, J. (2019). Mindfulness, interoception, and the body: A contemporary perspective. *Frontiers in Psychology*, 10, 2042. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02012>

4. Gross, J. J. (2015). Emotion regulation: Current status and future prospects. *Psychological Inquiry*, 26(1), 1–26. <https://doi.org/10.1080/1047840X.2014.940781>

5. Karkou, V., Aithal, S., Zubala, A., & Meekums, B. (2019). Effectiveness of dance movement therapy in the treatment of adults with depression: A systematic review with meta-analyses. *Frontiers in Psychology*, 10, 936. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00936>

6. Koch, S. C., Riege, R. F., Tisborn, K., Biondo, J., Martin, L., & Beelmann, A. (2019). Effects of dance movement therapy and dance on health-related psychological outcomes: A meta-analysis update. *Frontiers in Psychology*, 10, 1806. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01806>

7. Lee, M. S., Kim, S. J., Chae, J. H., Park, E. J., Won, W. Y., Jeon, Y. W., & Huh, H. J. (2021). A mixed-methods study protocol for soma e-motion program: The effectiveness of contemplative movement for emotion regulation. *Psychiatry Investigation*, 18(6), 500–507. <https://doi.org/10.30773/pi.2021.0076>

8. Loughnane, C., Burke, J., Byrne, E., Iglesias-Cans, M., Scott, C., Collins, M., & Dunne, P. J. (2025). Positive health coaching: A conceptual analysis. *Frontiers in Psychology*, 16, 1597867. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1597867>

9. Malebranche, D. A. (2022). Journeying home through the body: An introduction to resource, resilience, and resistance in relationship (R4). *Journal of Contemplative Inquiry*, 9(1), Article 17. <https://digscholarship.unco.edu/joci/vol9/iss1/17>

10. Mehling, W. E., Price, C., Daubenmier, J. J., Acree, M., Bartmess, E., &

Stewart, A. (2012). The multidimensional assessment of interoceptive awareness (MAIA). *PLoS ONE*, 7(11), e48230. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0048230>

11. Millman, L. M., Terhune, D. B., Hunter, E. C., & Orgs, G. (2021). Towards a neurocognitive approach to dance movement therapy for mental health: A systematic review. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 28(1), 24–38. <https://doi.org/10.1002/cpp.2490>

12. Neufeld, A. T. (2024). The body, mind, and trauma: A case for trauma-sensitive somatic mindfulness (Master's thesis, Lesley University). https://digitalcommons.lesley.edu/mindfulness_theses/97

13. Nickel, A., Brooks, E., Flores, J., Loeser, M., & Richason, H. (2021). Healing the body and mind: Sensory and somatic interventions for interpersonal trauma. <https://hdl.handle.net/1805/27003>

14. Oyserman, D. (2024). Identity-based motivation and the motivational consequences of difficulty. *Social and Personality Psychology Compass*, 18(12), e70028. <https://doi.org/10.1111/spc3.70028>

15. Payne, P., Levine, P. A., & Crane-Godreau, M. A. (2015). Somatic experiencing: Using interoception and proprioception as core elements of trauma therapy. *Frontiers in Psychology*, 6, 93. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.00093>

16. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2020). Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions. *Contemporary Educational Psychology*, 61, 101860. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860>

17. Sievers, B., Polansky, L., Casey, M., & Wheatley, T. (2013). Music and movement share a dynamic structure that supports universal expressions of emotion. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 110(1), 70–75. <https://doi.org/10.1073/pnas.1209023110>

18. Spaccapanico Proietti, S., Chiavarini, M., Iorio, F., Buratta, L., Pocetta, G., Carestia, R., & de Waure, C. (2024). The role of a mindful movement-based program (Movimento Biologico) in health promotion: Results of a pre–post intervention study. *Frontiers in Public Health*, 12, 1372660. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1372660>

19. Stuhr, P. T., Rammell, E., & Magadan, M. (2022). Mindful movement: Contemplative practices with physical activity. *CAHPERD Journal*, 8(1). <https://doi.org/10.46787/cahperdj.v8i1.6439>
20. Thompson, M. R., & Vuoskoski, J. K. (2020). Music as embodied experience. *Human Technology*, 16(3). <https://doi.org/10.17011/ht/urn.202011256763>
21. Todd, J., & Aspell, J. E. (2022). Mindfulness, interoception, and the body. *Brain Sciences*, 12(6), 696. <https://doi.org/10.3390/brainsci12060696>
22. Zafeiroudi, A., Tsartsapakis, I., Trigonis, I., Kouli, O., Goulimaris, D., & Kouthouris, C. (2025). Embodied mindfulness through movement: A scoping review of dance-based interventions for mental well-being in recreational populations. *Healthcare*, 13(17), 2230. <https://doi.org/10.3390/healthcare13172230>

CONTENTS

Psychology and sociology

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj37-06-021> 3

HUMAN-CENTERED AI AS A BRIDGE BETWEEN TECHNOLOGY
AND HUMAN VALUES: INTEGRATING EMOTIONAL AUTHENTICITY,
EMPATHY, AND SOCIAL SKILLS IN DIGITAL
MENTAL HEALTH SUPPORT

Osypov P.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj37-06-063> 16

GENDER SPECIFICITY OF THE RESPONSE OF ADOLESCENTS
IN CRISIS SITUATIONS

Nikon N. O.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj37-06-081> 23

DIGITAL TOOLS FOR PROVIDING PSYCHOLOGICAL SUPPORT
TO UKRAINIANS DURING A PROLONGED WAR

Bezuhlova V.D.

Philosophy

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj37-06-029> 31

FOUNDATIONAL ISSUES IN THE PHILOSOPHY OF TECHNIQUE
AND TECHNOLOGY: FROM ORIGINS TO THE PRESENT

Galushko O.S., Lakusha N.M.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj37-06-044> 44

THE ECOLOGICAL IMPERATIVE AS A FACTOR OF PARADIGM
SHIFTS IN THE PHILOSOPHY OF MEDICINE: FROM MECHANISM
TO ECOSYSTEM ONTOLOGY

Zinchenko N., Pylypiuk Y.

Philology, linguistics and literary studies

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj37-06-045> 58

VERBALIZATION OF THE CONCEPT WAR IN ENGLISH APHORISMS

Anastasieva O.A.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj37-06-055> 70

SPEECH CULTURE AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL
COMMUNICATION OF STUDENTS OF A TECHNICAL
INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

Zirchak H.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj37-06-087>

78

INTERLANGUAGE IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING: PROS AND CONS

Dubytska O. B.

Legal and political sciences

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj37-06-052>

86

ON THE QUESTION OF THE REPRESENTATIVE POTENTIAL OF INTERNATIONAL PARLIAMENTARISM: GENERAL APPROACHES AND SPECIAL DIMENSIONS

Dudko I.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj37-06-058>

102

TRUMP'S SECOND TERM: THE INTENSIFICATION OF AMERICAN-CHINESE RIVALRY AS A FACTOR IN THE TRANSFORMATION OF THE WORLD ORDER AND ITS IMPLICATIONS FOR UKRAINE

Stenhach N.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj37-06-075>

135

THE LEGAL NATURE OF THE TRANSFER OF OWNERSHIP

Protskiv N.M.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj37-06-082>

145

ON THE LEGAL BASIS FOR THE FORMATION OF RURAL COMMUNITIES IN AUSTRIA (AUSTRIA-HUNGARY) IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

Zakharchyn N.

Art history and culture

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj37-06-037>

153

LUNAR MISSIONS AND UKRAINIAN DESIGN DIMENSIONS OF POST-WAR RECONSTRUCTION

Antonenko I.V.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj37-06-053>

167

GRAPHIC PRODUCTS IN THE SYSTEM OF VISUAL COMMUNICATION OF THE MODERN MUSEUM

Rublevska N.V.

- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj37-06-062> 175
DEADPAN AESTHETICS AS A STRUCTURAL PRINCIPLE OF
ABSURDIST CINEMA: A THEORETICAL AND CONCEPTUAL
ANALYSIS
Yesin O.
- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj37-06-093> 183
LOCAL TRADITION AND GLOBAL CONTEXT: INTERNATIONAL
SYMPOSIA AND THE CREATIVE EVOLUTION OF PETRO
PECHORNYI
Poltavska Y.
- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj37-06-094> 196
DRAWING AND PERSPECTIVE IN THE PROFESSIONAL
TRAINING OF A GRAPHIC DESIGNER
Piiekh R.M.
- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj37-06-101> 205
DANCE AS A TOOL FOR IDENTITY DEVELOPMENT AND
SELF-PERCEPTION: A PSYCHOLOGICAL ANALYSIS
Ponomarenko O

Scientific publication

International periodic scientific journal

ScientificWorldJournal

Issue №37

Part 6

May 2026

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
high impact factor (ICV: 73)

Articles published in the author's edition

*Academy of Economics named after D.A. Tsenov
Bulgaria jointly with SWorld*

Signed: May 30, 2026

e-mail: editor@sworldjournal.com

site: www.sworldjournal.com

www.sworldjournal.com

